



Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

## Lingvističke studije

Barić, Henrik

1954.

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/21eae50f-3acc-4118-83ed-ca15da3ba9f5>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

NAUČNO DRUŠTVO NR BOSNE I HERCEGOVINE

---

DJELA

Knj. I

ODJELJENJE ISTORISKO-FILOLOŠKIH NAUKA

Knj. 1

---

HENRIK BARIĆ

LINGVISTIČKE STUDIJE

SARAJEVO

1954

NAUČNO DRUŠTVO NR BOSNE I HERCEGOVINE

---

# DJELA

Knj. I

ODJELJENJE ISTORISKO-FILOLOŠKIH NAUKA

Knj. 1

---

HENRIK BARIĆ

## LINGVISTIČKE STUDIJE



SARAJEVO  
1954



---

**Štampa: Beogradski grafički zavod u Beogradu  
Bulevar Vojvode Mišića 17**

## S A D R Ž A J

1. Poreklo Arbanasa u svetlu jezika . . . . .	7— 48
2. Položaj ligurskog u krugu srodnih jezika . . . . .	49— 70
3. Starogermanski tragovi u balkanskim jezicima . . . . .	71—126
4. Registri . . . . .	127—134





## POREKLO ARBANASA U SVETLU JEZIKA

1. U Evropi nema, izuzev Cigana, ni jednog drugog naroda, o čijoj prošlosti istorija tako dugo čuti, kao što je to slučaj s Arbanasima sve do 11. veka, kada ih prvi put pominju vizantiski pisci (1). Iako ni u istoriskim izvorima, ni u tradiciji, o ilirskom poreklu njihovu nigde pomena nema, i u istoriografiji i u etnologiji još se i danas održava učenje: da su Arbanasi potomci starih Ilira. Ustvari to je samo istorisko domišljanje, zasnovano na starom nacionalnom imenu današnjih Ščiptara i na okolnosti što se Arbanasi u istorisko doba nahode na jednom delu nekadašnje prostrane ilirske oblasti. Arbanasi se sami nazivaju *Shqiptar*, ali to ime nije staro (2). U jednom anžuvinskom popisu iz 1330 god., između 13 plemena arbanaskih, na čelu sviju pominju se *Albi* (3), a po Ptolemeju (III 12, 20) znamo da su Ἄλβανοί u drugom veku n. e. nastavali oblast oko Ἀλβανόπολις-a, potonje Kruje, u kojoj se i današnji stanovnici zovu *Arbër* isto kao i arbanaski naseljenici u južnoj Italiji, koji su tamo imigrirali 15. veka (4). Kontinuitet arbanaskog imena govorio bi, dakle, u prilog teorije kontinuiteta arbanaskog naroda na današnjem ilirskom tlu. Ta istoriska kombinacija, koju je — koliko ja znam — prvi formulisao nemački istorik Joh. Thunmann (*Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig) 1774 god., uhvatila je osamdesetih godina prošlog veka korena i u istoriskoj lingvistici od kako se utvrdilo da se u arbanaskom jeziku očuvao poveći deo onog malog broja reči koje su po svedočanstvu antičkih pisaca ilirske. To je jedan od glavnih razloga što neki lingvisti, i to ne samo oni kojima je izučavanje arbanaskog jezika terra incognita ili periferna oblast njihovih studija, povodeći se za autoritetima kao što su Miklosich (5), G. Meyer (6) i P. Kretschmer (7), stoje, i u novije vreme, na gledištu: da je arbanaski jezik nova faza ilirskog jezika (8).

2. To i takovo idenfikovanje Arbanasa i Ilira nema dovoljno dokazne snage već zbog same prirode dokaznih sredstava. Ako Arbanasi u istorisko doba prebivaju na jednom delu nekadašnje ilirske nacionalne teritorije, ta okolnost ne mora biti od presudnog

značenja za ilirsko poreklo njihovo, jer su oni kao doseljenici mogli preplaviti i asimilovati u toj oblasti zatečene ilirske starince, a da o tome nije očuvan u istoriji nikakav pomen kao ni o mnogim drugim migracijama na Balkanu, i starim i novijim. Ni kontinuitet starog ilirskog imena Ἀλβανοί u imenu današnjih *Arbëra* ne znači više, jer su ga njihovi preci mogli naslediti od ilirskih starinaca u svojoj novoj postojbini isto onako kao što su, prema rezultatima savremene nauke, i sami ilirski Ἀλβανοί to ime nasledili od ranijeg neindoevropskog stanovništva, preuzevši mediteransku reč *alb-* „brdo, uzvišenje“, utvrđenu u celoj onoj prostranoj oblasti koja ide od Kavkaza do Ligurije i Iberiskog Poluostrva (9). Drugim rečima, u pitanju kontinuiteta arbanaskog naroda i jezika na ilirskom tlu, regionalno ime *Arbër* može da znači taman onoliko, koliko n. pr. što italijanski Toskanci vode svoje ime od — etrurskih Tuska. A i lingvistički argumenat, tj. fakat da u arbanaskom jeziku ima ilirskih reči, gubi mnogo od svoje dokazne snage ne samo s toga, što te reči mogu biti relikti ranijeg ilirskog sloja, kao n. pr. keltski elementi u francuskom jeziku, nego i s toga što je još poodavno utvrđeno da u arbanaskom rečniku ima bar toliko, ako ne i više leksičkih elemenata koji su svedočanstvu antičkih pisaca nesumnjivo trački (10). U sukobljavanju hipoteza o ilirskom ili tračkom karakteru arbanaskog jezika, za koju su se poslednju još pred kraj prošloga veka zalagali C. Pauli (11) i H. Hirt (12), javile su se uskoro i kompromisne teorije u pogledu na udeo koji je u formiranju arbanaskog jezika u svakom slučaju imao trački jezik. Kada je arheolog C. Patsch ukazao na identitet čitavog jednog niza antičkih toponima u nekadašnjoj tračkoj teritoriji s jedne strane, i u ilirskoj s druge strane (13), etnolog F. Nopcsa (14) i lingvist P. Kretschmer (15) stali su na gleđište da su doseljeni Iliri u Arbaniji preplavili zatečeni raniji trački sloj. Sasvim drugi stav zauzima u pitanju tračko-ilirskih odnosa najistaknutiji nemački albanolog N. Jokl, po čijem bi se mišljenju „ilirsko-trački karakter“ arbanaskog jezika objašnjavao tim što bi se ilirske jezičke crte prekrivale sa podjednakim crtama tračkog jezika (16). Po Pärvan-u Arbanasi su dački Tračani koji su se doselili između 3. i 6. veka n. e. (17), dok Pisani smatra da nije „impossible qu' une partie des isoglosses armeno-albanaises ne soit due à des tribus provenant du Caucase du sud, lesquelles se seraient mêlées aux Illyriens authentiques“ (19 bis). Potpuno usamljen stav zauzimaju u spornom pitanju porekla Arbanasa rumunski filolozi Al. Philippide (18) i N. Dragănu (19). Prema njihovom mišljenju, Arbanasi nisu ni ilirskog, ni tračkog porekla, nego jedan zaseban narod koji se na ilirsku teritoriju doselio iz Panonije.

3. Arbanaski jezik je jezik grupe *satəm*, tj. on pripada onoj grupi indoevropskih jezika (indo-iranski, jermenski i baltičko-slovenski) u kojima su prajezički palatali  $\hat{k}$ ,  $\hat{g}(h)$  zamenjeni sibilantima (odnosno semiokluzivama) za razliku od *centumske* grupe (hetitski, toharski, grčki, italški, keltski i germanski), gde su se ievr. palatali izjednačili sa čistim velarima (*k*, *g(h)*), upor. arban. *vis* „mesto“: slov. *вѣсѣ*: lat. *vicus*. Ključ za određivanje genetičkih veza između arbanaskog i tračkog i ilirskog jezika nalazi se, prema tome, u rešenju pitanja: ko je od ove dve indoevropske grupe pripadaju ilirski i trački jezik, o kojima zbog oskudnosti grade tako malo znamo. Dok jedni kao P. Kretschmer (20), N. Jokl (21), Fr. Ribezzo (22), V. Pisani (23), A. Meyer (24) i M. Budimir (25) — tvrde da su i ilirski i trački jezik, isto kao i arbanaski, jezici grupe *satəm*, drugi — kao H. Hirt (26), H. Barić (27), H. Krahe (28), J. Pokorny (29), J. Whatmough (30), W. Borgeaud (31), misle da od ta dva jezika *satəmskoj* grupi pripada samo trački, E. Hermann (32) i K. Oštir (32) ubrajaju i ilirski i trački u jezike grupe *centum* (32). U jednom se ipak slažu svi: da je jezik severnotalijanskih Veneta, koji se ubrajaju u Ilire, *centumski*, jer u venetskim natpisima 1<sup>o</sup> lice jednine lične zamenice „ja“ glasi *exo* sa velarnim *g* (venetsko slovo  $\chi$  je znak za *g*) isto kao u grč.  $\epsilon\gamma\omega$ , lat. *ego* nasuprot *z* u avest. *azəm*, slov. *(j)azь*. Kada bi, kako neki hoće, jezik balkanskih Ilira (proprie dicti Illyri Plin. n. h. III 144, Mela II 3, 11) i jezik mesapsko-ilirskih natpisa u južnoj Italiji, kamo su se ilirski ogranci sa Balkanskog Poluostrva prebacili oko 1000 pre n. e. uistinu bio *satəmski*, to bi značilo: ili da je isofona *centum* — *satəm* išla sredinom već individualizovanog ilirskog jezika, što je više nego neverovatno, jer je ta isofona najstarija indoevropska dijalekatska crta (34) ili da Veneti uopće nisu Iliri. Ostavljajući za sada po strani pitanje odnosa između balkansko-ilirskog i mesapskog s jedne i venetskog s druge strane (35), smatram da je, i posle najnovijih pokušaja koji idu na to da utvrde *satəmski* karakter ilirskog jezika, njegova pripadnost grupi *centum* indoevropskih jezika neosporna. U prvoj svesci svojih Ilirskih jezičnih studija, objavljenih u 227. knj. Rada Jugosl. akad. 1948 god., pokazao sam (§ 4) da se učenje o *satəmskom* karakteru ilirskog jezika zasniiva skoro isključivo na proizvoljnom etimologisanju antičkih toponima, kojih nam je značenje nepoznato, a od kojih najveći deo nije uopće indoevropski, nego mediteranski, kako pokazuje već i samo geografsko rasprostiranje tih imena. Ni ona dva toponima, u kojima ievr.  $\hat{g}h$  odgovara *z* ne svedoče ništa u prilog teze da je ilirski jezik jezik grupe *centum*. Jer ako i može biti da je ime reke *Zete* (od *Zēta*, oblika očuvanog u *Zentae regionem* u Ljetopisu popa

Dukljanina, Sišićevo izd. Beograd 1928, 326) izvedeno od ievr. \**ghey-n-ta*: lat. *fu-n-do*, grč. *χυρός* sa ilirskim *e* od ievr. *ey*, kako misli A. Mayer, *Staroilirske studije: Nast. vjesn.* XLIII (1935) 169, *Glotta* XXIV (1939) 129 i sl., iz toga još nikako ne sledi da se u početnom *z* — ogleđa ilirski refleks ievr. *gh*, jer je od \**Genta*, kako je taj ilirski oblik morao glasiti, ako je ilirski jezik grupe *centum*, u našem jeziku moralo postati *Zęta*, potom *Zęta*, zbog slovenske palatalizacije, kakva se ogleđa u *c* od *k* u predslovenskom imenu reke *Cetina* koje i sam Mayer KZ XXVII (1939) 127 i sl. izvodi od *Kent-ōna* (36); ako pak negrčko ime planine Ζάραξ na Eubeji možda i pripada, kako misli Jokl RLV VI 39 kor. \**gher-* u avest. *zaršva*, kimr. *garth* „brdo“, mars.-sab. *herna* „saxa“, ni to se ime ne može navesti kao potvrda sa ilirski sibilant kao refleks ievr. palatala, jer Ζάραξ nije ilirsko, nego tračko ime, kako jasno proizlazi iz onoga mesta kod Tukidida VII 57,4 gde se na Eubeji pominju trački Dryopi (37). Sigurnih potvrda za ilir. *s* od ievr. *k̄* ni u glosama nema. Mesap. βίσβη · δρέπανον ἀμπελοτόμον, βισβαῖα Hes., koje H. Peterson, *Etym. Miscellen* 14 i d. svodi na ievr. \**uikua* i dovodi u vezu sa stind. *vēši* „igla“, i fonetski i semantički potpuno se poklapa sa rus. *bitva*, upor. Holger Pedersen, *Deutsche Literaturzeitung* 1929, st. 1812. Najzad ni reč σιβύνη, koja je po Enijevu svedočanstvu ilirskog porekla (upor. Festus Pauli exc. p. 366 M.: *sibunam* appellans Illyri telum cenabuli simile. Ennius. *Illyri restant sicis sibunisque fodantes*), a u kojoj M. Budimir, ortodoksni pobornik ilirsko-arbanaske hipoteze (38), smatra da je otkrio siguran ilirski primer za ilir. *s* od ievr. *k̄*, ne može uopće biti indoevropskog porekla, jer se naziv σιβύνη ne da odvojiti od sinonima σιγύνη και σιγύννους τὰ δόρατα παρὰ Μακεδόσι (Suidas), koju reč kao kiprsku pominje Herodot V 9 σιγύννας δ'ὼ καλέουσι... Κίπριοι τὰ δόρατα i kao kiprsku glosu navodi Aristotel (de arte poet. 21 τὸ γὰρ σίγυνον Κυπρίοις μὲν κύριον ἡμῖν δὲ γλώττα) i sholiast k Apoll. Rhod. II 98 (σιγύννους καλοῦσιν οἱ Κύπριοι τὰ ἀκοντία), a učenje da su Iliri naselili Kipar lebdi u vazduhu, jer su toponimi, na kojima se isključivo to učenje zasniva, odreda mediteranski (39). Zato je Oštir u pravu kad naziv σιγύνη smatra predindoevropskim reliktom (40). *γ* u σιγύνη prema *β* u σιβύνη objašnjava se zamenom mediteranskog labiovelara *g<sup>u</sup>* isto kao *κ* prema *π* u Κύδνα pored Πύδνα (41). Ako pak Budimir i jeste u pravu, kada l. c. tvrdi da nepostojanje sigurnih primera za *satəm*ski karakter ilirskog jezika ne implicira zaključak da ilirski jezik pripada grupi *centum*skih jezika, u prilog toga govori jasno čitav niz primera, koji potvrđuju *centum*sku zamenu ievr. palatala ilirskim velarima. U njih ne ubrajam dobro dokumentovano lično ilirsko ime

*Vescleves* složeno od ievr. \**uesu* „dobar“ i \**k̄leuos* „slava“ Tomaschek BB IX (1885) 95, na kojem je Hirt zasnivao učenje o *centumskom* karakteru ilirskog jezika (o. c.), jer je zamena ievr. *k̄* velarnim *k* proetnična, upor. arban. *k'uhem*, ali ostaje poveći broj sigurnih primera iz kojih proizlazi da su u svima ilirskim dijalektima prajezički palatali zamenjeni velarima, upor:

1. mesap. - ilir. *Vaicaneatas*: grč. οἶκος, st.-slov. *vb̄s̄* - ievr. \**uoiko-* Whatmough, *On the phonologie of the Messapic dialekt: Language III* (1927) 228;

2. mesap. - ilir. *Epi-cadus*: grč. κε-κάδμενος, stind. *šašadana* Holger Pedersen, *Deutsche Literaturzeitung NF VI* (1929) st. 1912;

3. liburn. - ilir. *Peucetii* Plin. 3, 139, mesap. - ilir. Πευκετίαντες Hekat. 57, maked. - ilir. Πευκέστας, Arr. anab. VI 9, 3, 10, 2; VI 6, 3: grč. πευκή, lit. *pušis* H. Krahe, *Lexikon altillyr. Personennamen* 32, Barić *Rad CCLVII* (1948) 161;

4. ilir. - jap. ime tvrđave *Berginio* od ievr. \**bergh-* H. Krahe IF LVII (1939) 133 bel. 2, H. Barić, *Rad l. c.* Pokušaj A. Mayera l. c. da taj evidentan primer eliminiše kao keltski naziv potpuno je promašen, jer se u keltskom jeziku, u celokupnoj prostranoj oblasti njegovoj, od korena \**bhergh-* nahodi samo redukovani stepen \**bhrgh-* = kelšt. *brig.* (42).

5. liburn. - ilir. toponim *Argyrumtum* Plin. 3, 21, Ptol. 2, 16, epir. plemensko ime Ἀργυρίνοι (Lycophron 1017, Timaius ap. Steph. Byz.), mesap. - ilir. *argona*, *argorian*, *argora-pandes* (od *arguro* - *pondies*) Whatmough l. c. 230, Krahe *Glotta XVII* 96, ZONF V 159: grč. ἄργυρος, stind. *arjuna* = ievr. \**arḡ-*. Učenje N. Jokl-a, *Reallex. der Vorgeschichte VI* 41, *Steitberg-Festgabe* 175, S. Agrell-a, *Baltoslav. Lautstud.* 35 i d. i A. Mayera, *Glotta XXIV* 200 sl. da je *r* depalatalizovalo u zasebnom razvitku ievr. jezikā iz osnove je promašeno, upor. moja izvođenja *Arhiv za arban. star.* II 379 - 389.

6. Ilir. lična imena *Acra-banus*, *Bal-acros*, složena sa ievr. \**ākro-* „šiljat“: grč. ἄκρος „id.“, lat. *acer* „oštar“, stind. *ašri-ḥ* „oštrica“, lit. *aštrūs* „oštar“, stslav. *ostr̄* „id.“. H. Krahe, *Das Venetische, Seine Stellung im Kreise der verwandten Sprachen*, Sitzungsber. der Heidelberger Akad. 3, 1950, 14.

7. Ime reke Ἀγγρος izvedeno pomoću sufiksa *-ro-* od ievr. \**angh-*: lat. *angō* „stežem“, grč. ἄγχω „stežem, davim“, stslav. *oz̄kō* „uzak“, lit. *añkštas* „id.“ H. Krahe, *Das Venetische* 14. Upor. i ime reke *Angitula* u Bruttiumu, Krahe ZONF XI 83.

8. epir. - ilir. Κεραυνία, Κεραυνοί, Ἀκρο-κεραυνοί „infames scopuli“: ievr. \**kerau - no - s* „pun hridi“ F. Ribezzo, *Riv. indo-greco-ital.* XVII (1933) 117;

9. ilir. *Magaplinus* Krahe *Lexikon* 70 = *Magaplinus*, ime složeno od *mag-* = (ievr. \**m<sub>2</sub>g̃-*: grč. μέγα, „velik“, avest. *mazant-*, arban. *maδ-i* Krahe ZONF XI 100, v. Blumenthal IF IL 181) i *apl-* „snaga“: ilir. *apla*, *aplis*, *aplinus*, *apludus*, *aplus* Krahe o. c. 7 i d., *Apl-avita* CIL IX 1021 R. Vulpe, *Ephem. Dacorum.* III 216, stist. *afl* i d.; upor. i Silvanov epitet *Magla* na ari Longiniae Ingenuae u Sisku CIL III 3993 od ievr. \**m<sub>2</sub>g̃h-l-*: lat. *mag-n-us*, čije - *a* (nasuprot kelt. - *os*) ukazuje na ilirsko poreklo imena, upor. Barić, *Prilozi za knjiž. istor. i folklor* XVI 362, *Rad cit.* bel. 11.

10. sev. ilir. Βου-δόργις, panon. *Coridorgis*: lit. *daržas* = ievr. \**dhorgō-*.

Što se pak tračkog jezika tiče, sumnje u njegov *satəm*ski karakter nisu osnovane. Istina, Oštir je potpuno u pravu kad tvrdi da ζ u tračkoj reči δῖζα ne dolazi u obzir kao refleks ievr. *g̃h* u ievr. \**dheiḡh-* na koje Tomaschek II 60 svodi tračku reč dovodeći je u vezu s grč. τεῖχος, avest. *daeza*, jer γ u Βι-δῖγῖς pokazuje jasno da je to ζ sekundarno, tj. od — *gj* — (43), ali to ne govori ni u prilog hipoteze o *centum*skom karakteru tračkog jezika, jer *degja* nije uopće indoevropska reč, nego mediteranski relik, očuvan i u predromanskoj reči *tegia* (odakle lomb. *teggia*, mlet. *tezza* itd.) koja se ne može odvajati od baskiske reči *tegi* „kuća, mesto“, upor. *Archiv za arban. star.* II. (1924) 380. Ako tim otpada jedini primer na kojem Jokl, *Reallex. der Vorgeschichte* XIII 295 zasniva učenje o *satəm*skom karakteru tračkog jezika. Jedna evidentna potvrda za tračko ζ od ievr. *g̃h* nahodi se u glosi ζαλμός· δορὰ ἄρκτου· Θρακες koja se na dlaku prekriva sa grč. χλαμός (praobl. \**g̃hl-ṛ-*) (44); drugi, isto tako siguran primer je *-aspos*, *-espos* „konj“ u složenicama Ουτ-άσπιος, Βετ-έσπιος: stind. *ašvaḥ* ≤ ievr. \**eḡmo-* Касаров, *Изв. арх. дрыж.* III (1912/13) 126 i d. (45).

4. Za određivanje tračko-arbanaskih srodničkih veza od presudnog je značenja tračka zamena ievr. nepalatalnih guturala, tj. velara (*k*, *g*) i labiovelara (*q<sup>u</sup>*, *g<sup>u</sup>*, *g<sup>u</sup>h*). Kako je pokazao Holger Pedersen u svojoj fundamentalnoj studiji o guturalima u arbanaskom jeziku, tu su — za razliku od ostalih *satəm*skih jezika, gde su prajezički labiovelari izgubili svoj labijalni elemenat i tako se izjednačili sa prvobitnim čistim velarima — arbanaski refleksi prajezičkih nepalatalnih redova ostali pod izvesnim uslovima odvojeni na taj način, što su labiovelari (*q<sup>u</sup>*, *g<sup>u</sup>*) pred prajezičkim palatalnim vokalima *e*, *i* preko

palatalizacije zamenjeni bezvučnim odnosno zvučnim postdentalima *s*, *z* za razliku od velara koji su i tom položaju ostali neizmenjeni (upor. arban. *sü* „oči“ od \**oq<sub>z</sub>e* nasuprot arban *kohe* „vreme“ od ievr. \**kēsa*: slov. *čas* od ievr. \**kēso-* (46). U toj odvojenosti refleksa nepalatalnih redova arbanaski jezik nije usamljen, već se povezuje sa trako-frigisko-jermenskom dijalekatskom grupom. Dokazuje za tu odvojenost u jermenskom jeziku izneo sam pred pune tri decenije u svojoj raspravi o jermenskim refleksima ievr. nepalatalnih guturala, u kojoj sam pokazao da su ievr. labiovelari očuvani pred *e* i (jerm. *kin* „žena“: stvnem. *guena*, beot. βανά (grč. \**g<sub>z</sub>anā*); jerm. *čim* „uzda“: grč. ὕγ-γέμος; jerm. *hing* “5“: ievr. \**penq<sub>z</sub>e* = stind. *pañca*, grč. πέντε, eol. πέμπτε), sem kod aspiriranih labiovelara, gde se prvo izvršila delabijalizacija, a potom palatalizacija (jerm. *Jer* „topao“: ievr. \**g<sub>z</sub>herm-* u grč. θερμός) kao i kod prajezičkih nelabijalnih guturala (47). Ali bliži arbanaskim su refleksi ievr. nepalatalnih redova u tračkim jezičkim ostacima. Za razliku od jermenskoga, gde je palatalizacija ievr. velara išla do *č* (*p<sup>c</sup>čem*: *puk*), *č* od *ž* (*ačem*: lat. *augeo*), *ž* (*aujti*: *augut*), *š* (*gišer*: lit. *vākaras*), to je pomeranje artikulacije u arbanaskom jeziku dovelo samo do *k' g'*, što je poznata faza, kojoj prethodi prelaz *e* u *o* (*kohe* od ievr. \**kēso* „čas“ nasuprot *gen*: lat. *praehendo*). Identičan je slučaj i u tračkom jeziku. Za čuvanje čistog velara pred *i* upor. trač. ἄργιλος „miš“ (ἄργιλον τὸν μὲν καλοῦσι Θρακῆς Herakleides Pont. Fragm. 42 FHG II 224, ὠνομάσθη δὲ ἐπειδὴ ὑπὸ Θρακῶν ὁ μῦς ἄργιλος καλεῖται, Steph. Byz. s. v.): grč. ὄρχιλος Barić, *Arhiv* II/2 (1925) 379—389. Za palatizovanje labiovelara pred *e*, *i*, kao u arbanaskom jeziku, upor. trač. *dzerm-* „topao“ u imenu dačkih toplica Ζερμι-ζιργα (Tomaschek II 88): ievr. \**g<sub>z</sub>hermos* = arban. *zjerm*. Tome ne protuslovi očuvani velar Γερμι-ζιργα Ptolem. III 8 (upor. i *Germisara* CIL III 1395), jer ta „varijanta“, zbog koje se Kretschmer *Einleitung* 301 pita da li je oblik sa *z* pisarska greška, pretpostavlja prema relaciji *a*:*e* u trač. -ζανος-ζενης (*Auluzanus*: Ἀύλου-ζενης, *Mucazanu*: *Mucasenus*) - *dava* - *deva* (u *Scaidava*: Σκαϊδέβα, *Pulpuldeva*, Μουριδεβα, Νάστος: Νέστος i td. Kretschmer o. o. 222) raniji oblik \**garm-* ievr. \**g<sub>z</sub>horm-* sa tračkim *a* od ievr. *ḡ*, upor. - πάρος (u Ἀδιπάρος, *Bessapara* i td.): grč. πόρος Fick, *Spracheinh.* 423, a da je trački prelaz *a* u *e* obuhvatio i *a* od ievr. *ḡ* vidi se jasno iz primera kao Δρυσίπερα, *Drusipera* prema pomenutom obliku παρος. Šta više, trač. Γερμ- nije usamljen primer sa očuvanim *g* od *g<sub>z</sub>h* pred sekundarnim *e* od *a*, upor. trač. γέντρον τὸ κρέας od ievr. \**g<sub>z</sub>hq-t* = grč. φατόν u δι-φατος, πρόσφατος Tomaschek, *Die alten Thraker* II 8, Ribezzo, *Rivista indo-greco-ital.* I (1917) 12, gde *e* stoji sigurno za ranije *a*, jer je *a* trački refleks

ievr. *ȝ* (v. § 5). Drugi, ne manje evidentan primer za tračku palatalizaciju labiovelara pred palatalnim vokalima pruža nam dačko ime biljke ζουόσση od ievr. \**g<sup>u</sup>iu-ōd-tā*: got. *gius* „živ“ Jokl RLV XIII 287a, a vrlo verovatno i lično ime *Tsita* (T. qui et Vitalis) na natpisu u Glavu na Iskru (Tomaschek o. c. II 39), koje ukazuje na ievr. \**g<sup>u</sup>it*- Barić l. c. Podudarnost tračkih i arbanaskih refleksa indoevropskih labiovelara tim nije iscrpljena. Kako sam poodavno pokazao, ima i jedna direktna potvrda za to da se u arbanaskom jeziku dugo održavao labijalni elemenat prajezičkog labiovelara *g<sup>u</sup>* a to je u *v* u primerima kao arban. *treve* „pūt“ = shrv. *trag*, stir. *tra'g Albanorum*. Stud. I 12, v. i. M. Vasmer, *Studien zur albanesischen Wortforschung* (*Acta et commentationes Universitatis Dorpatensis* B I 38), čije je *g* preko faze *g<sup>u</sup>* u intersonantskom položaju nestalo, ali se održavalo još u doba kada su u rumunski jezik ušli najstariji arbanaski elementi, kako jasno pokazuje rum. *abur* „pära, isparenje“: arban. *avut* (praobl. \**o-g<sup>u</sup>l-*: nem. *Qualm* = starban. \**ag<sup>u</sup>ul-* sa normalnim prarumunskim prelazom *g<sup>u</sup>* u *b*, kao u rum. *limbă* „jezik“ od lat. *lingua*) i prarumunskim prelazom međuvokalnoga — *l — u — r —* (kao u rum. *gură* ≤ lat. *gula* (48). Da je za razliku od jermenskog jezika, gde se izvršila delabijalizacija, prajezički aspirirani labiovelar bio očuvan i u tračkom jeziku pokazuje tračka glosa νίβα· οὐτως καλεῖται καὶ κρήνη ἐν Θράκη Suid. Phot. od ievr. \**snig<sup>h</sup>-ȝ*: lat. *nivem*, grč. νίφα) sa tračkim α za ievr. *ȝ* i grčkom zamenom *g<sup>u</sup>* > β (48 bis).

5. Odvojenost svijuju triju redova ievr. guturala je, prema tome, zajednička arbanasko-trako-frigisko-jermenska konservativna crta, a arbanasko-tračka palatalizacija ievr. labiovelarā jedna od onih zajedničkih inovacija, kakvih u toj grupi ima poviše. U ove spada dvostruki refleks ievr. *ĭ-*. Početnom ievr. *ĭ-* odgovara arb. *j* (upor. n. pr. *ju* „vi“: got. *jus*), ali imaju dva sigurna primera u kojima ievr. *ĭ-* odgovara *ĝ-*: (*n*)*ĝeš* „mesim“: grč. ζέω (ievr. \**ĭes*), *n-ĝeš* „opasujem“ (praarb. \**ngōš*): grč. ζώννυμι, lit. *juosta* „pojas“ (ievr. *ĭōs*), upor. Meyer, *Alban. Stud.* III 39 i d.. U oskudnoj tračkoj građi primera za tu dvojnost nema, ali da je ona i jermenska pojava, pokazuje kontrapozicija jerm. *asem* „velim“: stind. *yašas* „slava“ od ievr. \**ĭak-* (s istim semantičnim odnosom kao u stslov. *slovo* „reč“: *slava*, lat. *fama*, „glas, slava“: *fari* „govoriti“) i jerm. *ĭur* „voda“: lit. *júres* „more“ ná koje je ukazao P i s a n i, o. c. 526 (49). Naravno, ova dvojakost mora da je još indoevropsko-dijalekatska, jer je i grčka (ζ: ε).

Značajna arbanasko-tračka isoglosa je asimilacija *s* u grupama *s + nazal*, *s + l*, upor. arban. *jam* „jesam“: stind. *asmi*, = ievr. \**esmi*, trač.

víβα „sneg“: ievr. \**snig<sup>h</sup>-n* (v. § 4), dač. διέσεμα „divizma“: \**dies-seum<sup>h</sup>* J o k l RLV XIII 296a; arban. *ko<sup>h</sup>e*: stslav. *kaš<sup>h</sup>lb* (od ievr. \**koslo-*). Kao arbanasko-jermensku isoglosu smatram i reflekse ievr. grupe *rn* kojoj u arbanaskom jeziku odgovara *ṛ* (upor. arban. *baṛe* „teret“: grč. φέρνῃ). Prelazna faza je očuvana u jermenskom jeziku, gde *r* pred *n* prelazi u *ṛ*, upor. *darnam* „vraćam se“ nasuprot aor. *darjay*, a da je grupa *rn* u arban. jeziku zadugo bila nepodnošljiva, pokazuje okolnost, što prelaz *rn* u *ṛ* obuhvata i relativno recentne pozajmljenice, n. pr. *keṛute* „ovca“, koja reč zbog *u* umesto *ü* (upor. *gük* od lat. *iudice-*) ne može biti latinskog, nego rumunskog porekla; upor. i arban. *pṛar* „yeuse“ od ngrč. πουρνάρι J o k l, *Festschrift Kretschmer* 89.

Razvitak ievr. grupa *sk̂* i *sk* predstavlja takođe jednu arbanasko-jermensku isoglosu, ukoliko su te grupe ostale odvojene. Nasuprot ranijem učenju da je *h* arbanski refleks i ievr. *sk̂* i ievr. *sk*, očevidno je da se *h* javlja samo kao zamena prajezičkog *sk̂(h)* na koje se svodi i *h* u arban. *ho<sup>h</sup>e* „tanak“ od ievr. \**sk̂elo-*: stind. *šalas* „štap“ i u arban. *hardel'e* „gušterica“: grč. κόρδυλος sa *k* od ievr. *k̂* u stind. *šardāla*, koji se u etimološkim rečnicima još uvek navode kao sigurni primeri za arban. *h* od ievr. *sk* (49 bis), iako čitav jedan niz evidentnih ekvacija pokazuje da ta grupa ostaje neizmenjena: upor. *baške* „zajedno“: lat. *fascia*, stir. *bask*; *mušk* „rame“: stind. *muškah*; *škon* „prolazim“: got. *skēwjan*; *škas*: lat. *scateo*, lit. *su-skate*; *škop* „štap“: lat. *scāpus*, grč. οκάπος·κλάδος, *Albanorum. Stud.* I 73, 100, *Arhiv* II 215 i sl., IV 348 i sl. Isto tako je i u jermenskom jeziku, gde je *c* zamena ievr. *sk̂* (*mnaci* aor. od *mna-m*: grč. -σκω = ievr. -*skō*, *harcanem* „molim“: stind. *prcchāmi*, lat. *posco* za koje treba poći od \**prk̂-skō* zbog lit. *prašyti*, stslav. *prostiti* B r u g m a n n, *Grundr.* I<sup>2</sup> 564 § 619), dok se ievr. *sk* ne menja, upor. *srskel* „poprskati“: avest. *srask*, *husk* „posterior“ od ievr. \**pu-s(e)q<sup>h</sup>o-*: lat. *sequor* H. Petersson, *Baltisches und Slavisches* 65 i sl., *skund* „mlado kuće“: pamiir. (wachi) *skön*, stslav. *šten'cb* Tomaschek, *Sitzungsber. der Wiener Akad.* XCVI 761, Pedersen KZ XXXVIII 197, Barić, *Arhiv* III 219. Ievr. grupa *sk-* ostala je neizmenjena i u tračkom jeziku, upor. trač. σκάλη „mač“: stnord. *skalm*, σκιάρη „Karden-distel“: arb. *šker* Hirt, *Die Indogermanen* II 5,93. Kakva je tračka zamena ievr. grupe *sk̂* ne da se zbog oskudne građe utvrditi. Sigurno je, međutim, da dačko ime biljke σαλία· τράγιον, τραγοκέρωσ „Bockskraut“, koje J o k l RLV XIII 287a upoređuje sa stnem. *scēlo* „Bockshirsch“, grč. κήλων i svodi na praobl. \**sk̂el-īā* ne dolazi u obzir kao potvrda učenja da je *s* trački refleks ievr. *sk̂*, jer se naziv σαλία ne da odvojati od ligurskog naziva za „Valeriana Celtica“ *saliunca*, koji je van svake sumnje predindoevr. relik (49). Vrlo karakte-

ristično je, u konsonantizmu, u pogledu na usko arbansko-jermensko srodstvo, što se, isto kao u jermenskom jeziku, tenues aspiratae i tenues nisu izjednačile, upor. arban. *fal'* „bringe zur Unterweisung“ od ievr. \*(s)*phalnō* : grč. σφάλλω „bringe zu Fall“, jerm. *p<sup>r</sup>ul* „Einsturz“, arban. *har* „potkresivati drvo“ (od ievr. \*(s)*khorn-*: stind. *khātiš* (od ranijeg \**khōlt-*) = ievr. \**khōrt* = stnord. *scarār*, stvnem. *scart* „Scharte“; arban. *Feθ* „obruč“ (od *rad*, upor. plur. *Ḥadete*) = ievr. \**rotho* „točak“: stind. *rāthah*, lat. *rota*, stvnem. *rad* itd. Barić, *Stud.* I 19—32 (50).

Manje karakteristični su arbanasko-trački refleksi ievr. grupa *sr* ≥ *str* (arban. *šterpiñ* „zmije“ od ievr. \**srpinj*: lat. *serpens*; arban. *štrund* „jagoda“: lat. *fragum* = ievr. \**sraghū-* *Albanorum. Stud.* 101; trač. Στρώμων ροη, περιφρυνος, Ἴστρος od ievr. \**isro-*: ved. *isaras* „brz“, gal. i. r. *Isara* „brzica“), jer se ista zamena nahodi i u ilirskom ΕἼστρος od ievr. \**ēs-*: ved. *sraṇati* „teče“ Joki RLV I 90, panon. *Stravianae* It. Ant., Στρεῦντια u Moravskoj: lit. *strāve* „struja“ Much, *Hoops* RLS. v., mak.-ilir. ime meseca Δύστρος od Δύσ-πος: lat. *februarius* od *februum* „čišćenje“ = ievr. \**dhues-ro-* Barić, *Ilir. jez. st.* I (185), germ. *Strom* od ievr. \**srey-*, slovenskom (*o-strovъ*), a delom i u baltičkim jezicima. Isto tako nije karakteristična, kao arbanasko-tračka isoglosa, ni asimilacija ievr. *kt* u *t* (arban. *nate* „noć“: lit. *naktis*, trač. ime kastela Αὐθίκαρος: strpus. *Aucti-garbin* Joki RLV X 145, jer je ona i ilirska, upor. *Nesattium* pored Νέσακτον u Istri, Kretschmer, *Einleitung* 258, maked.-ilir. βατάρρα πυκλίη Μακεδόνες od βακτάρρα: grč. φώγω, *Ottobalus*, *Attolobus*, Liv. XXXI 36,6; 40, 10, XLIV 3, 1, „osam brežuljaka“ v. Blumenthal, *Hesychnstudien* 19, Krahe ZONF 92 i sl.. Dok prva od ove dve isoglose (*sr* ≥ *str*) samo svedoči o nekadašnjem uzajamnom položaju ievr. jezika u ranijoj postojbini, biće da je druga, tj. asimilacija — *kt* = *t* prouzrokovana zajedničkim supstratom, jer je prelazna faza između prajezičkog — *kt* — i — *t* — svakako bila *χt* (upor. ime venetske boginje zaštitnice ispravnog rađanja *Rehtia*, Whatmough, *Journal of Anthropological Institute* L II 212 i sl., pa ime reke Ἄραχος kod Ptolomeja pored *Aratus* kod Plinija), dakle isto kao u keltskom, ali i na Kritu, u etrurskom (*utave*) i u iberskom, kako se jasno vidi po tome što se u Španiji keltska imena *Ambactus* (tj. *Ambaxtos*) i *Rextugenos* javljaju u obliku *Ambatus* i *Rhetogenus*.

Uska povezanost arbanaskog i tračkog jezika ogleda se u refleksima ievr. sonanta, čija zamena u arbanaskom još nije u svemu izvedena na čisto. Tako je pitanje da li je *e* ili *a* arbanaski refleks ievr. *ɣ* još uvek sporno, jer se općenito smatra da je arban. *e* za ievr. *ɣ* utvrđeno arban. *zet* „20“: lat. *vīginti*, stind. *vīcati*, a pogotovo

primerima kao *e-seṭe* „trezan“: *siṭ* „doručak“, *e-ḡeṭe* „na tašte“: *ḡeṭe* „hrana“ sa *e-* od ievr. *ḡ*: grč. α -, nem. *un-* „ne, bez“ zbog čega se *a* u arban. *ṣṭate* „7“ od *\*septṣṭi* smatra kao analoško prema *ḡaṣṭe* „6“, upor. G Meyer, *Alb. Stud.* II 332, III 42, N. Jokl *Ling.-kult. Untersuch.* 286. Međutim, takovo shvatanje, koje sam i sâm ranije zastupao, nije verovatno već s toga, što bi oblik *\*ṣṭete*, da je ikada postojao, u pogledu na *e* bio našlo takav oslonac u *tete* „8“ (od ievr. *\*oktōti*), da bi analoško dejstvo oblika *ḡaṣṭe* bilo sasvim isključeno, šta više, od izolovanog *ḡaṣṭe* bi vrlo verovatno postalo *\*ḡeṣṭe*. Međutim, kao siguran primer za arban. *a* od ievr. *ḡ* mora se smatrati *ḡate* „düg“, koje se, kako je pokazao V asmer, *Stud.* 39 i sl. može svoditi jedino na *\*dḡgt-to*, jer bi se od praobl. *\*dlongh-to*, od kojega polaze H. Pedersen KZ XXXIII 544, XXXVI 308, G. Meyer, *Alb. Stud.* IV 81 očekivalo geg. *\*ḡande*, tosk. *\*ḡende*; isto tako ne može se osporavati ni V asmerovo poređenje arban. *mat* „breg“: avest. *mati* „Vorsprung des Gebirges“: lat. *mons* ≤ ievr. *\*mḡt-* *e* umesto *a* u zet „20“: lat. *viginti* objašnjava se dejstvom krajnjeg *-i*, a za sekundarno *e* u *e-ḡeṭe* dovoljno je ukazati na niz primera gde tog uslova nema, upor. arban. *ḡeke* „resa“: lit. *šakà*, jerm. *çax*, arban. *hel'm* „otrov“: strnem. *scalmo* „zaraza“, arban. *(h)rek* „potiljak“: stnord. *hnakki* itd. Tako se najzad rešava i *e* u arban. *pese* „5“, koje može biti jedino od ranijeg *\*pase* = ievr. *\*pḡq̣e*: avest. *puxda*, stvnem. *funf* pošto bi od ievr. *\*penq̣e* postalo *\*pise* (upor. arban. *miš* „meso“: stind. *māsa-*, stslav. *měso*), a od *\*penq̣ija* – *\*pjese*. S arbanaskim identični su i refleksi ievr. *ḡ* u tračkom jeziku, upor. dač. διέσημα „divizma“ od *\*dies-eusmḡ*, – *dama* u κοαδάμα: ποταμογείτων od ievr. *\*q̣a-dhēmḡ*, odrys. *Uscu-dama*: stind. *dhāman*; za *ḡ* ≥ *a* – upor. ime pribrežne reke kod Vizanta Ἰ-θύρας (od *\*ḡ-dhu-r*): stind. *dhavatē* „teče“: grč. θέω), obrazovano kao lit. *Ne-vadas*, a za – *ḡ* – ime odrys. tvrde Βά-στειρα od *\*bhḡd-teria*: got. *bansts*, lit. *bandà* (kor. *\*bhendh-*) Jokl, RLV XIII 288. — U jermenskom jeziku zamena ievr. *ḡ* = *an*, a na kraju reči – *ri* (upor. *eut<sup>c</sup>n* „7“ od ievr. *\*septṣṭ*). Posredno mesto između arbanaskog i jermenskog jezika zauzima, i u tome pogledu, trački jezik u kojem se pored arbanasko-tračkog refleksa *a* bez nazala nahodi i jermensko-trački refleks *an*, upor. trač. γέντρον „meso“ od ranijega \*γάντρον (≤ ievr. *\*ḡ<sup>h</sup>ḡ-t* (v. § 4) sa *e* od *a* kao u tračkom – *dava-deva*.

I zamena ievr. sonatskih lik v i d a podudarna je u arbanaskom i tračkom jeziku, koji i tu pravi most ka jermenskom. Arbanasko-tračka zamena ievr. *r* = *ri*, upor. arban. *krimb* „crv“: stind. *krmiš*, trač. βρία „raž“ ≤ ievr. *\*mḡgiā*: lit. *rugis*, slov. *rožb* Barić, *Stud.* I 15, pa tračko plemensko ime Τριβ-αλλ-οί izvedeno od *\*trb-* u got. *Daurp* „seosko imanje“. Pored *ir* u arbanaskom se jeziku javlja i

*ur*, upor. *gur* „kamen, hrid“ = stind. *giriš* H. Pedersen, *Zeitschr. für vergl. Sprachforsch.* XXXVI, 319, *burme* „zreo“ od ievr. \**bhr̥mo*, *mbur* „hvalim“ od ievr. \**bhr̥-n-* Jokl, *Stud.* 10,55, (*për*)*purθ* „prdac“ = nem. *Furz* Barić, *Stud.* I 105 itd. Taj isti refleks javlja se i u tračkom, upor. mestno ime *Burdipta* (\**bhr̥d-*): bit. *bredù* „gazim“, slov. *bredø* Jokl, RLV XIII 289. Zamena ievr. *r* u jermenskom je *ar*, zbog čega H. Pedersen RLV I 125 ukazuje na grč. αρ/ρα, gubeći iz vida da se tražovi te zamene nahode i u tračkom jeziku, upor. Δάρσοι (Usener, *Götternamen* 171<sup>64</sup>, Kazarov, *Klio* IV 116): grč. θάρσος (ievr. \**dh̥rs-*).

6. Za arbanaski vokalizam karakteristična je palatalizacija vokala *ū* < *ü* (*dütē* „vosak“: grč. χῦλος „sōk“), *ō* (> *ö*) *e* (arban. *ne* „mi“ od ievr. \**nōs*), *a* > *e* (arban. *reθ* „točak“: strnem. *rad*, lat. *rota*), koja svedoči o uskoj povezanosti arbanaskog jezika sa trakofrigiskom grupom. Da je *ü* postajalo i u najstarijim fazama jermenskog jezika pokazuje nam jermenska palatalizacija velara posle *u* (*dustr* „kći“: grč. θυγάτηρ, lit. *duktē*) i posle *w* (*lojs* „svetlo“: stind. *rōcate* = ievr. \**lowko-*, jer je prelazna faza između ievr. *ow* i jerm. *oi* mogla biti jedino *oiw*, odakle je disimilacijom labijalnog *u* za labijalnim *o* postalo *i* u *oj*. Na *ü* ukazuje i frigisko *vi* = grč. *vu* H. Hirt, *Indogermanen* II 599, κίμερος·νοῦς: slov. *kumati* „razumevati“, κίκλην: grč. κύκλος i grč. ρίσκος: gal. *rūsko*, koje zbog *i* mora da je frigiska pozajmljenica, pa i nacionalno ime Βρίγες: grč. Φρύγες Herodot II 73, a jermensko-frigiskim posredstvom objašnjava se *oi* pored *w* (iran. *au*) u grč. transkripciji persiskih imena na pr. Ῥοισάκης: Ῥωσάκης, upor. Kretschmer, *Einleitung* 227. Da je pak i trački jezik imao glas *ü* pokazuju primeri kao ζει·ποιίτης·ὑπερχύτης: ievr. \**gheu-* u grč. χέω „sipam“, *sim-peax*, κυνογλώσσον: lit. *šun* „pseto“ Hirt o. c. II. 592, *Indogerm. Forsch.* II 147. — U zameni ievr. *ō* arbanski i jermenski jezik idu u raskorak, jer je u jermenskom zamena ievr. *ō* = *u*, kao i frigiskom (jerm. *tur* „dār: grč. δῶρον, frig. δοῦμος· σύνοδος: got. *dōms*, dok je posredna faza između ievr. *ō* i arban. *ē* očuvana u tračkom, upor. trač. Δοιδίας, *Rhoedias* (od \**lōd* — preko \**lowd-* > *lowd* > *loid* a n a l o g n o prelazu ievr. *ow* > *oiw* > *oi*) pored \**lūd* - u Λουδίας Λουδίας, upor. Kretschmer o. c. 226, koji takođe podvlači povezanost ove pojave sa jermenskim prelazom *ow* u *oi*, kakav se nahodi i u Μοισοί: Μυσοί, Ῥοιμητάλης: *Rumitalca* Ῥοιμητάλης Ῥοιμετάλης itd. Postanak ove dvojake zamene *ō* u tračkom još nije objašnjen, ali on podseća na razliku refleksa ievr. *ō* u arbanaskom jeziku, gde na glasišenom lat. *ō* odgovara *ē* (lat. *pōmum* > arban. *peme*), a na neglasišenom *u* (lat. *posāre* > arban. *puš'ij*), prema čemu bi se dvojnost

tračkih refleksa objašnjavala akcenatskom razlikom, tj. *oi* od *ō* pod glavnim, a *u* pod sporednim akcentom u rečenici. U svakom slučaju, u razvitku ievr. *ō*, posredno mesto između jermensko-frigiskog, gde ievr. *ō* ostaje *o* (odakle *u*) i arbanaskog jezika, gde je refleks naglašenog ievr. *ō* = *e*, zauzima trački jezik, koji pozna obe ove akcentom uslovljene zamene. Taj posredni položaj tračkog jezika između arbanaskog i frigisko-jermenskog ogleda se i u palatalizaciji ievr. *a*: dok u jermensko-frigiskom primera za to nema, *e* za ievr. *a* je zajednička arbanasko-tračka crta, upor. *-dava- deva*, *-ζανος- zanus: zenus*, *Νάστος: Νέστος*, arban. *helm* „otrov“: stvnem. *scalm*. To isto važi i u pogledu na tračke reflekske ievr. *o*. Dok se kao trački refleks ievr. *o* javlja *o* i *a*: *Paralisensium* pored *Πορό-λίσσον*, *-dama dōmos* a *-u* za ievr. *-o* prednjeg sastavnog dela u složenicama, upor. Kretschmer o. c. 220 i sl., Solmsen KZ XXXIV 49 i sl., N. J o k l RLV XIII 285, u jermenskom ima samo *o* kao refleks ievr. *o* (51). Nasuprot tome, arbanaska zamena ievr. *o* je *a*, dok se *o* (tj. *u*) javlja samo pod sporednim akcentom u univerbiranjima tipa *stōjghos sō*, odakle arban. *šteg-u*, u čemu je ključ objašnjenja pitanja, kako je došlo do raznih refleksa ievr. *o* u najstarijim fazama njegovog razvitka u trakofrigiskoj grupi, tj. na taj način, što se *a* javilo pod glavnim, *o* (> *u*) pod sporednim akcentom, kao još u tračkom, dok je u ostalim dijalektima preovladala jedna od te dve tendencije: u frigisko-jermenskom *o*, u arbanaskom *a*, kao što su se prema jačini tona javljali za *a- e* i *a*, za *o — a* i *u*, za *ō — oi* (arban. *e*) i *u*, a i prelaz *u* u *ü* mora da je to isto tako alternirao prema akcentu: upor. jerm. *lois* od *lows* (prajerm. *\*lowko*) nasuprot *lowkōsjo* sa nepalatalizovanim *ow* od kojega je postalo *u* u *lusoj*. Da li je prelas *u* u *ü* bio uslovljen akcentom i u tračkom jeziku, ne da se utvrditi zbog nedostatka primera s etimološkim *ū*, ali u vezi s tim još je Oštir, *Beiträge zur alar. Sprachwiss.* 46 ukazao na to da u arbanaskom jeziku imamo *gük* od lat. *jūdice(m)* prema *gukón* od *jūdicāre*, upor. W. Meyer-Lübke. *Grundriss der roman. Philol.* I<sup>2</sup> 1046, 1049. Isto tako nije lako presuditi da li je palatalizacija dugih vokala indigena ili ne. Kako se ne da osporiti veza između ove palatalizacije i prelaza *ā > ä > ē* u *μάτηρ: μήτηρ*, a ista tendencija postoji i u arbanaskom jeziku, gde se praarb. *ä* od *ā* u ievr. *\*māter* izjednačio sa *ē* u praarb. *\*läd-* = grč. *ληδεῖν*, a *ē* potom postalo *o* i u arban. *motre* i u arban. *l'od*, biće da se palatalizacija, koja bi a priori mogla biti i indigena pojava, ima ipak pripisati uticaju supstrata na Balkanskom Poluostrvu, jer je prelaz *μάτηρ: μήτηρ* zacelo predindoevropski. Posredna faza između ievr. *ē* i arban. *o* očuvana je u tračkom jeziku, upor. *Uscu -dama* i dak.

κοα-δάμα· ποτα μογείτων od praobl. \**k<sub>2</sub>a-dhēm̃q* (§ 5). Arbanaski prelaz ievr. *ā* u *ō* je relativno pozan, jer obuhvata i starogrčke pozajmljenice, upor. arban. geg. *mok(ε)ne*, tosk. *mokere* od grč. *μᾶχανᾶ* i sigurno poznije od arbanaskog prelaza *kh* u *k*, kako očigledno pokazuje arban. *k* prema *kh* u grč. *μᾶχανᾶ*.

U refleksima ievr. diftonga *ay* i *ey* paralelizam arbanasko-tračke zamene je potpun: u tračkim ostacima pored starog *au* (napr. u *Δαύνιον τείχος*) javlja se poznije *a*, upor. *Δάνειον* ili *-βαστα* u mestnim imenima *Βι-βαστως* (Steph. Byz.), *Στραν-βαστα* (Prokop) od ievr. \**bhay-st-*, *Βάρες* Dacia Med. (Prokop) od ievr. \**bhay-n-*, na koje je ukazao J o k l RLV XIII 288. Da je gubitak labijalnog elementa u prajezičkom diftongu *ay* pozna pojava i u arbanaskom jeziku vidi se po tome što se ona vrši još u latinsko doba arbanaske jezičke istorije, upor. arban. *ār* „zlatο“ od lat. *aurum*. Paralelno sa prelazom *au* u *a*, izvršio se u arbanaskom i tračkom jeziku prelaz ievr. diftonga *ey* u *e*, upor. arban. *deša* „ljubljah“: grč. *ἔ] γευσά-μην* i trač. *ζέτραια* (Pollux X 95) od ievr. \**gheytr-* G. Meyer, BB XX (1894) 124.

Značajno arbanasko-jermenska isofona je i prelaz ievr. *en + s* u *i*: arban. *miš* „meso = jerm. *miš*: slov. *měso*. P i s a n i j e v a t v r d n j a o . c . 533 da je taj prelaz u jermenskom normalan, a arban. *miš* usamljen primer — ne stoji, upor. G. Meyer, *Alban. Stud.* III 85 i arban. *nīs* „počinjem“ od ievr. reduplikovanog \**enək* (grč. *ἐνεγκεῖν*), odakle arban. \**enins* pa pravilnim gubitkom nenaglašenog početnog vokala: *en + s > nis*, B a r i ć, *Stud.* s. v.

7. Za arbanaski jezik karakterističan je, u morfologiji, postponovani član. Odnos između neodređenog oblika *ftua*, *ftue* i određenog oblika *fton-i* ( $\leq$  lat. *cotoneum*), na koji je ukazao J o k l (52), pokazuje jasno da je postponovani član postojao u arbanaskom jeziku u doba kada su u nj počeli prodirati najstariji sloj njegovih latinskih elemenata, jer se izostanak diftongacije *o* u *fton-i*: *ftua*, *ftue* može objasniti samo pomeranjem granice sloga: *fto-ni*. Međutim nema sumnje da je postponovani član morao postojati još ranije, tj. da on datira iz arbanasko-tračke-jermenske zajednice. Istina, potvrda za njegovo postojanje u tračkim jezičkim ostacima nema, ali na to ukazuje jermenski jezik, u kojem se za postponovani član upotrebljavaju pronominalne partikule *-s*, *-d*, *-n* prema tome k o govori, k o m e se govori ili o k o m e se govori: *mard-s*, *mar-d*, *mard-n*. Takova višočlana upotreba mora da je postojala i u arbanaskom jeziku, jer na to ukazuju njeni tragovi. G. Meyer (53) i Brugmann (54) su nesumnjivo u pravu kada izvode postpozitivni (i prepozitivni) arban. član *i* od ievr. \**is* u lat. *is-dem* ili \**ei* u *eia > ea*, a tako i S k o k koji

izvodi drugi muški postponovani član *u* (u istorisko doba samo za imenicom sa velarom ili akcentovanim vokalom na kraju) od \*(o)vo's) (55). Naravno, nije moguće pratiti ukorak ceo proces preko kojega se razvio današnji arbanaski rigidni sistem, ali jedno je sigurno : da je upotreba dvostrukoga postpozitivnog člana kod imenica muškog roda prema tome da li se reč završava na velar (-*u*) ili ne (-*i*) relativno recentna. Od prvobitnog sistema *mik-i/mik-u*, gde je *i*=\**is* „on“ a *u*=\**ovos* „ov“, isključen je prvi radi izbegavanja pometnje, koja je mogla nastati između nom. sing. *mik-i*, i nom. plur. *mik'(i)*. Baš zato što je u arbanaskom jeziku postojalo više članova mogla su se izbeći vokalska stapanja zbog kojih se više ne bi razabrao član. Kako bi od \**ši-i* bilo postalo *ši* to je član *u* odmenio naporedni član -*i*, a usled toga je porušen stari sistem *i:is*, *u: \*ovos*. Upor. o tome Skok, *Arhiv za arban. star.* III 175.

8. U arbanaskoj deklinaciji prajezički broj padeža znatno je reduciran. Oblik genitiva i dativa je u svim klasama isti, izuzev što gegiski dijalekat održava razliku tih padeža u neodređenom pluralu; isto tako su se izjednačili dativ i genitiv, izuzev u neodređenom pluralu toskiskog dijalekta. Izjednačenje genitiva i dativa je i grčka i iranska crta, ali dok se u grčkom jeziku formalno održao samo genitiv, kakav je on pretežno i u funkciskom pogledu, i dok se iranski nadovezuje na prakrške jezike, gde genitiv potiskuje dativ, u arbanaskom se jeziku očuvao, isto kao i u jermenskom, samo oblik dativa, jer se jedino dativom mogu objasniti arbanaski nastavci za genitiv-dativ -*i -u* (*gur-i*, *mik-u*). H. Pedersen je ranije svodio -*i* u arban. gen. - dat. *gur-i* na ievr. *ōī* (upor. Vollmöller's *Krit. Jahresber. über die Fortschritte der roman. Philologie* IX/1, 1905,200), a u novije vreme on smatra da se tako može objasniti i *u* arban. gen. - dativa tipa *zog-u*, upor. *Le groupement des dial. indoeuropeennes*, u što je teško verovati, jer se ievr. dativno -*ō* ne može smatrati utvrđenim, a ni za prelaz ievr. -*ō* > arban. *u*, kojim Pedersen operiše, nema potvrda. Ni moja hipoteza, da je arban. -*u* = ievr. *ōū* na koje se svodi i slov. dativni nastavak -*u*, tako da bi se arban. dativni oblik *gur-i* odnosio prema obliku *zog-u* kao lit. *vil̃kui* prema slov. *vlakū* (upor. *Arhiv* III 281), nije verovatna iz razloga što ievr. *ōī*, *ōū* u nepočetnom slogu odgovara *ai* > *ē* i *au* > *a*, upor. Pedersen o. c. 215 i sl. Međutim svih teškoća nestaje, ako podemo od ievr. dat. -*ōī* i -*ōu* u nenaglašenom slogu, jer je — čuvanjem konsonantnog karaktera *ī* *ū* pred vokalskim početkom sledeće reči — od -*ōī*, -*ōū* postalo najpre -*əī*, -*əū*, odakle -*ī*, -*ū*, pa njihovim skraćivanjem na kraju reči (pre prelaza *ū* u *ü*) -*i*, -*u*.

Jednu zajedničku arbanasko-jermensku crtu u deklinaciji predstavlja, dalje, nastavak lok. sing. i plur., masc. i fem. *-t*. Njegovo održavanje ukazuje na to da je iza *-t* morao postojati krajnji vokal, a kako je taj nastavak isti za sve brojeve, više je nego verovatno da je on ustvari stari priloški sufiks, zbog čega se on može svesti na ievr. *\*-dhi* (grč. οὐρανό-θι), od kojega je, posle gubitka krajnjeg *-i*, od zvučnog *-d* na neposrednom kraju reči postalo *-t*. U vezi s tim treba ukazati na jermenski lokativski sufiks *-j* (= *dž*) = ievr. *dhi*, upor. jerm. *telvoj* od *teli teleac*, kojem tačno odgovara arbanaski sufiks *-zi* u tosk. *prapazi* „odostraga“, upor. Barić, *Stud.* I 120.

Među zajedničke arbanasko-jermenske sufikse Pisani ubraja o. c. 529 arban. *-ve*, koje on identifikuje sa jerm. *bk<sup>c</sup>*, iako je to nemoguće i zbog *e* i zbog *-v-*, dok se *ve* bez ikakvih teškoća svodi na jevr. *-ōm* s arbanaskim prelazom *ō > e* i hijatskim *v* kao na pr. u arban. *veš* „uho“: grč. ὠς. Arbanaski nastavak *e* u gen.-dat. singulara neodređene deklinacije ženskoga roda svodi se na *-iās*, a *-iās* umesto *-ās-* je i jermenska crta, upor. jerm. *ami*, genitivni oblik od *am*, *ama-v-* od ievr. *\*samiās*; ali okolnost što je *-iās* odmenilo *-ās* i u staroirskom jeziku, upor. *tuaithe* od *\*theutiās*) ukazuje na indoevropsko dijalekatsko doba te inovacije – koju Pisani 538 o. c. pripisuje uticaju jezika Gala koji su 4. veka upali na Balkansko Poluostrvo – i prema tome ne spada u specifične arbanasko-jermenske inovacije. Slično je i sa *-š* arbanaskog gegiskog plurala neodređene deklinacije. Istina, *-š* je i nastavak ablativa (= lok. plur.), ali ta dva *-š* nisu zaceo istoga porekla. Genitivno *-š* = ievr. *\*-sām*, a ablativno = ievr. *\*-su*, kao u slovenskom jeziku, gde gen. plur. *těxъ* odgovara stind. *těšam*, a loc. plur. *těxъ* — stind. *těšu*. Kako se genitivno *-š* u arbanaskom jeziku nahodi u neodređenom obliku, to znači da je nastavak *-sōm*, karakterističan za pronominalnu deklinaciju, ušao u imeničku, kao što je to slučaj i u grčkom jeziku, gde je osnova na *-ā* nastavak *-άων* od *\*āsōm* (θεάων), i u latinskom, gde se on nahodi ne samo u gen. plur. osnova na *-ā* (*rosārum*), nego i isnova na *-o* (*dominōrum*), i u jermenskom, gde se na sve deklinacije proširilo *ç*, koje je u fleksiji zamena *-s-*, kako pokazuje jermenski slabi aorist, tj. stari sigmatični aorist, upor. *ama-ç* „annorum“, *mardo-ç* „hominum“ itd. od ievr. *-sōm* i *ç* od *-s-* u aoristu *mna-ç* „on stade“ prema prezensu *mna-m*. Od velikog značenja je, međutim, podudarnost arbanaskih *nomina agentis* na *-es* i jerm. na *-ič* i *nomina actionis* na *-le-* je koje je utvrdio H. Pedersen u članku *Albanisch und Armenisch: Zeitschrift für vergl. Sprachforsch.* XXXVI 341 i sl. Tu je on dao i jedan mali, ali vrlo karakterističan niz arbanasko-jermenskih leksičkih paralela: *s* „ne“: jerm *č* *oč*, arban. *arδ-í* „loza“: jerm *ort* (56), *ha* „jedem“, aor.

*hengra*, jerm. *utem* aor. 3. l. sing. *e-ker* v. i Barić, *Stud.* I 92, Pisani o. c. 234 bel. 2. Ovamo spada, po mom mišljenju, i arban. *zgeđe* „volujski jaram“- od ievr. \**duis-* „dvaput“ + *l'ede*. koje Jokl, *Stud. zur. alban. Etym. und Wortbildung* 98 dovodi u vezu s arban. *l'ið* „vezujem“. To je fonetski moguće, ali kako ima jedna indoevropska reč, koja se potpuno prekriva s arban. \**leđe*, jasno je da se mora ostati pri njihovoj ekvaciji. Ta reč je jerm. *luc* od praobl. \**lōgo*, na koji se svodi i arban. *leđe* sa *e* od ievr. *ō* = jerm. *u*.

9. U pokušajima da se odredi položaj arbanaskog jezika u krugu ostalih indoevropskih jezika naročito se insistira na isoglosama koje povezuju arbanaski sa jezicima severne grupe: germanskim i baltičko-slovenskim. Od tih odpada „izjednačenje“ ievr. *o* i *a* (v. § 6), a ostaju samo dve: 1. građenje brojeva pomoću: *-t*: u arbanaskom od 6—10 *gašte*: stind. *šat*, lat. *sex*, grč. *ἕξ*; *štate*: stind. *saptā*, lat. *septem*, grč. *ἑπτά*; *tete* (od \**ate-te*): ievr. \**oktō-ti*, stind. *aštau*, lat. *octo*, grč. *ὀκτώ*; *nende*: stind: *nava*, lat. *novem*, grč. *ἐννέα*) koje se nahodi i u germanskom, gde se got. *sibun*, *niun* i *taihun* svode na oblike na *nt*, i u baltičko-slovenskom: lit. *deviñt*, *dešiñt*, slov. *devętb*, *desętb*, a u slovenskom još *pętb* i *šestb*; 2. perifrastičko građenje desetica: arban. *tridjete*: got. *treis tigjus*, lit. *trys dešiñtis*, slov. *tridesętb*. Od zajedničkih „severnih“ crta, ograničenih samo na arbanaski i baltoslovenski bila bi, po Pisani-ju važna samo jedna, t. j. „izjednačenje genitiva i ablativa“. On misli naime da se *-t* arban. gen. -dat. -abl. može svesti jedino na *-d* ievr. ablativa osnova na *-o* isto kao u lit. *tō*, *dīvo*, slov. *raba* od *-ōd*, što je isključeno, jer se ievr. *-d* na apsolutnom kraju reči u arbanaskom jeziku gubi, upor. arban. *tē* od ievr. \**tod*. Samo sa slovenskim vezuje se arbanaski jezik nazalizacijom vokala pred nazalom +konsonant usled tendencije ka otvorenim slogovima. Najzad, u pogledu na glagol, treba istaći da se u gegiskom dijalektu imperfekat gradi pomoću *-š-* sigmatičnog aorista (na pr. *iše* „bejah“, *hap-še* „otvarah“) isto kao u slovenskom) upor. *dēlaax̄ dēlaaše-aše-axom̄ - ašete* i *-aste - axo - umyx̄ - umy umy umyste umyše*) za razliku od german-skog i baltičkog, koji za tu tvorbu ne znaju. Kako se sigmatički aorist nahodi i u velikom broju ostalih indoevropskih jezika, to znači samo da ta isoglosa potiče još iz prajezičkog dijalekatskog doba, a da je praarbanaski jezik bio bliži onoj oblasti u kojoj se individualizovao slovenski jezik, nego onoj u kojoj su se formirali baltički i germanski. Na tu davnašnju severnu postojbinu ukazuje i niz leksičkih podudaranja, upor. arban. *lānde* „građa“: lit. *lentā* „id.“ Meyer-Lübke, *Literaturblatt f. germ. u roman. Philol.* XII 1891; arban. *vjel'* „berem“, *vište* „žito na polju“ (*vel-st-*): lit. *valýti* G. Meyer, EW 475, arban.

veš „grozd“: lit. *vaĩsius* „Frucht.“; arban. *lđi* „Haselstaude“: lit. *lazdà*, J o k l, *Untersuch.* 272 i sl., O š t i r, *Arhiv* II 55, arban. geg. *rq-ni*, tosk. *ren-d-es* „Lab“: svrnem. *renne*; arban. *štalb* „Lab“: stnord. *stallra*, nizoz. *stollen* „zgrušati se“ N. J o k l I. c. Težište pitanja genetičkog srodstva arban. jezika je, međutim, na drugoj strani, tj. u njegovom odnosu prema jermenskom jeziku, na koji je sigurnom rukom poodavno prvi ukazao H. Pedersen u pomenutom članku. Kada odbijemo arbanasko-jermenske isoglose, koje su i grčke ili i baltičko-slovenske, ostaje čitav jedan niz vrlo značajnih crta koje se ograničuju na arbanasko-jermenski. To je, ustvari, i Pedersenova koncepcija o položaju arbanaskog u krugu ostalih indoevropskih jezika. Razlika između moga i njegovog gledanja je u tome, što Pedersen osporava arbanasko-tračko-jermensku grupu, dok ja mislim, da sam novim argumentima utvrdio tezu: da posredno mesto između arbanaskog i jermenskog jezika zauzima trački, jer se, kako smo videli, arbanaski jezik slaže sa tračkim u svim onim crtama, koje ga razdvajaju od frigisko-jermenskoga (55 bis).

10. Kako je, prema svemu tome, arbanaski jezik ustvari jedan trački dijalekat, a „tračko-ilirski“ karakter njegov sledstveno mora da je rezultat potonje tračko ilirske simbioze, samo po sebi nameće se pitanje: kada je do te simboze, u kojoj trački Arbanasi predstavljaju noviji, gornji sloj, došlo. Mišljenja o tom još su i danas podvojena. Neki, kao na pr. P o k o r n y smatraju da su Tračani preplavili Ilirik još u prastaro doba. Dokaz tome bili bi oni isti *satamski* elementi u ilirskoj toponomastici, na kojima se zasnivala hipoteza o tračkom prioritetu u Iliriku, a kojih, kako videsmo, nema, jer su ta imena od reda mediteranska, a ni drugih tračkih elemenata na staro-ilirskoj teritoriji nema. Reč *-dava* u hibridnom ilirskom imenu *Thermi-dava* (Ptolem. II 16,7), koja je bez sumnje identična sa — *dava-deva* u tračkim toponimima kao *Seti-dava*, *Pulpul-deva*, zbog koje bi J o k l RLV VI 48b, XIII 284 dozvolio mestimičan prodor Tračana na ilirsko tlo u predistorisko doba, nesumnjivo je takođe jedan od onih mediteranskih relikata, kakvim je protkana stara toponimastika celokupnog trupa Balkanskog Poluostrva, jer se ne da odvajati od kariske reči za „pećinu“  $\tau\acute{\alpha}\beta\alpha$ , ni predgrčkog toponima  $\Theta\eta\beta\alpha$ . Isto tako nema sumnje da je i ime  $\text{Bpυγείδης νήσοι}$  u severnom Jadranu, koje se dovodi u vezu s nacionalnim imenom Frigijaca, tračkom srodnog naroda, nije indoevropskog porekla, jer na to ukazuje likijska reč  $\beta\rho\iota\alpha$  „ἐλεύθερον“, upor.  $\text{Bpίγες οἱ μὲν Φρύγες οἱ δὲ βάρβαροι, οἱ δὲ σολοικίται... ὑπὸ Λύδων... βpίγᾱ... ἐλεύθερον}$  Hes.

Imigracija Arbanasa u njihovu istorisku postojbinu mora da je relativno recentna, jer se, kako je poodavno zapaženo, jedino tako može objasniti što u njihovom jeziku nema traga indigenoj pomorskoj terminologiji i što toponimi u istoriskoj arbanaskoj jezičkoj oblasti nemaju arbanaski fonetski lik, tj. što oni nisu pretrpeli izvesne glasovne promene, koje bi se neminovno izvršile da su se Arbanasi „od vajkada nahodili na svojoj današnjoj teritoriji“ (56). Ta opća razmatranja su i razlog, što je istorik K. Jireček još u svojoj *Geschichte der Serben I* 152 napustio tradicionalno verovanje u kontinuitet arbanaske postojbine od antičkih vremena do danas i tražio raniju arbanasku postojbinu u gorskim predelima između Dalmacije i Dunava u doba seobe naroda, a N. Jokl, nekadašnji gorljivi pobornik teorije kontinuiteta „u severozapadnom delu stare ilirske balkanske oblasti, gde je trački jezik bio u kontaktu sa ilirskim“. Prema pomenutoj hipotezi rumunskog arheologa Pârvan-a, ranija postojbina arbanaskog naroda treba da je Dakija, iz koje su se Arbanasi — kao prethodnici Slovena — u svoja istoriska sedišta doselili između 3. i 4. veka n. e. (v. § 1), dok po mišljenju sovjetskog slaviste A. M. Seliščeva, Sloveni u svom nadiranju u Arbaniju nisu opće zatekli Arbanase, nego samo „Romane“ (58).

Iako je Dakija po svedočanstvu antičkih izvora tračka jezička oblast, a arbanaski jezik u osnovi nesumnjivo jedan trački dijalekat, Pârvanova hipoteza mora da se odbaci zbog toga što su u arbanaskom jeziku utvrđene starogrčke pozajmice iz epohe koja daleko prethodi najranijim latinskim uticanjima na arbanaski jezik (59), a starogrčki jeziški uticaji ne mogu se istoriski zamisliti u oblasti severno od Dunava. Zbog istih razloga otpada i bizarna panonska hipoteza Philippide-ova, koja i inače nije prihvatljiva već stoga, što je Panonija u pretkeltsko doba bila naseljena Ilirima, kako je tačno uočio još Gaspar v. Zeuss, ukazavši na to da panonska plemena *Perustae* i *Desiates*, koje pominje Strabo nose ista imena kao i dalmatinska ilirska plemena, koje pominje Velleius (II 115: *Perustae et Desiates Dalmatiae*) i Plinije (n. h. II. 22: „Mazei et Desiates“ (60).

11. Za lokalizovanje ranije balkanske postojbine potonjih Arbanasa, od presudnoga su značenja, pored starogrčkih pozajmljenica u arbanaskom jeziku (v. gore), one jezičke crte koje se, sem u arbanaskom, javljaju isključivo u rumunskom jeziku i daju mu nero-manski lik, pa se prema tome vrlo verovatno objašnjavaju uticajem supstrata, koji je toliko star koliko i proces poromanjenja indigenog elementa u unutrašnjosti Balkanskog Poluostrva. Uticajem tračko-arbanaskog supstrata objašnjava se, po mom mišljenju, rumunsko-

arbanaska zamena latinskih konsonantnih grupa *ct* i *x* (*ks*) tipa lat. *lucta*: rum. *luptă*, arban. *lufte*; lat. *coxa*: rum. *coapsă*, arban. *kofše*, kojom se rumunski jezik odvaja od svih romanskih jezika (61). Kako su u doba rumunasko-praarbanaske (tj. tračke) simbioze u tračko-arbanaskom jeziku ievr. konsonantske grupe *-kt-* *-ks-* bile već uproštene (upor. trač. Αὐθί-παρος: stprus. *aucta* „visok“, arban. *nate* „noć“: lit. *naktis*, arban. *piše* „bor“ od ievr. *\*pikso*: lat. *pinus*), latinska konsonantska grupa velar + dental nije bila podnošljiva tračko-arbanaskom supstratu, na što jasno ukazuje metateza u rumunskom dijalekatskom *čâptir* = *\*keptinē* za lat. *pectine*, pa je velar pred dentalom supstituisan grupom labijal + dental *pt*, *ps*, koja se očuvala u rumunskom jeziku, a od koje je potom u arbanaskom jeziku postalo *ft*, *fš* prelazom *p* pred dentalom u *f* kao u *kafše*, čije je *p* etimološko: lat. *capsa* (61)). Te zamene u izumrlom starodalmatskom jeziku nema, kao što nema traga ni jednoj od ostalih arbanasko-prarumunskih zajedničkih crta (jednaki jezički ritmus (62 bis), redukcija *-a*  $\cong$   $\tilde{a}$  = arban.  $\epsilon$ , *an* + kons. *am* + kons.  $\cong$   $\tilde{an}$ , itd., u koje se ubraja i postponovani član (63).

Geografska oblast u kojoj se odigrala ta rana praarbanasko-romanska simbioza, a iz koje se individualizovao rumunski jezik, morala je ležati severno od grčke jezičke oblasti, odakle su, kako smo videli, u praarbanaski jezik doprle najstarije njegove grčke pozajmljenice (§ 10), u oblasti latinskog jezika. U potpunom odsustvu svakih istoriskih vesti, jedini način da se ta oblast, odnosno izvesne tačke te oblasti odrede, pružaju nam antički toponimi ukoliko pod slovenskom koprenom odaju arbanaski fonetski lik. Takav jedan toponim je bez svake sumnje *Niš* zbog toga što se fonetski odnos između antičkog oblika *Naissus* i srpskog oblika *Niš* može objasniti jedino arbanaskim jezičkim sredstvima, tj. arbanaskom hiferezom predakcenatskog *a*, kako je to uočio još Jokl RLV I 126, zbog čega bi i *š* za *ss* bila arbanaska zamena, a ne *s + bj*, kako bi se moglo pretpostaviti zbog imena jezera *Nisija* u Makedoniji. Siguran primer za arbanasko *š* od *s* nahodi se u antičkoj Dardaniji u arbanaskom imenu Skoplja *Škup-i*, čije *u* svedoči o tome da su Arbanasi to ime primili neposredno od antičkog oblika *Scupi*, na što je ukazao Skok (63 bis). Još jedan dosada nezapažen oblik *s* arbanaskim *š* očuvan je u obližnjoj Peoniji u toponimu *Štip* od Ἀστίβος sa pravilnim gutbitkom neakcentovanog početnog *a-* (upor. arban. *mik* „prijatelj“ od lat. *amicus*) i slov.-maked. prelazom krajnjeg *-b* u *-p* (64). Najjužnija tačka ranijeg staroarbanaskog naselja, koje se zasada može utvrditi je *Ohrid*, jer je između antičkoga naziva Λυχνίς Λυχνίδος i slovenskog naziva morao posredovati arbanaski, pošto od predslovenskih jezika na Balkanskom Poluostrvu, jedino u arbanaskom jeziku *n* posle guturala prelazi

u r, upor. arban. *grue* „žena“: stind. *gna* „žena jednog boga“ H. Pedersen, *Vergl. Gram. der kelt. Sprachen* I 154, H. Barić, *Stud.* I 82. Za arban. *χr* od grč. *χv* upor. arban. (*h*)*rek* „potiljak“ od ievr. \**khnak*: pragerm. *hnakki* (65).

Prema svemu tome ranija balkanska postojbina tračkih predaka potonjih Arbanasa treba da je Dardanija — Peonija. Po opštem mišljenju, koje se uglavnom zasniva na Kretschmer-ovim onomastičkim argumentima (66), te su oblasti bile ilirske, a ne tračke (66 bis). Lokalizovanje tračkoarbanaskog elementa u tom prostoru predstavlja dakle pomeranje tračkih masa na ilirsko tlo, a to nije radna hipoteza, nego rezultat do kojega je došao rumunski arheolog Mateescu svojom iscrpnom i minucioznom analizom epigrafskog materijala, koja svedoči o tračkoj infiltraciji tih oblasti u nagloj ekspanziji njihovoj prema dolinama Morave i Vardara i to u relativno pozno doba od 2. do 3. veka n. e., dakle još za vreme rimske vladavine, kada su Tračani, silazeći sa Haemusa i Rodoqa, prekrili raniji ilirski sloj (67).

12. Prelaz Arbanasa iz njihove ranije balkanske postojbine na istorisku teritoriju njihovu odražava se sasvim jasno u novim ilirsko-romanskim jezičkim crtama arbanaskog jezika, koje tako izrazito odudaraju od tračko-romanskog tipa, čijim je uticajima staroarbanaski jezik bio izložen u više-manje romanizovanoj Dardaniji i Peoniji. Dok je u latinskim rečima, preuzetim u ranijoj arbanaskoj postojbini u unutrašnjosti Balkana za latinsku grupu *ct* javlja *ft* (v. § 11), u novoj postojbini ulaze u arbanaski rečnik latinske reči u kojima je zamena te grupe *it*, isto kao u staroromanskim dijalektima jadranskog primorja, izumrlom starodalmatskom i odumirućem staroistarskom, upor. arban. *drejte* = lat. *directus*, pa *trajtón* = lat. *tractare*, shr. *trájta* „vrsta mreže“ (Pelješac) = lat. *tracta*; *lájte* „creva“ (Krk) = lat. *lactes*, istar. *kóito* „kuvan“ = lat. *coctus* A. I ve, *I dialetti veneto-ladini dell'Istria* 96, *pit* „grudi“ od \**pieito* = lat. *pectus* M. Bartoli, *Das Dalmatische* I 281, arban. *fryit* (Bogdan, *Cuneus prophetarum* iz 1685), dalm. *fróit* = lat. *fructus*. Tom novom ilirsko-romanskom sloju pripadaju i arbanaske reči, u kojima je *e* zamena lat. *a*, upor. arban. *mbret* „kralj“ = lat. *imperator*, *kütét* „varoš“ = lat. *civitate*, *mrekul* „čudo“ = lat. *miraculum*, *šetute* = lat. *spatula* isto kao u južnom dalmatskoromanskom, upor. *pen* (Dubrovnik 15. v.) = *panem*, *remo* = lat. *aeramen*, *lena* = lat. *lana* (68). Za razliku od tračko-romanskog jezika, u kojem je lat. *ŷ* ostalo neizmenjeno (arban. *luftε*, rum. *luptă* „rät“ = lat. *lucta*) u arbanaski jezik prodiru, u novoj postojbini, reči kao *zmojle* „ugar“ ≤ lat. *exmŷlgia*, *grofte* „pećina“ ≤ lat. *grŷpta* sa *ó* za *ŷ* koje je ilirskoromanska crta,

upor. natpisno OXOR = kllat. *uxor* CIL III 9585 (Salonae), *avoncolo* (= AVONCULO) 8465 (Narona) itd. (68). Na dva, hronološki i geografski odvojena romanska sloja u arbanaskom jeziku ukazuje i arbanaski rečnik, tj. leksička podudaranja između arbanaskog i rumunskog jezika s jedne, i starodalmatskog i arbanasko-romanskog s druge strane. Tako je u rum. *creier*, arban. *krier* očuvan stari lat. oblik *cerebru(m)*, koji inače nije ostavio traga ni u jednom romanskom jeziku, dok ga je u starodalmatskom odmenilo *cerebellum* ≅ krč. *karviál*; rum. *cuscrú* i arban. *krušk* svode se na lat. *cónsocer* nasuprot starodalm. *consegro* (Bartoli, *Das Dalmatische* II 268, 401) koje odgovara lat. *consócer* W. Meyer-Lübke, *Mitteilungen des rumän. Inst. in Wien* I 4 i sl. U vezi s tim dvojakim slojem romanizma u arbanaskom jeziku važne su i promene značenja latinskih reči, ograničene samo na rumunski i arbanaski, kao na pr. rum. *cuvînt* „reč, govor“, arban. *kuvend* „govor“ za razliku od lat. *parabula* u starodalm. *palaure* (Krk), arban.-rom. *ptare* (G. Meyer, *Alban. Stud.* III 110) sa istom metatezom likvida (69); upor. i rum. *drac* „đavo“, arban. *dreq* od lat. *draco* „zmaj“, rum. *merg* „hodati“, arban. *mergón* „udaljivati se“ lat. od *mergere* „tonuti“, sa prelazom značenja „tonem — udaljujem se — odlazim, hodam“, koje Pušcariu vrlo duhovito dovodi u vezu s čobanskim silaženjem s brda u dolinu, upor. *Locul limbii române* 35 i rum. *padure*, arban. *püt* (*pe(d)ušte* od metatetičkog vlat. oblika *padule* (nasuprot dalm. *Pol'ud* = lat. *palūde*) zbog značenja „šuma“ koji jasno ukazuju na to da su specifične topografske prilike, zajedničke precima Arbanasa i Rumuna mogle omogućiti ovu karakterističnu sematičnu promenu (upor. Pušcariu o. c. 35, Meyer-Lübke, *Romanisch und Rumänisch* 31).

13. Dok je hipoteza o ilirskom poreklu Arbanasa i njihovom kontinuitetu u Arbaniji važila — bar kod velike većine istoriča, — kao neosporna, smatralo se kao sigurno da su Sloveni, spuštajući se na more „obuhvatili arbanasku jezgru preko Skadra uz Drim i Bojanu, a sa juga preko Belgrada (Berata) i Cernika“. (70). Od kako je pak preovladalo mišljenje da se ranija arbanaska postojbina mora tražiti negde u unutrašnjosti Balkana, samo po sebi nametnulo se pitanje: da li su Arbanasi svoju novu postojbinu naselili pre ili posle prodiranja Slovena, a Selišček je, kako sam pomenuo, stajao na gledištu: da su Sloveni u Arbaniji „zatekli samo Romane“.

Da je to mišljenje iz osnove pogrešno, pokazuje nam fonetski lik izvesnih antičkih toponomina u Arbaniji, iz kojih proizilazi da su ta imena recipirana od strane doseljenih Slovena posredstvom arbanaskog jezika, jer se u tim toponimima mogu konstatovati

glasovne promene koje su se u arbanaskom jeziku izvršile u doba koje prethodi dolasku Slovena na arbanasku teritoriju. Jedino tako može se na pr. objasniti glasovni odnos između srpskog oblika imena reke *Bojana* i antičkog imena *Barbanna* (Liv. XLIV 31, 3; Vibius Sequester s.v.). Posredni oblik bio je nesumnjivo \**bayanna*, od koga je slovenskim prelazom predakcenatskog tuđeg *a* u *o* (upor. *Narona* = *Norin*, *Salona* = *Solin*) i *j* za *v* (kao *Motajica* pored *Motavica*) postao srpski oblik *Bojana* (upor. Skok, *Zeitschr. für Ortsnamenfosch.* IV 205), ali gubitak *-r-* u *Barbanna* može se objasniti jedino arbanaskom dicimilacijom labilnog (*r*) *-n* (71), a ona je nesumnjivo predslovenska, jer je arbanski rotacizam, tj. prelaz *-n-* u *-r-*, koji se zasniva na akustičkoj i fonetskoj istovetnosti „labavoga“ *n* i nazalnog *r*, nije obuhvatio ni najstarije slovenske elemente arbanaskog jezika (72). Nasuprot tome, arbanaski rotacizam obuhvatio je i u novoj oblasti sve reči latinskog porekla, a da se ta promena uopšti, trebalo je da protekne duže vremena. Prema svemu tome, doseljavanje Arbanasa u njihovu novu postojbinu padaće još pod kraj latinske epohe (73), naravno uzastopce i u talasima, i trajalo je ne dalje od 6 veka (74). Što istoriski izvori o tome ne pominju ništa, lako je objasniti političkom i vojnom beznačajnosti doseljavanja stočara, koji u novoj postojbini zaceo dugo izbegavaju kontakt sa zatečenim građanskim i zemljoradničkim svetom, držeći se leti planina i spuštajući se zimi na obronke udaljenije od saobraćajne mreže, isto kao što to rade u istorisko doba i stočarski Rumuni. Tim se objašnjava, što su Arbanasi recipirali mnoga, naročito primorska imena mesta vrlo kasno, i to slovenskim posredstvom, kao na pr. *Dúrres*, koje ne može biti neposredni arbanaski refleks antičkog imena *Dyrráchium*, jer bi se u tom slučaju za *k̄i* očekivalo *k'* (upor. *šok'* „drug“ od lat. *socius*), dok je *s* arbanaska zamena slovenskog *č* u *D̄brač*, kao na pr. u arban. *porosis* od slov. *poročiti* (74)..

Da su se Arbanasi nahodili u svojoj istoriskoj postojbini u doba koje prethodi slovenskom naseljavanju Arbanije trebalo bi da pokažu i balkansko-gotski elementi arbanaskog rečnika. Kada se iz građe koju su prikupili R. Loewe (75) i N. Jokl (76) eliminišu elementi koji uopšte nisu germanski i koje su u arbanaski jezik ušli iz vojno-latinskog jezika ili južnoslovenskim posredstvom, smatra se da ostaju nekolike reči gotskog porekla, koje su u arbanaski jezik mogle ući jedino neposredno iz jezika Gota u doba kad su ovi držali jedan deo severne arbanaske oblasti, tj. od 396. do 535. god., ali to je još sporno (77).

14. Utvrđenjem tračkog karaktera arbanaskog jezika oživeće, u izvesnom pravcu, diskusija o pitanju kolvke rumunskog naroda. Dok

je u nauci dominirala hipoteza o ilirskom poreklu Arbanasa, opšte je mišljenje bilo: da se rumunski jezik sušastveno formirao u latinskoj jezičkoj oblasti južno od Dunava u kontaktu s Arbanasima na ilirskom tlu. Sporno je bilo i ostalo: da li je i koliko je u formiranju rumunskog jezika imao udela i romanski elemenat severno od Dunava, a ko se, kako neki istorici i lingvisti misle, u toj oblasti održao, bilo i u manjim skupinama, romanski živalj i posle definitivne evakuacije pod Aurelijem 271 god., isto onako kao što je jedan deo romanskog stanovništva zaostao u Noriku i posle Odovakrova naređenja da se izvrši opšta evakuacija. 448 god. Ma koliko se mišljenja razilazila, ima jedno u čemu se slažu svi: da su ti eventualno „zao stali delovi romanskog živilja“, „koji su se povukli u brda“ bili vekovima odvojeni od romanskog stanovništva južno od Dunava. Kada bi teorija dakoromanskog kontinuiteta bila tačna, neosporivo jedinstvo svih današnjih rumunskih dijalekata s ove i s one strane Dunava moralo bi se objašnjavati potpuno naporednim razvitkom, u što nije lako verovati. Sada, kada je učenje o tračkom karakteru arbanaskog jezika, kako mislim, izvedeno na čisto, obnoviće se neminovno pokušaji da se taj naporedni razvitak objasni istovetnošću supstrata (78), jer su Dačani po Strabonovu svedočanstvu (3,13) ὁμογλώσσοι τοῦς Θραξί. Izjednačenje onih jezičkih crta, koje nisu uslovljene supstratom, objašnjavalo bi se admigracijom rumunskih masa sa Balkanskog Poluostrva, koje ni ekstremni pobornici kontinuiteta romanskog živilja u Dakiji više ne osporavaju. (79).

Taj put je po mojem mišljenju pogrešan, jer izučavanje uzajamnih odnosa rumunskih dijalekata ukazuje na to da je današnji prekodunavski (tzv. „dakorumunski“) dijalekat balkanskog porekla kao i svi ostali, tj. ne samo arumunski i meglenski, nego i istrorumunski, koji je u osnovi (kada se apstrahuju tuđi nanosi i inovacije nastale posle njegova izolovanja) u stvari „jedan dakoromanski poddijalekat“ (upor. Puşcariu, *Studi Istroromâne* II 342), zbog čega se on nalazi u centru pitanja predistoriske lokalizacije današnjeg prekodunavskog rumunskog dijalekta. O. D e n s u s i a n u (80) i A l. R o s e t t i (81) misle, baš zbog tog neospornog dakorumunskog karaktera istrorumunskog dijalekta da je ranija postojbina potonjih Istrorumuna bila severno od Dunava, dok po Puşcarijevu mišljenju „*Istroromâniî sânt urmaşii acelor Români Apuseni rotacisanti care locuim in vecinetatea Albanezilor şi in comunitate geografică cu Dacoromâni*“, tj. balkanski Rumuni (82), što je on i utvrdio na osnovu starorumunske toponomastike u poslovenjenoj timočkoj oblasti (83). S čim se ja ipak ne mogu složiti, to je Puşcarijevo mišljenje da se zajedničke inovacije, zbog kojih se „dakorumunski“ i istroru-

munski odvajaju kao uža grupa od ostalih dijalekatskih grupa, nisu javile na istoj teritoriji, nego samo „u kontaktu” tih rumunskih predaka današnjih Istrorumuna s ove strane Dunava sa prekodunavskim stanovništvom u zapadnom delu današnje dakorumunske jezičke oblasti, u prilog čega bi, po njegovom mišljenju, govorila okolnost što u istrorumunskom (tj. davnašnjem timočkom dijalektu), ima — za razliku od dakorumunskoga — jezičkih crta koje su svojstvene samo arumunskom i meglenskom, dakle rumunskim dijalektima formiranim na Balkanskom Poluostrvu, a zbog čega bi istrorumunski dijalekat imao, još od najstarijih vremena, u neku ruku specijalan položaj prema „dakorumunskom“.

Ali od svih tih prividnih crta ima samo jedna od istinske važnosti, a njen interdijalekatski odnos dovodi do rezultata suprotnim onom, koji Pušcariu misli da je utvrdio. To su rumunski dijalekatski refleksi latinske grupe *-mbl-*. Latinskom *ambulo* odgovara u dakorumunskom *imblu* sa očuvanim *-mbl-*, dok bi zamena te grupe konsonantske grupe u svim ostalim dijalektima bila *-mn-*: istrorum. *amnu*, arum. *imnu*, megl. *amnu*, što nije tačno. Baš u najstarijim podacima o istrorumunskom dijalektu Italijana Ireneja della Croce (1698 god.) nahodi se potvrda da je za dakorumunski dijalekat karakteristična grupa *-mbl-* još 16. veka postojala i u istrorumunskom (tj. nekadašnjem timočkom) dijalektu, upor. *anbla cu Domno* „idi s bogom“, *anbla cu Uraco* „idi s vragom“, na koje je upozorio Gamillscheg (83). A to znači samo jedno: da je čuvanje latinske konsonanske grupe *-mbl-* bila zajednička crta onog balkansko-rumunskog dijalekta iz kojega se migracijom na sever u prekodunavske krajeve odvojio tzv. „dakorumunski“ dijalekat, dok je starotimočki, čiji je jedan ogranak migracijom na zapad dospelo najzad u Istru, ostao u teritorijalnom kontinuitetu s drugom dijalekatskom grupom, iz koje su se individualizovali arumunski i meglenski, i od nje recipirao inovaciju *-mn-*. Lokalizacijom ranije postojbine potonjeg „dakorumunskog“ dijalekta južno od Dunava objašnjavaju se najzad i upadljive „dakorumunske crte“ u meglenskorumunskom dijalektu, pred koji me zastao O. Densusianu (83<sup>bis</sup>), tj. u jednom dijalektu, koji je, kao i njemu bliski arumunski, balkansko-romanskog porekla (84). Na balkansko poreklo „Dakorumuna“ pokazuje i dakorumunski i istrorumunski rotacizam, tj. zamena međuvokalnog *-n-* sa *-r-*, jer ta pojava sigurno nije uslovljena supstratom (85), nego se javila, u predslovensko doba, u simbiozi s Arbanasima kako pokazuje njen istovetni preduslov, tj. prethodna nazalizacija vokala pod kojim se rotacizam u oba jezika javio (86). Lokalizacija „dakorumunskog“ dijalekta, kao i svih ostalih dakorumunskih dijalekata u latinskoj oblasti s ove strane Dunava u skladu je

sa rezultatima do kojih je dovelo ispitivanje južnoslovenskih elemenata u rumunskom jeziku. Capidan-ova je zasluga što je u razlici rumunskih refleksa slov. *o* u rum. *mândru* ≤ slov. *mōdrb*; rum. *munca* ≤ slov. *mōka*; rum. *pandar* ≤ slov. *podarb*; rum. *scump* ≤ slov. *skop̄s*; rum. *zambbru* ≤ slov. *zōbr̄s*; rum. *luncă* ≤ slov. *lōka* itd. utvrdio dvojako slovensko poreklo rumunskih refleksa slov. *o*: bugarskog u *mândru*, a u rumunskom *un* početak prelaza slov. *o* u srpsko *u* (87). Od navedenih primera sa rumunskim *un* ≤ slov. *o* prva dva se nahode u sva četiri rumunska dijalekta, iz čega neminovno sledi da u rumunskom jeziku ima tragova starih srpskih uticaja, koji su mogli dejstvovati samo južno od Dunava u istočnom delu srpske jezičke oblasti. Već pred pola veka danski romanista i balkanolog Kr. Sanfeld, „Vollmöllers Jahresberichte über die Fortschritte der romanischen Philologie VII, I 130 je naslućivao da se jedino opstojanjem rumunskog etničkog elementa u ovoj teritoriji i posle doseljenja južnih Slovena može objasniti uzrok tako različitog razvitka bugarskog i srpskog jezika, naročito u fonetici, ali je tek van Wijk u svojoj kod nas nezapaženoj raspravi *Taalkundige en historiese gegevens betreffende de oudste betrekkingen tussen Serven en Bulgaren* pokazao: da je timočko-prizrenski dijalekat, koji danas pravi prelaz između srpskoga i bugarskoga jezika, prvobitno bio srpski dijalekat, koji se ranije prostirao dalje na istok u oblasti jednog starog romanskog naselja koji je odvajao bugarski jezik od srpskoga (88).

15. U prilog južnodunavskog porekla „dakorumunskog“ dijalekta, a protiv njegovog razvitka u oblastima Trajanove Dakije govore i toponomastička ispitivanja, koja kod pristalica teorije o naporednom razvitku rumunskog jezika severno i južno od Dunava stoje u centru pokušaja da se ta teorija dokaže lingvističkim sredstvima. Jasno je da su u vreme seobe naroda uništeni gradovi u Dakiji kao jednim delom i s ove strane Dunava, ali imena reka, koja se kud i kamo lakše održavaju, imaju slovenski fonetski lik. Ni ime sedmogradske reke *Criș*, na kojem decenijama insistiraju S. Pușcariu (89) i E. Gamillscheg (90), ne dokazuje u tom pravcu ništa, jer *ș* nije samo rumunska zamena lat. *sī* (rum. *cenușa* „pepeo“ ≤ lat. *cinüsia*) nego i refleks *-s+* slov. *-sj* (upor. n. pr. *Almisium* ≥ *Omiš*), a da je ime *Criș* došlo Rumunima slovenskim posredstvom pokazuje stari, slovenskim sufiksom još neproširen oblik *Крѣс* kod Konstantina Porphirogeneta dok se latinizirani oblik *Crisius*, od kojega Pușcariu l. c. polazi, javlja tek 13. veka (91). Nikakav dokaz u prilog teorije razvitka „dakorumunskog“ dijalekta u oblasti Trajanove Dakije ne predstavlja ni rumunsko ime Dunava — *Dunăre*, na koje se uporno poziva

Gamillscheg (92), koji smatra da je rumunski oblik obrazovan pomoću sufiksa *-aris* i podvlači da je taj sufiks utvrđen samo u oblasti severno od Dunava, kao n. pr. u *Nap-aris* (današnja *Jalomița*) pers. νόπας: κρήνη, što međutim nije tačno, jer je *-aris* paleovropski sufiks, utvrđen i u oblasti južno od Dunava, upor. n. pr. *Sip-aris* (Istra) i iber. ime reke *Tam-aris* prema etruskom imenu reke *Tam-us-a*. *Dunăre* je ime Dunava u sva četiri, u istorisko doba slovenskom masom odvojena rumunska dijalekta. Prema tome, kada bi analiza tog „dačkog“ imena *\*Donaris* ili *\*Dunaris* bila tačna, opšterumunsko ime *Dunăre* značilo bi po pitanju kontinuiteta baš obrnuto od onog što Gamillscheg hoće da dokaže, tj. da je poromanjeni dački živalj, kada je usled evakuacije Dakije pod Aurelijanom prebačen 271 god. preko Dunava u Moesiju, to „dačko ime“ preneo u svoju novu postojbinu s ove strane Dunava i da se to „varvarsko“ ime odomaćilo u celoj oblasti u kojoj se formirao rumunski jezik. Fakat je međutim da je oblik *Dunaris* antičkim piscima nepoznat, a — što je glavno — prema poznatom mestu kod Pseudo-Caesariusa iz Nazianza (a. 530, Dial. I 68 ed. Magna bibl. patrum XI 587:672) znamo da su pribrežni Romani s ove strane Dunava još u prvoj polovini 6. veka reku Dunav zvali *Danuvis* (... παρὰ δὲ Ἰλλυρίοις καὶ Ῥωμαίοις τοῖς παροίκοις τῶ Ἰστροῦ Δαυοῦβις...). Sama ta okolnost ukazuje na to da se staro ime *Danuvis*, od kojega u vezi sa *fluvius* izveden latinski pridevski oblik *Danuvisius*, dokumentovan prvi put kod Caesara B. G. 25, izgubilo, jer ga je istisnulo novo ime *Dunăre*, koje se fonetski ne može direktno izvoditi od oblika *Danuvis*. Rumunskim jezičkim sredstvima objašnjava se samo *-r-* u *Dunăre* (upor. rum. *are* od lat. *habet*, Skok, *Slavia* VII 721 i sl.), ali vokalski odnosi između rum. *Dunăre* i romanskog oblika *Danuvis* ukazuju jasno na to: da je rumunsko ime adaptirano prema slovenskom obliku *Dunavъ* u vreme prarumunsko-slovenskih kontakta na Balkanskom Poluostrvu. Kako je poznato, na slovensko posredstvo ukazuje i današnje rumunsko ime reke *Alutus* — *Olt*. Ja se na to nebi vraćao, da se u novije vreme ono ne uvrstava među dokaze za obrazovanje dakorumunskog dijalekta u Dakiji, Diclescu, *Die Gepiden* 189 je u strahovitoj zabludi kada misli, da bi se za *Alătus* u „slovenskom jeziku očekivalo *\*Lat* kao *Raša* od *Arsia*“, jer bi se slovenska metateza izvršila samo u slučaju da je u *-lăt-* kratko nenaglašeno *ă* iščeznulo, što, međutim, nije slučaj. Nenaglašeno *-ă-* gubi se u rumunskom, kao i u ostalim romanskim jezicima u *-tăl-*, *-căl-*, a inače ostaje (upor. rum. *panură* od lat. *panŭla*, *panucle* od lat. *panucŭla*). A kad Gamillscheg (93) i Pușcariu (94) tvrde, da su Sloveni ime *Aluta* ipak primili od Romana u Dakiji — što, uostalom ne mora biti tačno, jer su Sloveni primili direktno i poneku

dačku reč, kao n. pr. *divizma* = dač. διέζημα — oni smeću s uma da u tom slučaju, ti Romani nikako ne mogu biti Rumuni, jer je u sva četiri rumunska dijalekta, dakle već u prarumunskom jeziku, međuvokalno *-l-* prešlo u *-r-* i to još u predslovensko doba (95). Isto tako ne stoji da ne treba pretpostaviti nikakvo tuđe posredovanje za ime reke *Ampei* (12 v.) u potonjem madžarizovanom obliku *Ompoly*, ni za ime varoši *Abrud* (Gamillscheg, *Herkunftsfrage* 15). Fonetski lik tih imena kojim on hoće da dokaže „*ununterbrochene lateinisch-rumanischen Überlieferung*“ nije rumunski, jer je prelaz *-br-* u *-r-* kao i prelaz *-am-* u *-im-* prarumunska pojava (upor. *creer* „mozak“ od lat. *cerebrum*, *inturec* od lat. *tenebricum*; *strimb* ≤ lat. *strambus*. Ako su posrednici tih imena možda i bili u Dakiji zaostali Romani, ti Romani nisu zaceo bili Rumuni (96).

#### NAPOMENE

1) M. Šufflay, *Povijest Sjevernih Arbanasa: Arhiv za arban. star.* II (1925) 199.

2) Prvi mu se tragovi ukazuju potkraj 14. v., kad to ime izbija kao porodično ime u Drivastu (*Schapuder*, *Schapudar*), upor. Šufflay o. c. 201.

3) *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia* I 563.

4) *Arbnesh*, *Arbresh* je kao narodno ime još i danas živo u samoj Arbaniji (Fier, Elbasan, Kurbî, Kthjelle), upor. N. Ressulli, *Raporti hronologjik i trajtavet Arbnesh-Shqiptar: Leka VIII* (1936) 38—40. *Arbneshi* se zovu i arbanaski naseljenici kod Zadra, doseljeni 18. veka iz Šestana i Briska u Crnogorskoj Krajini, upor. C. Tagliavini, *L' albanese di Dalmazia. Contributi alla conoscenza del dialetto ghego di Borgo Erizzo presso Zara*, Firenze 1937.

5) *Denkschriften der Wiener Akad.*, Phil.-hist. Kl. XII 4 i sl.

6) Gröber's *Grundriss der roman. Philol.* 1<sup>o</sup> izd. I 804.

7) *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache.* 260 i sl.

8) A. Mayer, *Der Satem (sic!) - Charakter des Illyrischen: Glotta XXIV* (1936) 201 i sl.; Fr. Ribezzo, *Le origini illiriche della lingua albanese: Rivista d' Albania I* (1940) 32, M. Budimir, *Грчу и Пеласџи*, Београд 1950.

9) V. Bertoldi, *Problemi di etimologia: Zeitschr. für roman. Philol.* LVII (1936) 178-188.

10) Upor N. Jokl, Eberts *Reallex. der Vorgesch.* I 88b i sl.

11) *Altitalische Forschungen III. Die Veneter* 233 i 81.

12) *Beiträge zur alten Geschichte und Geographie, Festschrift für H. Kiepert*, Berlin 1898, 179—188.

13) *Thrakische Spuren an der Adria: Jahreshefte des oesterr. Arch. Instituts*, X 1907.

14) *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegowina* XII 233.

15) *Revue internationale des études balkaniques* I/II (1935) 47.

16) Eberts *Reallexikon der Vorgeschichte* I 24 i sl.; v. St. Mladenow, *Albanisch und Thrako-Illirisch: Balkan-Archiv* III (1920); V. Pisani, *Il problema illirico: Pannonia* 1937.

17) Beiheft 26. zur *Zeitschr. für roman. Philol.* 61 i sl.

18) *Originea Romînilor* I 653; II 800—802.

19) *Românii în veacurile IX-XIV* 594—595.

20) *Einleitung* cit. 376; *Glotta* XIV (1925)

21) Eberts *Reallex. der Vorgesch.* VI 40.

22) *La lingua degli antichi Messapi*, Napoli 1907, 25; *Rivista indo-greco-ital.* XVII (1935) 115; *Rivista d'Albania* I (1940) 32.

23) V. Pisani, *L'albanais et les autres langues indoeuropéennes: Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* X (1950); *Mélanges Henri Gregoire* II 538.

24) o. c. 201 i sl. *Zeitschr. für vergl. Sprachforsch.* LXVI (1939) 111 i sl.

25) *Грци и Пеласџи* I. c.

26) o. c. 180.

27) *Arhiv za arban. star.* I (1923) 207 i sl., II/1 (1924) 153.

28) *Die Illyrier in ihren sprachlichen Beziehungen zu Italien und Griechen 2. Die Illyrier der Balkanhalbinsel: Welt als Geschichte* III (1937) 284 i sl.; *Pannonia* (1937) 299; *Das Venetische* 14.

29) *Zur Urgeschichte der Kelten und Illyrier* 70, 147.

30) *The Foundation of Roman Italy*, London 1937, 176 i sl.

31) *Les Illyriens en Grèce et en Italie. Étude linguistique et mythologique*, Genève 1943.

32) *Zeitschr. für vergl. Sprachforsch.* XLI 39 i sl.

33) *Arhiv za arban. star.* II/1 (1924) 78.

34) *Индоевропски палатали. Глас Срп. акад.* CXXIV, други разр. 68, 1927, 52 i sl.

35) H. Krahe je dokazao (*Rheinisches Museum* LXXXVIII, 1939, 97—101) kao pre njega G. Novak (*La nazionalità dei Dardani: Arhiv za arban. star.* IV, 1928-1929, 21 i sl.) da se poznato mesto kod Herodota I 196 Ἰλλυριῶν Ἐνετοῦς ne odnosi na Venete u severnoistočnoj Italiji, nego na jedno pleme nastanjeno na gornjem Vardaru. Tim otpada jedina istoriska potvrda za ilirsko poreklo Veneta, ali iz toga nipošto ne sledi: da se Veneti moraju odvojiti od Ilira, niti se zbog toga ti balkanski Veneti imaju smatrati kao ostatak Veneta,

koji su pre „pravih“ Ilira došli na severo-zapad Balkanskog Poluostrva, odakle su razni njihovi ogranci krenuli dalje u raznim pravcima, kako to hoće Kretschmer (*Die vorgriechischen Sprach- und Volksschichten: Glotta* XXX, 1943), jer su svi lingvistički argumenti, na kojima on to svoje mišljenje zasniva, od reda iluzorni.

Kako je poznato, antičko ime Baltičkog mora Οὐβεντικὸς κόλπος ukazuje na severnu prapostojbinu Veneta (upor. o tom i Bonfante. *Le nom de la mer Baltique: Bulletin de la Soc. ling.* XXXVIII, 1936, 7—10), a Kretschmer l. c. traži prapostojbinu „pravih Ilira“ na jugu Nemačke, zasnivajući to mišljenje na vezi između nacionalnog imena Ἰλλυριοί i imena reke *Iller* (od ievr. \**eis-l-* sa ilir. *i* od ievr. *ei*), koju misli da je pronašao keltista J. Pokorny, *Zur Urgeschichte der Kelten und Illyrien* 108, a koje — nema. Da se to mišljenje primi, trebalo bi najpre utvrditi da je u „pravom ilirskom jeziku“ ievr. grupa *-sl-* prešla u *t* (za razliku od severnoilirskog, gde je ona očuvana baš u mnogobrojnim imenima reka *Isla*, za koje upor. Rozadowski, *Roczn. staw.* VI 63 i sl.), a zato ni jednoga primera nema; kako je pak prelaz *sl* u *t* tipična keltska jezička crta, sama po sebi nameće se misao: da je *sl* u ilirskom obliku *Islā* prošlo u *t* u ustima Kelta, koji su, kako je poznato, preplavili Bavorsku u poilirsko doba. S druge strane nema sumnje da su Veneti ime Ἰλλυριοί, ograničeno isprva na jednu usku oblast u neposrednom susedstvu Grka (upor. *Reallex. des klass. Altertumskunde* s. v. Illyrii) primili od zatečenih starinaca mediteranaca. — Antički Grci zvali su jedno od ilirskih plemena Ἐγχελαῖνες „jeguljari“, a „jegulja“ je u prastarj konceptiji isto što i „zmija“. Baskiska reč za „zmiju“ glasi *lurra*, a jedna mitska hetitska zmija zove se *I-llurjanka*, (dakle u istom odnosu kao slov. *zemlja* i *zmija*, odn. *zъѣѣ*) iz čega sledi: da je grč. naziv Ἐγχελαῖνες prevod prastarog imena Ἰλλυριοί, koje prema svemu tome znači „zmije, zmajevi“, upor. Oštir, *Arhiv za arban. star.* I 109, *Razprave* VIII 142. Koliku je ulogu „jegulja = zmija“ igrala i kod Veneta u Severnoj Italiji, pokazuje nam i venetsko lično ime *Enochia*, koje se ne da odvajati od *enocilis* = *anguilla*), kako je tačno zapazio H. Krahe, *Indogerm. Forsch.* LIV 117—118.

Ni gramatički argumenti, kojim se pravda odvajanje Veneta od Ilira, balkanskih i južnoitalijanskih, nisu jači. Najjači od njih otpada, jer su sva ova tri ogranka *centumska* (upor. § 3), a i razlika u refleksima ievr. *ǫ* (venet. *o*: ilir. *a*) je samo mesapska, kako jasno pokazuje ilirsko ime spartanskog kralja Οἰβαλος sa ilir. *b* nasuprot grč. φ i ilir. participskim sufiksom — *alos* nasuprot grč. -eolskom -όλης u οἰφόλης, upor. v. Blumenthal, *Hesychstudien*, Stuttgart 1930, koje Kretschmer gubi iz vida. Zamena ievr. *bh-* (ilir. *b-*) sa *vh-*

(=f) u venetskom izvršena je tek u novoj postojbini Veñeta u severnoj Italiji, i to pod dejstvom istog mediteranskog supstrata, usled koga se ta promena izvršila i u italskom, upor. zasada Terracini, *Studi etruschi* III 213–248, a da venetska zamena f -ievr. dh- (venet. *vhax-sto* „fecit“ od ievr. \*dhaksto) pada u to poznije doba, pokazuje okolnost što nje nema u toponima panonske oblasti odakle su se Veneti, došavši sa evropskog severa, prebacili u Severnu Italiju, (v. o tom Menghin, *Einführung in die Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, 1926, 69 i sl.). U vezi s tom zamenom ievr. bh- i dh- u venetskom naročitu pažnju zaslužuju mlet. bora „otsećeni panj“ koje je v. Ettmayer, *Mitteilungen des Instituts für oesterr. Geschichtsforsch.*, Suppl. LXI I uporedio sa lat. *forus* od ievr. \*bhorō- i mlet. *deda* „dojilja“ τήθη od ievr. \*dhēdā (v. Planta, *Litteris* VI 152), koje je Krahe utvrdio na jednom natpisu u Pesaro, posvećenom boginji - hraniteljki Mater Matula, upor. *Indogerm. Forsch.* LV 121.

Na venetsko-ilirsku zajednicu ukazuje ne samo zajednička im nomenklatura (Pauli, *Altital. Forsch.* III, *Die Veneter* 298; Schulze, *Lat. Eigennamen* 41 i sl., nego i zajedničke venetsko-mesapske jezičke crte: venet. -φος, mesap. -bas (ievr. \*-bhos), gen. na -ī ievr. osnova na -o, deponencijalno -r, koji svedoče o tome da se venetski jezik ne može odvajati od mesapskoilirskog. Učenje M. S. Beeler-a, *The Venetic Language* (Univ. of California Publ. in Linguistics IV/1, 1949, i M. Legeune-a, *Bull. de la soc. de ling.* XLVI, 1950, 87 i sl., po kojima bi venetski bio dijalekat italske grupe, je neodrživo, upor. zasada H. Krahe, *Die Veneter* 12 i sl. s kojim se ne mogu složiti ukoliko i on odvajava venetski od ilirskog. O položaju ilirskog u krugu ievr. jezika govorim detaljno u raspravi *Veneti i Iliri*, koja će uskoro ići u štampu.

36) Upor. Oštir, *Arhiv za alban. star.* I (1923) 125, *Razprave* I (1924) 291, Barić, *Arhiv za arban. star.* II (1925) 409, čija su izvođenja, kako izgleda, Mayeru promakla.

37) Zbog onog mesta u Etym. Magnum 408, 10, gde stoji da se eubejski Ζάραξ ὀνόμασται ἀπὸ Ζάρακος τοῦ Πετραίου υἱοῦ Καρίστου Jokl l. c. misli da će τοῦ Πετραίου biti prevod prethodnog mu Ζάραξ, što je vrlo verovatno. — Po Oštiru, *Alarodica* I (1923) 282, eub. Ζάραξ, pelop. Ζάρηξ je predieov. toponim.

38) Γριμυ u Πελαστι.

39) Za mediteranski karakter kopr. toponima Αδίνη upor. Barić *Ilir. jez. stud.* I 161.

40) *Beiträge zur alarodischen Sprachwiss.* 84 (227), 88 (297).

41) Barić *Ilir. jez. stud.* I 164.

42) *ibid.* 164.

43) Oštir, *Illyro-Thrakisches: Archiv za arban. star.* I 78.

44) H. Petersson, *Arische und armenische Stud.* 57.

45) Podudarnost arbanaskih i tračkih refleksa ievr. palatala bila bi potpuna, kada bi se mogla održati Pisanijeva tvrdnja, da je i u tračkom postojala dvojaka zamena ievr. palatala isto kao u arbanском jeziku (ievr.  $\widehat{k} \cong$  arban.  $\delta, s$  i ievr.  $\widehat{g}, \widehat{gh} \cong$  arban.  $\delta, d, z,$ ), što međutim ne stoji.  $\delta$  u tračkom imenu  $\text{Κακαδβος}$  od *kak*: slov. *s-kak* W. Brandenstein, *Anzeiger für Altertumswiss.* I 79 + ievr.  $\widehat{ekmo}$  „konj”: stind. *ašvah*, iran. *aspo*) i  $\sigma$  u varijanti  $\text{Κάκασβος}$  su dve grafi je za jedan te isti glas, upor. Jokl, Ebert's *Reallex.* XIII 123. U vezi s tim ne treba smetnuti s uma da je diferencijacija arbanaskih refleksa ievr. palatala vrlo recentna pojava, kako pokazuje odnos arban. *vje-đule*: „jazavac”: rum. *vjezure*, arban. *barðe* „beo”: rum. *barzã* „róda”, iz čega sledi da su u arbanaskom, još u doba, kada su u rumunski jezik ušle najstarije arbanaske reči, arban. refleksi ievr.  $\widehat{k}, \widehat{g}, \widehat{gh}$  bili još na fazi *tš, dž*, upor. moje *Albanorum. Stud.* I (1919) 11, *Ilirske jez. stud.* I (*Rad knj.* 272, 1948), 165. Tim definitivno otpada i Pisanijevo kolebljivo domišljanje o. c. 536, 538, da se dvojaka zamena ievr. palatala ima pripisati iranskom uticaju na tračko-arbanaski jezik posredstvom Skita, tj. Iranaca, koji su se, prešavši Kavkaz oko 7. veka pre n. e., nastanili u Južnoj Rusiji i preko svojih zapadnih ogranaka pomešali sa prekodunavskim Tračanima.

46. Upor. i Barić, *Guturalni problemi (Jerm. refleksi ievr. nepalatalnih guturala): Zbornik filol. i lingv. studija A.* Beliču 187, bel. 3.

47) *ibid.* 190 i sl. Učenje, da su u jermenskom očuvana sva tri reda ievr. guturala zastupa sada i Pisani o. c. 525 i sl. s kojim se, u pogledu na određivanje jermenskih refleksa ievr. nepalatalnih redova nikako ne mogu složiti, jer njegovo mišljenje da „les velaires avant *e, i* ne se sont modifié, tandis que les labiovelaires sourde et moyenne aspirée ont donné *č* et *ž*“ stoji u susrotnosti s jezičkim faktima, koji ukazuju, baš protivno, tj. da su prajezički čisti velari palatalizovali, dok je palatalizacija labiovelara pred *e, i* izostala zbog *w* koje se razvilo iz ievr. labijalnog prizvuka, jer se jedino tako može objasniti razlika refleksa u jerm. *xind* „veselje”: polj. *chęc* (Meillet, *Mem. de la Soc. ling.* IX 153): *gišer* „veče” (*gēšer* ievr. \**wekeros*). Etimološka veza jerm. *xind* sa cimr. *chwant* (Zupitza, *Bezzenbergers Beitr.* XXIV 94: d.) ukazuje naime na to da je, u vreme kada se vršila palatalizacija *x + e > še* u \**wekeros*, labijalni elemenat među velarom i palatalnim vokalom sprečio taj prelaz u jerm. *xint* ( $\leq$  \**kwenti*). Kontrapozicija jerm. *kin* „žena”, irs. *ben* (\**g<sup>u</sup>en-*) — čim „uzda”: grč.  $\text{ὑγ-γερμος}$  „συλλαβή” pak pokazuje, da je — suprotno Pisanijevu „zakonu” — velar palatalizovao pred palatalnim voka-

lom za razliku od labiovelara u *kin* od ievr. \*g<sup>u</sup>en-, gde je od prajezičkog \*g<sup>u</sup> postalo gw (kao u grč. βάνα ≤ g<sup>u</sup>vanā, irs. ben ≤ \*gwen-, stvnm. guena ≤ germ. kwinō). Jasno je, prema svemu tome, da je palatalizaciji labiovelarne medije pred palatalnim vokalima (jerm. *žil* „žila“ od ievr. \*g<sup>u</sup>hinslo: lat. *filum* „žica“, lit. *gīsla*, *gīsla*) morala prethoditi delabilizacija. Protiv mojega pravila, da je u jermenskom jeziku očuvan, sem kod aspirovanih labiovelara, ievr. labiovelarni gutural, govorio bi jedan jedini primer: jerm. *čork* „4“, gde se palatalizacija izvršila, iako bi se prema mojoj postavci za ievr. \*q<sup>u</sup>etwores očekivalo jerm. *k'(etw)ork'*. Međutim, i taj je izuzetak — od kojega Pisani polazi — prividan. On se objašnjava disimilacijom prajerm. \*k<sup>u</sup>etwor(es), koja mora da se izvršila posle jermenskog prelaza q<sup>u</sup> u kw u k(w)etwor(es), odakle je usled palatalizacije ke- ≅ če nastao oblik *č'(etw)ork'*, a da je oblik \*k<sup>w</sup>etworodista postojao u prajermenskom jeziku, pokazuje sasvim jasno oblik *k'arasan* „4+10“, gde je palatalizacija, kako je očekivati, izostala.

48) Svi raniji etimološki pokušaji moraju se odbaciti, upor. Pisani, *Albanica: Revue des études indoeuropéennes* IV, 1947. 52 i sl. To isto važi i za njegov pokušaj da arban. *avut* izvede iz lat. *nēb(u)la* preko \**njable*, u kojem bi se početno *nj-* „osećalo“ kao *nje* „jedan“ (!) i zbog toga \**njable* dekomponovalo u \*(*nj-*)-*able*, odakle bi umetanjem anaptisičkog *u* najzad postao oblik *avut*. Ta etimologija je i fonetski nemoguća, jer arb. *ie* prelazi u *ia* samo pred likvidom za kojom neposredno sledi *e*, upor. arban. *šate* ≤ lat. *sella*, *Pekmezi*, *Gramm. der alban. Spr.* pass.

48<sup>bis</sup>) Za značenje „izvor“ te tračke reči upor. irs. *snigim* „kapljem, curim“, stind. *snihati* „ovlažiti se“ i *Snežet*, odn. *Srježet* ime leve pritoke reke Desne kod Brijanska, upor. J. Rozwadowski. *Kilka uwag do stosunkow Wschodniej Europy: Rocznik Staw.* VI (1913) 44, 48, 49) Među primere s arban. *ġ* od -ievr. *ġ* -Pisani l. c. ubraja i *ġize* „Zieger“, skad. *ġize* „ricotta“ koje on upoređuje sa grč. ζύμη „kvasac“, a ovo sa Boisacqom sa stind. *yūs* = lat. *iūs*, slov. *juxa* itd.. Jokl, *Stud. zur alban. Etymol. und Wortbildung* 28 svodi *ġize* na ranije \**ġirdja*. = ievr. \**sérdhġā*: lat. *serum*. S tim alternira prajez. \**s<sup>o</sup>rdhā* ≅ arban. *hurde* u rum. *urdă*, čija se stara akcenatska razlika, uproštena još predlatinskom stabilizacijom arbanaske akcenatske sisteme, ogleda u razlici refleksa početnog *s-* (praarb. *š-*), koje daje *ġ-* kad prethodi naglašenom vokalu, dok pred nenaglašenim vokalom postaje *h-*, upor. Barić, *Arhiv za arban. star.* I 157 i sl.

49) Oštir, *Arhiv za arban. star.* II/2 (1925) 306; V. Bertoldi, *Archivum Romanicum* X (1926) 201 i sl.; id. *Archivio glott. ital.* XXII-III. (1929) 500.

49<sup>bis</sup>) Ako i jeste tačno da palatalizacija arb. *tšel* „oštrim“ ukazuje na iev. *sk*, koje palatalizuje pred palatalnim vokalima (v. o tome Jokl IF XXXVI 192 i d.), to znači samo da su u arbanaskom jeziku postojale uporedno dve varijante, isto kao u staroindiskom v. Persson KZ XXXIII 289, a možda i u baltiskoslovenskom, upor. H. Peterson, *Arische und armenische Stud.* 123, po kojem se lit. *šalma* „Balken“, slov. *slěmę* svode na ievr. *\*(s)kel-*.

50) Prema Pisaniju o. c. 526 jednu arbanasko-jermensku isoglosu predstavljao bi i podjednaki refleksi ievr. *sp-*, tj. *p*, za koji on ukazuje na arban. *pune* „posao, rad“: jerm. *p'un* „revnost“: grč. *σπεύδω*. Ta „isoglosa“ otpada, α zajedno s tobožnjom arbanasko-jermenskom ekvacijom jer se arban. *pune* ne može svoditi na ievr. *\*spud-nā*, pošto bi se u tom slučaju u toskiskom dijalektu arbanaskom očekivao rotacistički oblik *\*špure*.

51) Svi primeri u kojima se za ievr. *o* tražila jerm. zamena *a* su od reda iluzorni, jer se to *a* svodi ili na *a*<sub>1</sub>, ili na *a*<sub>2</sub>, upor. moje *Uporedne jezičke studije. I. Jermenski refleksi ievr. o* (*Rad Jugosl. Akad.* Knj. 240 (1931) 204 i sl. Meillet, *Bulletin de la société de linguistique* 1932, 98, usvaja moje poglede.

52) *Zur Geschichte des alb. Diphthonges -ua — ue: Indogerm. Forsch.* L (1932) 42 i sl.

53) *Alb. Stud.* III 40 i 79.

54) *Grundriss* I<sup>2</sup> 94 i 277.

55) *Considérations générales sur la déclinaison nominale roumaino-albanaise: Arhiv za arban. star.* III (1926) 168. Međutim Skok nemilo greši kad izvodi postponovani član za akuz. sing. muškog i ženskog roda *-ne* od *\*(o) nom, onām*: slov. *onъ*). U tom slučaju u toskiskom obliku moralo bi se javiti *-r-* za ievr. međuvokalno *-r-*.

55<sup>bis</sup>) Pisani misli da je postojala i „une couche plus recente, à une époque ou le phygio-arménien, désormais rélégué vers l'est, cesse de communiquer avec les langues européennes, et ou lui succede au Nord le scytho-iranien (o. c. 538). Kako smo videli (v. § 5), zamena ievr. palatala spirantima (stper. *ḡ*) ili okluzivama (stpers. *d*) ne predstavlja nikakvu arbansko-je:mensku isoglosu, a ni druga i poslednja, „isoglosa“ na kojoj Pisani insistira (o. c. 530, 536), vezivanje prideva odn. imenice genitivnog karaktera i imenice pomoću *i* takođe ne predstavlja „une parfaite analogie“. Arbanaski prepozivni član *i* u *mal i larte, bir i mbretit* itd. je ustvari demonstrativ (v. § 7), a *i* u pers. *mard i chube, asp i mard* nadovezuje se na staroiransko ubacivanje relativne zamenice između imenice i prideva odn. atributivnog genitiva, upor. stpers. *xšačam tyam Naditabairahya* „exercitum, quem Naditabarei“ itd., avest. *ažim yim aspō garəm* „ser-

pentem quem voratorem equorum“, *Miðrō yō vouru-gaoyaitiš* „Mithra qui possessor ingentium camporum“. — Hašdeu, *Cuvinte din bătrani* II 684 i sl. rasčlanjava trački toponim *Gestistyrum*, koje jedan izvor iz početka 4. veka (Acta S. Philippi = Acta SS X 551) prevodi „locus possessorom“, u *Gest-i-styrum*, a Tomasček II 281 nahodi da je taj način vezivanja „ganz auf iranische Art“ i prevodi ga „locus qui possessorum“. Kada bi ta analiza bila sigurna, to bi *i*, zbog uskih arbansko-tračkih srodničkih veza bila potvrda za tračku upotrebu *demonstrativa* isto kao u arbanaskom, gde je *i* ≤ *is* ili *ei*, dakle „locus ille possessorum“. Verovatnije je, međutim da se *gesti* = svód: na ievr. \**ghed*-ti.

56) Teškoću koju pretstavlja arb. *ð* u arban. *arđi* prema *t<sup>c</sup>* u jerm. *ort<sup>c</sup>* M. E. Schmidt pokušava da otkloni na taj način, što svodi *t<sup>c</sup>* u jerm. *ort<sup>c</sup>* na ievr. *th*, a arban *-rð-* na ievr. *-rth-* aor. *erða*, koje on dovodi u vezu sa jerm. *ert<sup>c</sup>am* „idem“, upor. *Zeitschr. für vergl. Schprachf.* L 241. Verovatnije je, da je *t<sup>c</sup>* u jerm. *er-t<sup>c</sup>* i *ð* u arban. *er-ða* samo drugo obrazovanje ievr. *er-* u grč. ἐρχομαι, stind. *rdhati*, prema čemu arban. *ð* prema jerm. *t<sup>c</sup>* ostaje bez paralela, upor. Barić, *Arhiv za arban. star* III 214. Pre će biti da taj odnos ukazuje na neindoevropsko poreklo te arbansko-jermenske isoglose za koje svedoči bask. *ardo* „vin“, upor. Oštir, *Beiträge* § 116, 43, *Arhiv* II 63, koji kao i Trombetti, *Origini della lingua basca*, Bologna 1925, 113 zbog baskiske dublete *arno* polazi od neproširene osnove *ar*, a bask. *dan* dovodi u vezu sa arban. *đi* i predgrč. ἐδάνη· εἶδος ἀμπέλου.

56) Upor. Jokl Eberts *Reallex.* I 92.

57) *Die Erforschung der indogerm. Sprachen* III *Albanisch.*

58) Prof. A. M. Селищев, *Слов. население в Албании*, Софья, 1930, 240.

59) A. Thumb, *Indogerm. Forsch* XVI I i sl. v. i Jokl, *ibid.* XLIV 13 i sl. Pokušaj Pisani-ja *Albanica: Revue des études indo-evropéennes* IV, 1947, 5 i sl.; *Zeitsch. für vergl. Sprachf.* LXIV 100—103 da i arban. *gjuhe* „jezik“ oglasi grčkom pozajmljenicom, potpuno je promašen, upor. *Indogerm. Jahrb.* XXIII 238.

60) *Die Deutschen und die Nachbarstämme.*

61) Upor. moju studiju *O uzajamnim odnosima balkanskih jezika* I [= *Biblioteka Arhiva za arban. starinu* IV, 1937] (§ 31); Rosetti, *Storia limbii romine* I, *Limbă latină*, București 1940, 72. Još Meyer-Lübke je naslućivao da je arban. *pt* „Ersatz einer dem Albanischen unbekanntem Gruppe“ (upor. *Mitteilungen des rumän. Instituts in Wien* I, 1914, 19), ali razlika između moga i njegovog shvatanja je u tome što Meyer-Lübke odvajala rum. *pt* od arban. *ft* i, uprkos paralele rum.

*luptă*: arban. *luftē* (≤ lat. *lūcta*), i smatra da je „evolutivni proces u rumunskom i arbanaskom jeziku bio različit“. U potonje vreme, on se vraćao, ne bez kolebanja, starom učenju „das zunächst im Albanischen nach labialen Vokalen *ct* zu *ft*, nach palatalen zu *it* geworden, dann alb. *luftē* ein rum. *luptă* statt *luctă* nach sich gezogen habe und nun *derept* anstelle von *derectu* gefolgt sei“, upor. *Rumänisch und Romanisch* (Acad. Rom. Memoriile Secțiunii Literare III tom. V. Mem. I) 3. Ni to mišljenje nije održivo, jer stoji u suprotnosti sa materijalom, upor. arban. geg. *diftój* „pokazujem prstom“ ≤ lat. *dictare*, *fruit* preffaza današnjeg *früt*) u *Cuneus prophetarum* iz 1685 god. ≤ lat. *fructus* i arban. *t(r)aftár* „lévak“ ≤ lat. *tractarium*: *trajtói* „začinjam jelo“ ≤ lat. *tractare*: špan. *trechar* „gotoviti ribu“, ital. *trattare* „gotoviti jelo“. — Starom shvatanju da je put od lat. *ct* ≥ rum. *pt* vodi preko *χt* vraća se u najnovije vreme, i slavista A. Vaillant u raspravi *Vieux bulgare et roman de Bulgarie: Bulletin linguistique XIV* (1946) 8 i sl. misleći da je tu posrednu fazu utvrdio dvema bugarskim pozajmljenicama iz balkansko-romanskoga, koje to nisu. Reč *dox(b)tor* kojom je Zografskom evangeliju prevedena grčka reč *προσκεφάλιον* (Mark. IV 38 *na dox̄torē* umesto *na v̄glav̄nici* u ostalim rukopisima) ne može biti „un dérivé roman sur le thème *duxt-*, comme *ductārius* „(corde) de halage“, koja je po Vaillant u služila Hristu kao uzglavlje), jer se tome protivi *o* bugarske reči, koje pretstavlja kratko *a* (*o* u bug. *mr̄korija* ≤ lat. *mercāria* javilo se po ugledu na grč. *ἐμπορίον* ≥ srphrv. *amborija*), već je tursko-bugarska reč *doγdor* (čuvas. *š̄yDar* „jastuk“, *žogdar*, upor. Ramsted apud Mikkola, *Journ. de la Societé Finno-Ougrienne XXX*, 33, 11, Извѣст. отдел. русск. яз. и слов. XVIII/1 244; Gombocz, *Symbolae Rozwadowski* II 73. Tursko-bugarskog porekla je i drugi Vaillantov primer, bugarsko ime *Doxs*, koje nosi neki preslavski knez, otac monaha Tudora (*Tudor Dox̄sov̄z* u pogovoru prevoda protuarijanskih beseda episkopa Konstantina, na koje je ukazao još Hilferding. Vaillant identifikuje bug. *Dox(b)s* sa lat. *dūx*, da bi utvrdio „balkanskolatinski“ prelaz *ct* u *χt*, ali nema sumnje, da nije na pravom putu. U hronologiji turskih podunavskih Bugara, koju je sjajno protumačio Mikkola l. c. nahodi se dunavskobugarska reč *doxs* „svinja“): kuman. *toηuz*, osman. *domuz* pored *donuz*, upor. o tom i Jireček, *Archiv für slav Philol.* XXX 552). Mikkola je sigurno u pravu, kad misli da je lično ime *Doxs-*, koje prema adnotacijama u čebdatskom evangeliju nosi i brat bugarskog kneza Mihaila, identično s tom starom turskom reči, s prvobitnim značenjem „vepar“. A i s fonetskog gledišta hipoteza da je *χt* prethodna faza rum. *pt* a priori je neusvojiva jer bi se u tom slučaju očekivalo *ft*, a ne *pt*, upor. i Philipide, *Convorbiri literare*

1901, 203 i Rosetti, *Bulletin linguistique* III (1935) 69. — U svojoj raspravi *Des mutations ct, cs ≥ pt, ps: gn ≥ mn et mn ≥ un en roumain: Acta linguistica* II (1940—1941) 247 i sl. Naert polazi takode od  $\chi t$ , koje on pripisuje uticaju supstrata, i smatra da su rimski kolonisti, kojima je  $\chi$  bilo tuđe, taj glas zameniti „kompromisnim“ bezvučnim  $w$ , od koga treba da je postao bezvučni labijalni spirant  $\Phi$ , a preko njega, pod uticajem sledećega  $t, p$  u  $pt$ . Ja ne sumnjam u to da je i na Balkanu u jeziku supstrata nekada postojalo  $\chi t$  (v. § 5), ali Naertovo tumačenje mora da se odbaci, jer je, kako smo videli (str. 24) u doba rimske kolonizacije unutrašnjosti Balkanskog Poluostrva,  $t$  refleks ievr. grupe  $kt$  i u tračkom i u arbanaskom jeziku.

(62). \*Pored  $\mu apto$  „8“ u krčkom starorom. dijalektu, na kojem se zasniva učenje da je i u dalmatskom jeziku  $pt$  refleks lat.  $ct$  (upor. i Kuhn, *Romanische Sprachen*, Bern 1951, 186), očuvan je i oblik  $piákno$  „češalj“ od  $*viák(t)no \leq \text{lat. } pectine$  zbog čega se sama po sebi nameće misao da je  $\mu apto$  postalo od ranijeg  $*\mu akto$  pod uticajem krč.  $siápto$  „7“  $\leq \text{lat. } septem$  isto kao  $\pi\tau$  u grč. dijalektu  $\delta\pi\tau\acute{\omega}$  (za  $\delta\kappa\tau\acute{\omega}$ ) zbog  $\acute{\epsilon}\pi\tau\acute{\alpha}$ . Dubr.  $kopsa$  „sušeni ovčiji, jareći but“ na kome toliko insistira Bartoli (upor. *Italia e Croazia*, Roma 1942), nije direktni starodalmatski refleks lat.  $c\tilde{o}xa$ , niti u srpskohrvatskom disimilirano  $*koxsa$ , kako nagađa Meyer-Lübke, *Romanisch und Rumänisch* 2, bel. 1, nego pozajmljenica iz jezika stočarskih Vlaha dubrovačkog zaleđa, upor. Budmani, *Rad* XLV, 175 i Barić, *Odnosi* 16, 20, a za dalm. refleks  $it, is$  od lat.  $ct, cs$  v. ibid. § 17 i ovde § 5.

62 bis) Meyer-Lübke, *Mitteilungen des rumän. Inst. in Wien* i.

63) Graur odvađa rumunski postponovani član od arbanaskoga, jer smatra da put od lat.  $homo$  do rum.  $omul$ . vodi preko faza:  $homo ille-bonus, homo-ille bonus, homo-ille$ , tj. da je postponovani član postao od člana koji je prethodio adjektivu, upor. *Romania* L (1920) 475–481. Principski mogućno, to shvatanje ne čini mi verovatno, jer je prepozitivna upotreba u rumunskom jeziku ista kao u arbanaskom. Prepozitivni član  $i$  (=iev. demonstrativ  $is$  ili  $eiv$ . § 7) stoji u arbanaskom jeziku između imenice i prideva ili atributivnog genitiva i slaže se snjim u broju, rodu i padežu, upor.  $mal i larte$  „mons ille altus“, gen.  $mali te larte, bir i mbretit$  „filius ille regis“, gen.  $biri te mbretit, mal-i i larte$ , gen.  $mali-t te larte$  — rum. *Stefan cel mare* „Stephanus ille magnus, *calul cel frumos*“ „equus ille pulcher“, *inelul cel de aur* „anulus ille de auro“, *calul frumos al vecinului* „equus pulcher ille vicini“. Kako je poznato, primera postponovanog člana ima, i u vulgarno-latinskim tekstovima (upor. *in ipsa summitate montis illius Peregrinatio Aetheriae* 3, 5, *speluncam illam, ubi...* 3, 7,

*ubi factus est vitulus ille*, zbog čega je više nego verovatno da je postojao i u balkanskom latinitetu, upor. Bourciez, *Elements de linguistique romane*<sup>2</sup> 241 s kojim se slažem i u tom: da se uopštavanje postponovanog člana na štetu prepozitivnog ima pripisati arbanaskom uticaju i to tim pre, što u starodalmatskom tragova postponovanog člana nema, upor. Bartoli, *Das Dalmatische* I 286—289. Tragova dvostruke funkcije lat. *ille* kao demonstrativa i prepozitivnog člana ima i u drugim romanskim jezicima, upor. Meyer-Lübke, *Gramm. der roman. Spr.* III 535, pa dalm. kol Bartoli o. c. II 535 i za lat. *ipse* u toj funkciji sicil. *ssu* 554 Ascoli, *Archivio glottol. ital.* XV 312 i sl. Zato je a priori verovatno da je u rumunskom i ovde, kao u opštavanju postponovanog člana, arbanaski uticaj doprineo jačanju jedne analogne tendencije u balkansko-romanskom. Doktorska teza Asgara Rosenstand Hansena, *Artikelsystemet i Rumaensk*, Copenhagen 1952 ostala mi je, i pored svih mojih nastojanja da do nje dođem, nepristupačna.

63<sup>bis</sup>) Гласник Скопског Научног Друштва XV-XVI (1935/36) 101.

64) St. Romanskj, *Maked. Prelud* IX (1935) 55 i sl. dolazi na bizarnu ideju, da je *Štip* slovensko ime, tj. da je u vezi sa glagolom *štipati*.

65) Na arbanasko posredovanje mislio je i Tomaschek, *Zur Kunde der Haemus-Halbinsel* II 353, ali pod krivom pretpostavkom da je *r* u *Ohrid* prouzrokovano „rotacizmom“, što je isključeno, jer rotacizam obuhvata samo međuvokalno -n-.

66) Upor. I G. I. Касагов, *Пеония. Приносъ къмъ старата етнография и история на Македония*, Софија 1921; *Die ethnographische Stellung der Peonen: Klio* XVIII (1922) 20—26; upor. i moj prikaz *Arhiv za arban. star.* II 403—409.

67) *Granița de apus a Tracilor: Anuarul Institutului de Istorie nacională*, Cluj 1923, III, 377-492.

68. Bartoli misli o. c. I 587 isl. da su se lat. *đ* i *ũ* u krčkom dijalektu izjednačili samo u otvorenom slogu (*jàura* ≤ lat. *hōra*, *nāuk* ≤ lat. *nūce*-, ali *a* u sigurnim primerima kao *nī* -*nāpta* ≤ lat. *nūpta*, *keláuna* (od *kelámna*, upor. shrv. *kèlomna* [Dubrovnik]) ≤ lat. *colūmna*) pokazuje istu zamenu lat. *ũ* kao *đ* u krč. *sámno*: ital. *sónno*.

69) Rum. reč *palavra*, koju Philippide, *Convorbiri literare* 1900, dovodi u vezu sa dalm. *palaura* je judejsko-španska pozajmica, koja je u rumunski jezik ušla preko turskog oblika *palavra*.

70) Šufflay, Srbi i Arbanasi 74.

71) Skok nemilo greši, kad u svom delu *Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima*, Zagreb 1950, uporno ostaje pri svome domišljanju (*Zeitschr. für Ortsnamenforsch.* IV 205) da se *r* u Livijevu obliku

*Barbanna* objašnjava kao grafički anticipirano *n*, koje je prepisivač krivo pročitao kao *r*, a da je pravo ime reke Bojane bilo *Babanna* (Thesaurus ling. lat. II 1728). Kako sam pokazao u svojoj studiji *Ime reke Bojane: Ramovšev Zbornik*, Ljubljana 1950, 356 i sl., *Barbanna* je preievr. ime, složeno od *barb-* „blato” (upor. ime savskog ostrva *Metu-barbis* „među-blaće” J o k l, *Ebert's Reallex.* I 86) prošireno sufiksom *-anna*, a potpuno se prikriva sa paleoevropskim imenom francuske reke *Barbanne* (Gironde). Nesmotrena je i Skokova tvrdnja da u arbanaskom jeziku „nema niti je bilo labavoga *n*”. To labavo *n*, tj. *n* akustički i fonetski slično nazalnom, *r* utvrdio je Holger Pedersen u svojoj čuvenoj studiji o labiskom dijalektu *Albanische Texte mit Glossar (Abhandl. der Sächs. Gesell. der Wiss., Phil.-hist. Kl. 15) III*, upor. i Pekmez i, *Gramm. der alban. Sprache* § 13.

72) Tosk. *vře, vrerete* „mračan, mutan”, koje Vasmer, *Stud. zur alban. Wortforsch.* 65, povodeći se za G. Meyer-om, *Etym. Wörterbuch der alban. Spr.* 65 i J o k l-om, *Indogerm. Forsch.* XXXVI izvode iz poznoslov. *vran̄s* je indigeni arbanaski refleks ievr. \**vr̄a-no-* od kojega je u arbanaskom jeziku pravilno postalo \**vr̄ra-*, upor. moja izvođenja u *Albanorum. Stud.* I 118, Skok, *Arhiv za arban. star.* II/ 2, 331 bel. 31 i Meyer-Lübke *Romanisch und Rumänisch* 4.

73) S tim je u skladu i hronologija arbanasko-rumunskih isofona. Poslednja od njih, praarbanski rotacizam, nije zahvatila južno-rumunske dijalekte, što ukazuje na rano izdvajanje njihovo iz prarumunske jezičke zajednice i njihovo udaljenje od arbanaskog adstrata. To nam potvrđuje i prva vest Βλαχονηχίνοι iz 7. veka, kao o plemenu u to doba već nastanjenom u oblasti reke Πηχίος (Procopius De aedificiis IV 3), upor. T o m a s c h e k, *Zur Kunde der Haemus-Halbinsel: Sitzungsber. der Wiener Akad.* IC (1882) 476, dok je početak migracije te južno-rumunske grupe na jug, u grčku teritoriju, svakako morao biti raniji, najdalje u drugoj polovini 6. veka, kada su rumunski „balkanizmi”, tj. stariji arbanaski uticaji na rumunski jezik bili već završeni. Tim se pomeranjem južnih Rumuna objašnjava što je i broj starih arbanaskih pozajmica u tim dijalektima (po C a p i d a n u, *Dacorom.* II 483), u aromunskom 33, u meglenskom 37, prema 52 u „dakorumunskom”; po P h i l i p p i d e - u, *Originea* II 712 — koji uzima u obzir samo nesporne etimologije — 13 u aromunskom, 9 u meglenskom prema 25 u „dakorumunskom” dijalektu).

74) Mišljenje da su Arbanasi, posle izdvajanja iz prarumunske teritorijalne i jezičke zajednice, ostali u kontaktu sa severnim Rumunima u unutrašnjosti Balkanskog Poluostrva do 8. (J o k l, *Indogerm. Forsch.* L, 1932, 41 i sl.) ili čak do 10. veka (Friedwagner

*Zeitschr. für roman. Philol.* LIV, 1934, 683 i sl.) potpuno je neodrživo. Prvo se zasniva na pretpostavci da *-ǎ* u rum. *gatǎ* „gotovo“ ukazuje na arbanasko posredstvo između te reči i slov. *gotovъ*, zato što je *-a* arbanaski refleks slov. *-ovъ*, zbog čega J o k l rekonstruiše arban. *\*gata*. Tome ne protuslovi korensko *a* u arban. *gata*, jer se slov. *a* održalo do 9. veka (upor. E. Schwarz, *Zur Chronologie von asl. a ≥ o* : *Archiv für slav. Philol.* XLI, 1910, 124-136; Liewer, *Einführung in die hist. Gramm. der tschech. Spr.* I 10), ali J o k l o v o tumačenje odnosa između rum. *gatǎ* i slov. *gotovъ* mora da se odbaci s toga, što je *-a* u rum. *gatǎ* rumunskim *adverbijalnim prilogom proširena arb. reč gat(a)*, a ova indigena arbanaska reč; srodna sa stind. *ghatate*, grč. *νη-γάτεος*, upor. M a c h e k, *Ario-Slavica: Zeitschr. für vergl. Sprachforsch.* LXIV (1936) 265. Presudan za vrlo poznato datiranje prekida arbanasko-rumunskih doticaja bio bi glasovni odnos rum. *pǎrâu* „potok“ prema arban. *peṛua* „id“. (od ievr. *\*peṛ-rōn-*), kada bi se moralo poći od arban. prethodne faze, nazalnog diftonga *-ǎu*, jer se on javlja i u slovenskim elementima arbanaskog jezika koji ne pripadaju najstarijem slovu. Međutim *-râu* u rum. *pǎrâu* objašnjava se uticajem rum. *râu* „potok“ ≤ lat. *rīvus* isto onako kao što se *-roj* u bug. *poroj* objašnjava uticajem slov. *\*sroj*, očuvanog u rum. *siroiu* „Giessbach“, za koje upor. S k o k, *Slavia* III 494. Ako pak arban. *trase* i jeste dakorum. *trase* (od lat. *traxit*), iz toga nipošto ne sledi da su arbansko-severorumunski doticaji trajali do 9., pa čak i 10. veka, kako hoće Friedwagner l. c. On gubi iz vida da se *trase* nahodi samo u gegiskoj oblasti, prema čemu je rumunska reč mogla u arbanaski jezik ući jedino preko drimskih Vlaha, koji su, kako pokazuje baš to *s*, u tu severoarbansku oblast doselili posle Slovena, jer u starijim slovenskim pozajmljenicama arbanaskog jezika *s* prelazi u *š*, upor. *Buštrice* od slov. *Bystrica*, arban. *košëre* ≤ slov. *kosyrъ*, *leš* ≤ slov. *lěsa* itd.

75) *Altgermanische Reste in den Balkansprachen: Zeitschr. für vergl. Sprachforschung* XXXIX (1906) 311 i sl.

76) *Balkangermanisches und Germanisches im Albanischen. Festgruss der 17. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner* 1929.

77) V. moju studiju *Istočnogermanski tragovi u balkanskim jezicima*.

78) Hașdeu, *Cuvinte din batrîni* II 16 i sl. i naročito *Strat și substrat, Etymologicum magnum* III i Pârvan, *Getica* (1926) 220 i sl. misle da je jezik Dako-Geta različit od južnotračkog, ali koordinan.

79) Pușcariu, *Dacorom.* V 521. I Gamillscheg je „der Meinung, dass sich die wesentliche Ausbildung des Rumänentums

südlich der Donan im Kontakt mit den Albanern abgespielt hat“, upor. *Zur Herkunftsfrage der Rumänen* 12.

80) *Histoire de la langue roumaine* I 340.

81) *Grai și suflet* V 1—9.

82) *Dacorom.* I 1374—1375; tako i Philippide II 336, Procopovici, *Dacorom.* IV 66, Dragomir, *Vlahii și Morlacii* 1924, id. *Originea colonilor române din Istria* 1924, Capidan, *Aromânii, Dialectul aromân.* Acad. rom. 1932.

83<sup>bis</sup>) *Grai și suflet* 362, gde je Densusianu, gubeći iz vida stare aromunsko-meglenske isoglose, pao na bizarnu ideju da meglenski Vlasi vode poreklo iz oblasti Bihor u zapadnoj Sedmogradskoj.

83) *Zur Herkunftsfrage* 14.

84) Upor. Capidan, *Meglenoromânii* pass., Procopovici, *Dacorom.* IV 38 i sl., Pușcariu ibid. 1329—1331, Philippide, *Originea* II 556, 559.

85) Upor. Densusianu, *Histoire de la langue roum.* II 199 i naročito Rosetti koji je u svojoj *Étude sur le rhotacisme en roumain* 17—32 ukazao na to da je pseudorotacizam tipa rum. *canutu* ≥ rum. *carunt*, prouzrokovan disimilacijom, stariji od rotacizma.

86) Upor. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* 58 i sl.; *Dacoromania* IV 1374; *Studii istroromâne* II 344; Meyer-Lübke, *Romanisch und Rumänisch* 3.

87) *Elementul slav in dialectul aro-nân* 1925, 38 i sl., *Dacorom.* I 1259, 1275; *Aromânii. Dialectul aromân* 1932, 119, 179.

88) Upor. *Medelingen der Keniglijke Akad. van Wetenschappen, afdeeling letterkunde, deel* 55, serija A (Amsterdam, 1923) 55—76.

89) *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* 75; i d. *Lîmbă romînă* 1939.

90) *Zur Herkunftsfrage des Rumänen* 15.

91) a. 1261 *juxta Krisium triplicem; in Crisio* Cod. dipl. Hungariae IV/III 40.

92) *Zum Donaunamen: Zeitschr. für slav. Philol.* III (1926) 149. i sl., id. *Zur Herkunftsfrage* 15. Njegovo mišljenje usvaja i Pușcariu, *Dacorom.* V (1927—1928) 799—800, ibid. VI (1929—1930) 525

93) *Zur Herkunftsfrage* 15.

94) *Lîmbă romînă* l. c.

95) Potpuno promašen je pokušaj S. Pușcariu, *Les enseignements del'Atlas linguistique de Roumainie* (sep. otis. iz *Revue de Transylvanie* III 1936), da na osnovu današnje reparticije nekih rumunskih reči latinskog porekla izvuče zaključke koje bi trebalo da važe za latinski elemenat Trajanove Dakije u srednjevekovno doba, pa čak i za doba rimske okupacije 2—3. veka n. e., jer ne vodi

računa o principima lingvističke stratigrafije, koje je postavio Gillieron, upor. Tamás, *Sur la methode d' interpretation des cartes de l'ALR: Archiv. Eur. Centro-Orient.* III 235, Rosetti, *Sur la methode de la géographie linguistique: Bull. ling.* XII (1944) 107. To isto važi u pogledu na Gamillscheg-ov pokušaj, *Randbemerkungen zum rumänischen Sprachatlas (Aus den Abhandlungen der Preuss. Akad. der Wissensch. Jahrg. 1941. Phil.—hist. Kl. N.r. 7)*, da na osnovu epenteze *k* u rum. *sclab* ( $\leq$  slov. *slab*) u oblasti Munți Apuseni dokaže kontinuitet romanskog življa i jezika od rimskog doba do danas. Ta zamena je naime vrlo recentna kako pokazuje *s* u *sclab*, umesto kojega bi se očekivalo, kada bi pozajmljenica bila stara, š-upor. *șchiop*, *Șchiau* ( $\leq$  lat. *scloppus*, *sclavus*).



## II





## POLOŽAJ LIGURSKOG U KRUGU SRODNIH JEZIKA

1. Pitanje, ko su Liguri, koji je položaj njihovog jezika u krugu srodnih jezika, još uvek nije prečišćeno. Poreklo njihovo bilo je, još u antičko doba, zagonetno. Po Katonu (ap. Serv. k Aen. XI 715) i Dion. Hal. (I, 30, 3), onovremeni Liguri su preživeli ostatak nekog prastarog naroda, koji se u teškoj borbi za opstanak održao u jednom pustom kraju, istoriskoj Liguriji. Na to se svodi sve što o njima, počev od Poseidonija (kod Strab. V 218), govore antički pisci, među njima najopširnije Diodor IV 20 i V 39. Obilnije su, iako delom nepouzdate, vesti o njihovom ranijem rasprostranjenju, koje je, prema istoriskom, bilo nesrazmerno veće. Na severoistoku, Liguri su se širili, preko Apenina, u dolini reke Po (dakle u poznijoj transpadanskoj Galiji) do Torina (Plin. n. h. III 23) i Ticina (Liv. V 35, 2), po Justinu (XXI 11) do Pise, po Polibiju (II 16 i d.) do Pise i Arezza, a prema jednom nesigurnom čitanju kod Skylaxa 3 možda i do reke Arno. Prema jednom nepoznatom izvoru, Seneka (ad Helviam matrem de consolatione) i Solin (3, 3) vele da su Ligurj bili starinci na ostrvu Korsici, a Festus (ed. Lds. str. 424, upor. Serv. k Aen. XI 313) i Dion. Hal. (I 10, 3) tvrde da su oni, u predistorisko doba, prebivali i u Latiumu, što savremena istoriska kritika smatra nepouzdanim, upor. E. Norden, Altgermanien 112. Sporan je, isto tako i podatak Sirakužanina Philostosa (ap. Dion. Hal. I 22,4 i d.; upor. Sil. It. XIV 37 i d. Steph. Byz. s. v. Σικελία) da su Sikuli ligurske izbeglice<sup>1)</sup>. Naročito prostranu oblast zapremali su predistoriski Liguri zapadno od Alpi. Massilia je osnovana u ligurskoj zemlji (Hecat. ap. Steph. Byz. s. v.; Tim. ap. Scymn. 209 i d.; Arist. mir. ausc. 89; Justin XLIII 34, upor. Liv. epit. XLVIII). Po Scylaxu 3., Liguri su se, pomešani s Iberima, širili i s one strane Rhone. Ἑλυσίοι, u čijoj je zemlji (po Avienu, or. mar. 586 i d.) glavni grad bio Narbo, bili su, po

<sup>1)</sup> W. Helbig, *Die Italiker in der Poebene* 30 i E. Norden, o. c. 112 smatraju taj podatak izmišljotinom. Nasuprot tome, on je za M. Niedermann-a, *Das Problem der sprachlichen Stellung der Ligurer* (= *Jahrbuch des Vereins schweizerischer Gymnasiallehrer* XLXI, Aarau 1919) polazna tačka njegovih dalekosežnih izvodenja.

Hekateju (ap. Steph. Byz. s. v.; Herod. VII 165) ἔθνος Λιγύων, a granica između ligurske i iberske oblasti bila je, po Avienu, reka *Oranos* (današnja Lez kod Montpellierera). Prema istom piscu (195 i d.), *Cempsi* i *Saefes*, u severozapadnoj Španiji, graničili su na severu s Ligurima, što znači da su se ovi nahodili u Akvitaniji, upor. W. Siegling ap. O. Hirschfeld, Sitzungsber. Akad. Berlin 1896, 446 i d. Dokle su oni, u predistorisko doba, dopirali na severu Francuske, ne da se utvrditi, jer ne znamo da li je *Loire* reka Λίγυρος (Artem. ap. Steph. Byz.) ili Λίγυρ (Eustath. ka Dion. perierg. 76), s kojim se dovodi u vezu ligursko nacionalno ime.

Što o Ligurima u etnološkom pogledu antički pisci govore, vrlo je oskudno. Strabo (II 128) veli da su oni u odnosu prema Galima, iako im je način života podjednak, inorodni (ἑτερογενεῖς); antropološki, oni su, po Diodoru (IV 20; V 3a), za razliku od dugačkih Gala, bili niska uzrasta. Jasno je da se na osnovu tih oskudnih vesti ne može stvoriti jedno određeno mišljenje u spornom pitanju da li su Liguri Indoevropljani ili ne, ali podaci o njihovoj somatskoj konstituciji<sup>1)</sup> kao i prostranost oblasti koju su oni jednom držali daje dovoljno povoda sumnji u indoevropsko poreklo njihovo. Ključ rešenju ligurskog problema treba, prema svemu tome, tražiti u lingvističkoj analizi ligurskih jezičkih izvora.

2. I jezički izvori ligurski vrlo su oskudni. To su:

- 1) glose (reči), koje antički pisci pripisuju Ligurima;
- 2) izvestan broj pretkeltskih leksičkih elemenata u današnjim romanskim govorima na nekadašnjoj ligurskoj teritoriji, koje savremena lingvistika smatra ligurskim reliktima;
- 3) pretkeltski toponimi u nekadašnjoj ligurskoj oblasti;
- 4) niz natpisa, koje zovemo *lepontski* po plemenu *Lepontii* u čijoj su oblasti — u četverougaoniku između Lago di Como, Lago di Lugano, Lago Maggiore i Lago d'Orta — ti natpisi, pisani severnoetruskim slovima, pronađeni;
- 5) legende na novcu pronađenom u oblasti nekadašnjeg plemena Salassi.

Ligurske glose su odreda predindoevropske, tj. mediteranske. Isto tako i toponomastika<sup>2)</sup>, u kojoj je ipak utvrđen poneki trag jednog

<sup>1)</sup> Za antropološka ispitivanja upor. Chr. Mehlis, *Archiv für Anthropologie*, XXVI (1900) i d., 1055 i d.

<sup>2)</sup> Upor. H. Hirt, *Die Indogermanen* II 566; C. Battisti, *Liguri e Mediterraneo: Riv. di studi Liguri* IX (1943) 379—395. Nasuprot tome Much je, baš na osnovu ligurske toponomastike, naslućivao uske srodničke veze između

ievr. nekeltskog *centumskog* jezika, upor. n. pr. ime reke *Porco-bera* s očuvanim *p* u prvom sastavnom delu (: lat. *porcus* „vrsta ribe“: ir. *ork* „Salm“ = ievr. \**perk* – M. Olsen KZ XXXIX 607 i d.), koje se u keltskom jeziku izgubio.

Za određivanje položaja ligurskog jezika od tih izvora najvažniji su, bez sumnje, lepontski natpisi kao pisani spomenici jednog isumrlog jezika. Ali vera u njihov ligurski karakter pokolebana je već stoga što Strabo IV 206 veli da su Lepontii φῶλον plemena Ῥαιτοί, a Cato stariji (kod. Plin. n. h. 3,20,234, fragm. 37) da su oni, kao i zapadni susedi njihovi Salassi, „Sauriscae gentis“, što bi značilo da su oni Kelti.<sup>1)</sup> Saobrazno s tim podvojena su i mišljenja o jezičkoj pripadnosti lepontskih natpisa. Dok ih jedni smatraju ligurskim, drugi misle da je jezik tih natpisa keltski, u stvari „jedan keltski dijalekat“,<sup>2)</sup> ili u najmanju ruku „da ne ulazi u obzir za rešavanje pitanja o položaju ligurskog jezika“<sup>3)</sup>. Treći pak misle da je lepontski, ustvari, jedan italski dijalekat.<sup>4)</sup>

Ligura i Ilira (Corresp.-Blatt der deutschen anthropol. Gesell. (1930), No. 10), a K. H. Wolff oglasio je ligurski „karno-ilirskim dijalektom“ (upor. *Die Ligurer und ihre Nachbarvölker: Mannus XX*, 1930, 181–205. Idući tim tragom, Pokorny u svom razglašenom *Exkurs zur Ligurerfrage* (u delu *Zur Urgeschichte der Kelten und Illyrier*, Berlin 1938, 77 i d.) tvrdi da je ligurski, ustvari, „zapadno-ilirski jezik“. Prema njegovoj analizi, u ligurskoj toponomastici ima 40 ligursko-ilirskih paralela, a i svi ilirski sufiksi koje je pobrojao Krahe u svom delu *Balkanillyrische geograph. Namen* nahode se „bis in die kleinsten Details auch im Ligurischen“ (l. c.). I Pokorny i Krahe su, u više mahova, ukazivali na predindoevropske elemente u ilirskoj toponomastici. Međutim, ni jedan ni drugi nije u svojim ispitivanjima prišao odvajanju mediteranskog od indoevropskog sloja u ilirskoj toponomastici, gubeći potpuno iz vida rezultate mediteranskih studija u poslednje tri decenije, na osnovu kojih se istovetnost ilirskih i ligurskih formanata, kao naprimer *-al-*, *-aun-*, *-at-*, *-ie-*, *-elo-*, *-nt-*, *-ōn-*, *-ōna-*, *-o-*, *-st-*, *-na* itd., objašnjavaju srodnošću preindoevropskog supstrata u ligurskoj i ilirskoj teritoriji, a ne migracijom indoevropskih Ilira u Liguriju, koju Pokorny misli da je, baš na osnovu tih formanata, „lückenlos erbracht“. Nikakav napredak u odvajanju mediteranske toponomastike od indoevropske ne pokazuje ni Krahe-ovo uvodno predavanje *Ortsnamen als Geschichtsquelle* (Vorträge und Studien zur indogermanischen Sprachwissenschaft, Namenforschung und Altertumskunde) Heidelberg 1949. Upor. i H. Bengtson, *Histor. Zeitschrift*, Bd. 171/3, 624.

<sup>1)</sup> Upor. Mommsen CIL V str. 779; Nissen, *Ital. Landeskunde* I 478, II 163, 180, 183 i d.; Ed. Meyer, *Gesch. d. Altert.* V 150, 152, I 22, 724; De Sanctis, *Storia dei Romani* I 63, I. 2, 161 i d.

<sup>2)</sup> H. Hirt, *Indogermanische Grammatik* I (1927) 43 (§ 42).

<sup>3)</sup> H. Krahe, *Ligurisch und Indogermanisch: Festschrift für Hermann Hirt* = *Indogerm. Bibl.* III 15/2, 1936, 246, 247.

<sup>4)</sup> H. Pedersen, *Philologica* I 41; idem, *Le groupement des dialectes indoeuropéennes*. København, 1925.

3. Jezičku građu lepontskih natpisa sačinjavaju, skoro isključivo, lična imena.<sup>1)</sup> Zato su i svi pokušaji jezičke analize tih natpisa uredsređeni na deklinacionim oblicima. U centru diskusije o tom: da li je jezik natpisa keltski ili ne, stajali su, a stoje i danas, nominalni oblici na *-ui*, *-ai* i *-ei* u tim natpisima. Oni se nahode u kratkim bezglagolskim nadgrobnim natpisima tipa: *slaniai*; *verkalai*; *pala* | *tisui*; *piuotialui*; *pala* (Davescio, sev.-ist. od Lugana PID br. 269), *piuonei*; *tekialui*; *pala* (Sorengo, jug.-zap. od Lugana, PID br. 271). Reč *pala* znači, po općem mišljenju, „grobница“ ili, što je mnogo verovatnije, „mogila“. U vezi s tim, nameće se samo po sebi mišljenje da su ti nominalni oblici na *-ui*, *-ai* i *-ei* genitivi, tj. da natpis znači „Slanije Verkale mogila“, „Tisija Bivotiala mogila“, kako ih je još onda, kada je smatrao da su lepontski natpisi keltski, shvatio C. Pauli, *Die Inschriften nordetruskischen Alphabets* [= *Altital. Forsch.*] I. Leipzig, 1885, str. 70.

To isto mišljenje zastupa i P. Kretschmer, *Die Inschriften von Ornavasso und die ligurische Sprache* KZ XXXVIII (1901) 564 i d., *Glotta* XXX (1943) 144 i d., koji međutim ukazuje na to da se u starokeltskom jeziku u genitivu singulara nominalnih osnova na *-o*, javlja, isto kao u latinskom jeziku, samo monofonški nastavak *-ī* (n. pr. *maqi* „filii“ u Ogamskim natpisima, gal. *Segomari* i td.: lat. *lupī*) i zbog te upadljive razlike između lepontskog i keltskog nastavka zaključuje: da se jezik lepontskih natpisa ima odvojiti od keltskoga, i to tim pre što se mogu utvrditi i druge značajne crte u kojima jezik lepontskih natpisa odstupa od keltskog jezičkog tipa (v. §§ 7, 11). Nesumnjivo keltski karakter mnogobrojnih ličnih imena u lepontskim natpisima objašnjavao bi se, prema tome, poznijim keltskim preseljavanjem stare lepontske oblasti, čiji je jezio bio jedan drugi indoevropski jezik, tj. ligurski, kako je mislio još d'Arbois de Jubainville<sup>2)</sup> i — odrekavši se svog ranijeg shvatanja — i sam Pauli. Kretschmerovo mišljenje usvaja, ne bez izvesne rezerve, i Herbig, *Anz. f. schw. Altertumskunde* 1905/1906, 196 i d.

<sup>1)</sup> Jezički izvori ligurski još nisu sabrani na jednom mestu. Najpotpuniju zbirku lepontskih natpisa izdao je J. Whatmough, *P(rae)I(talic) D(ialects) of Italy* II 65—147 (London, 1933), gde su nepotpuno i sa nepotpunom bibliografijom o njima prikupljene i ligurske glose (str. 153—165). Toponomastička građa, koju je sabrao S. E. Johnson. *ibid.* 352 i d., predstavlja tek prvi pokušaj u tom pravcu. U ovoj raspravi skraćentica *Sent.* = *Sententia Minuciorum* (CIL V 7749), a *Tab.* = *Tabula Veleilatium* (CIL XI 46.).

<sup>2)</sup> D'Arbois de Jubainville, *Les premiers habitants de l'Europe* II<sup>2</sup> 92; Pauli, Beil. zur Allg. Zeit. 1900, 157; Helmolts *Weltgeschichte* 4, 401 i d.

Po opštem mišljenju, genitivno *-i*, nakalemljeno na osnovu *-o*, ne bi bila izolovana pojava. Na natpisima mesapskog ogranka ilirskog jezika kod osnova *-o* (koje je zamenjeno sa *-a*) nahode se oblici na *-aihi*: *Dazimaihi*) (*ihi = i*), koji se smatraju genitivima. Otkako je, posle nalaza u Callegari Not. d. S. 1933,<sup>1)</sup> utvrđeno da se krajnje *-i* u genitivnim nastavcima venetskih natpisa, do tada transliterirano sa *-h*, ima čitati *-i*, misli se da je utvrđen potpuni paralelizam između mesapskih genitiva na *-aihi* (= *-ai* od *\*-oi*) i venetskih genitiva kao *veltiomnoi*, *rakoi*, *venoi* itd. Kada bi hipoteza po kojoj bi lepontski nominalni oblici na *-ui*, *-ai*, *-ei*, bili genitivni oblici bila tačna, značilo bi da su oni bili identični sa venetskim: kod osnova na *-o* (*-oi*)-*ui* (lep. *latumarui*: ven. *kiulistoi* (CIL V 2780), kod osnova na *-ā*: (*-ai*) lep. *sapsutai*: ven. *Fougontai*, kod konsonantskih osnova *-ei* (lep. *piuonei*: ven. *vantei* upor. Kretschmer, *Glotta* XXX (1943) 144, koji to podudaranje smatra kao „venetski element“ u mešovitom jeziku lepontskih natpisa, ibid. 193, 197.

Cela ta oštroumna koncepcija je, po mojem mišljenju, samo jedna neodrživa konstrukcija. Na to ukazuje pre svega „genitivno *-ei* konsonantskih osnova u jeziku venetskih natpisa, koje ni u kom slučaju ne može biti staro, jer je stari genitivni nastavak *-es* dobro dokumentovan, upor. *vesk-es* u nadgrobnom natpisu PID br. 7 *vhouxonta raikoi veskes*, gde *vhouxonta vesces* znači „Fugontia (uxor) Vesci“ i na pomenutom, latinskim slovima uklesanom natpisu PID 43 *Frema Inantina Kiulistoi Vesces*, pa *kant-es* na natpisu PID 100: *mexo zonasto kantes vottehios akuts šahnatei reitiiai* — „me donavit Akuts Vottehios Kantis filius sanatrici Reitiae“. Pored *-es* u venetskim natpisima javlja se i genitivni nastavak *-os*: PID 136 *išuria makknos* = „Ithyra filia (seu uxor) Maccenis“, dakle sa istim duplicitetom nastavka kao u latinskom *nominus* (od *\*nominos*) pored *nominis* (od *\*nominēs*). S toga Kretschmer, kome genitivni nastavak *-es* nije promakao, misli da je prvobitni dativ konsonantskih osnova na *-ei* preuzeo službu genitiva zato što se u venetskom jeziku fonetski izjednačio genitiv i dativ osnova na *-o* i na *-ā*, a ne isključuje ni tumačenje: da je *-es* podešeno u *-ei* prema odnosu *-as*: *-oi*. U prilog tome govorila bi i okolnost što je gen. *Voltixenei* PID 126: nom. *Voltixenes* podešeno prema *-oi*: nom. *-os*, čime bi se, po njegovom mišljenju, jedino moglo objasniti zašto genitiv ne glasi *\*Voltixenesos* kao venet.-lat. gen. *Vesclevesis* CIL III 3038 (Flanona), 10138 (Apsorus) prema nominativu *Vescleves* (od ievr. *\*uesu* – *kleves* = stind. *vasu* – *šravas*).

<sup>1)</sup> O tom nalazu upor. Whatmough, *Cl. Ph.* XXIX (1934) 281 i d.; Vetter, *Glotta* XXIII 197 i d.

Sve to otpada, jer su ti venetski oblici na *-ei* konsonantskih osnova, koji se javljaju na nadgrobnim spomenicima, odreda — dativi, isto kao i u latinskoj epigrafiji, gde se ime pokojnika, sem u nominativu, nahodi u dativu, upor. na pr. CIL 587 *hoc est factum monumentum Marco Caicilio* s jedne, i venet. PID 141 *puponei exo rakoi ekupeðaris* „ego Puponi Rako monumentum“ s druge strane. Prema tome su i oblici *voltiχenei* u PID 126 *exo voltiχenei vesos* „ego Voltigeni (dat.) Vesi filio“ kao i *vantei* PID 129 *vantei vhouχontei exo* = „Vanti Fugontio ego“ sigurno dativi. Šta više, kako je u prvom od ova tri nadgrobna spomenika *puponei exo rakoi ekupeðaris* oblik *pupon-ei* dativ, to mora, da je i oblik *rakoi*, koji Kretschmer smatra genitivom, dativ, prema čemu taj natpis, gde je *Pupo* lično, a *Racus* porodično ime, znači: „ego Puponi (dat.) Raco (dat.) monumentum“. Tim definitivno otpada Kretschmerovo mišljenje da je genitiv osnova *-o* u venetskom jeziku *oi*, sa *-i* nakalemljenim na osnovu.

3. A kakav je venetski genitiv tih osnova? F. Sommer IF XLII (1924) 110, a po njemu i M. S. Beeler, *The Venetic language*, (Berley i Ilos Angelos 1949), 45 smatraju da je *-i*, kao u latinskom i u keltskom jeziku, što i ja mislim, a što oni — nisu dokazali. I jedan i drugi misle da su dva takova genitiva *reitii* i *voχsii* učuvana na brončanom spillone PID 25:

*re.i.tii katakna*  
*vo.χ.sii vremah.s.tna*

ali se to njihovo mišljenje zasniva na krivoj interpretaciji. Kada bi *reitii* i *voχsii* bili uistinu genitivi, značilo bi da dve žene daruju nepomenutom božanstvu taj spillone, a da ne navode svoja lična imena, jer se sufiksom *-na* grade ženski pridevi kojim se označava nečija žena ili kći, prema čemu bi taj natpis trebalo da znači „kći Kataka, žena Reitijeva, kći Fremasta, žena Voχsijeva“, a to je *non sens*. Na dobrom putu bio je još Pauli, *Die Veneter* 271 ukoliko je oblik *reitii* emendirao u *reitii*ai**, tj. „(boginji) Reitii“, kojoj su u mnogobrojnim venetskim natpisima posvećeni darovi; ali on nemilo greši kad emendira *Voχsii* u *Voχsii*ai**, jer bi to značilo da dve bezimene žene darivaju jednom pribadačom iglom dve boginje, od kojih drugoj ni u venetskoj epigrafiji, ni u tradiciji nigde traga nema. Kada se drže u vidu natpisi PID 27 *meχo vhu.χiia zonasto reitii*ai** „me Fugia donavit Reitia*e*“, PID 28 *vhu.χiia so.u.ana tonasto reitii*ai** = „Fugia Suana donavit Reitia*e*“ ili PID 29 *meχo zonasto vhuχiia vho.u.χ. on.tiiaka šah(nat)ei reitii*ai** = „me donavit Fugia Fugontiaca sanatrici Reitia*e*“, jasno je da se *Voχsii* u našem natpisu ima dopuniti, kako

je to učinio, istina ne bez kolebanja, još *Wha t m o u g h*, *Harv. Stud. in Classical Philol.* XIII 151, na nominativni oblik *Voχsīa* prema čemu, sa Paulijevom emendacijom *reitii* u *reitiai*, on glasi: *reitii* (a.i.) *katakna vo.χ.sia v hremach.tna* i znači „(boginji) Reitti Vohsia, Katakova kći, Fremastova žena“.

Do istog zaključka, zacelo nezavisno od Paulija i Wathmoygha, koje ne citira, dolazi i Pisani u svojoj raspravi *Il gen. sing. dei temi in -o in veneto e latino: Annali della Facoltà di Filosofia e Lettere dell'Università di Milano*, Vol. V. fasc. III, settembre – dicembre 1952 552 i d., s kojim se ja nikako ne mogu složiti u tome da je *-o* (od *-io*) od ievr. *\*-ēsjo*: got. *dagis* od *-esjo* ili *eso*) venetski nastavak genitiva osnova na *-o*, jer ta hipoteza (u vezi s njegovom teorijom o poreklu lat. *-i* u *lupī* v. str. 7 bel.<sup>1</sup>) počiva na nesmotrenom čitanju votivnog natpisa PID. 15:

*mexo zoto reitia.i./ vhu.kka koli  
vhiila,*

u kojem on, mesto *koli*, čita bez ikakvog opravdanja *kolio*. Pred *h* u drugom redu nahodi se neobičan znak  $\neg$  zbog kojega se Conway u glosaru PID. str. 50 koleba između *a* ( $\neg$ ) i *v* ( $\neg$ ). Pisani se s pravom odlučio za *v*, i odvojio *vhiila* „kći“ (upor. arban. *bila* „id.“) zato što se latinizirani oblik *filia* javlja u venetskom natpisu iz Este uklesanom paralatinskim slovima *fougontai. egtorei filia. fugenia. iamusoi* (= „filia Fugenia Egetori Jamuso), ali o iza *koli*, kojim završava prvi red natpisa, u natpisu uopšte nema, a baš taj oblik *koli* (upor. ime *Colius* u Provansi, Holder s. v.) pokazuje da je *-i* venetski nastavak genitiva osnova na *-o* i *-io* prema čemu natpis znači „me donavit Bucca (upor. CIL III 3788) *Coli filia*“. Upor. još *enoni* (od *enonios*) u natpisu na situli u Belluno PID 157a *enoni. ontei. appioi. sselboselboi. andetic. obos ekupetaris* koji je Sommer o c. 126 i d. tačno protumačio „Enoni monumentum Onti, Appio, sibi ipsi Andeticis“. Kad bi Pisanijeva hipoteza da je *-i* = *-esjo* bila tačna, umesto *enoni* očekivali bismo *\*enionjeiio*. Tačnu razliku upotrebe genitiva i dativa pokazuje gen. *enoni* prema *ontei, appioi, sselboselboi* koji moraju biti dativi zbog *-bos* (ievr. *\*-bhos*) u *Andeticobos*. Ta se razlika objašnjava tim što je, kako je oštroumno zapazio Sommer, Enonios zaveštao taj monumentum još za svoga života sebi i svojim. Ista razlika upotrebe genitiva i dativa ogleda se u latinskim natpisima, upor. 640 *D. L. Clodi L. Liberti Argentilli, Clodiae I. Philotaerae, sibi et sueis*, 680 *M. Drusi M. I. Filodemi, sibi et sueis veiuont*. Genitiv se odnosi na živoga vlasnika, a dativ na lica kojima je taj njegov monumentum namenjen.

4. U pogledu na lepont. *-ui, -ai, -ei* pravim putem su udarili H. Hirt, *Die Indogermanen II* (1907) 564; idem, *Zu den lepontischen und den thrakischen Inschriften* IF XXXVII 211 i d.; Danielson, *Zu den venetischen und lepontischen Inschriften* (= *Skrifter udgifna af kung. Humanistiska Vetenskaps - Sanfundet i Uppsala XIII*, 1910—1912) 14 i d. i H. Pedersen, *Philologica I* 41 i d., koji te leponske nominalne oblike na *-ui, -ai* i *-ei* smatraju dativima, kako je uostalom, mnogo ranije, mislio još Torp, *Bemerkungen zu den venetischen Inschriften*. (Kgl. Norske Fred. Univ.-Progr. I-ste Semester 1897) 4, a na što je, nezavisno od njega, pomišljao i Herbig o. c. 197, 2, iako je pri tome, kako sam veli, „naišao na nesavladljive sintaksičke teškoće“, preko kojih ni kasnije nije mogao preći, upor. IF *Anz.* XXVII 24, a pred kojima, u novije vreme, zastaje i sâm Hirt, *Indogerm. Gramm.* I 43. Za dokaz da su leponski nominalni nastavci sa diftongom na *-i* dativni nastavci, Hirt polazi od čuvenog lepontskog natpisa, urezanog na jednom „vaso a trottola“ *latumarui; sapsutai; pe; vinom; našom* (San Bernardo PID. 304a), od kojega je polazio i Torp l. c., koji je prvi uočio da je *pe* u tom natpisu = lat. *que* (ievr. \**q<sup>u</sup>e*) „i“. Razlika u interpretaciji je u tome, što Torp nagađa da je *našom* 1<sup>o</sup> lice sing. tematskog aorista na *-s* od ievr. (*e*)*nek-* (: grč. *ἐνεκεν* itd.) „ja donesoh“ tj. vazu, dok Hirt, kao pre njega Kretschmer o. c. 100, operiše, ne bez izvesnog kolebanja, s Lattes-ovim domišljajem da *vinom našom* snači „il vino di Nasso“ (*Il vino di Nasso in una iscrizione preromana dei Leponzii in Val d'Ossola* u *Atti d. R. Acc. delle scienze di Torino*, vol. XXXI, 1895—1896, 102 i d.). Nema sumnje da je prevod „Latumaru i Spasuti (donesoh?) vino mnogo ubedljiviji nego Kretschmerov prevod „Latumari Spasutaeque vinum Naxium“, dakle „(naksisko?) vino Latumara i Spasute“. Još rečitije u prilog dativne interpretacije govori potpuno očuvani natpis na „vaso a trottola“ *metelui. maešilalui. venia. matelikna. ašmina. krasanikna* (Carcegna na Lago d'Orta PID br. 321). Herbig, *Anz. f. schweiz. Altertumsk.* VII 197<sup>2</sup> je bez sumnje tačno shvatio smisao kad veli; „die beiden ersten Namen im Gen. poss. bezeichnen den Eigentümer, die übrigen den Nomin. der Spenderinnen des vasetto“, ali je on zacelo još više u pravu kada taj natpis prevodi „*Metello Maesilao Venia Metelligena (et) Asmina Krasanigena (donum dant ili dederunt)*“.

Ako je to tako, zašto je Herbig napustio tu svoju interpretaciju u prilog genitivnog tumačenja? Teškoća zbog koje se on pokolebao bez sumnje je u natpisima tipa *piuonei; tekialui; pala*, zbog kojih Danielsson o. c. 16 smatra „dass *auch* eine dativische Ausdrucksweise wie „dem N. N. das Grab“ mit adnominalem Dativ sehr wohl denkbar

ist“ i ništa više. Da se poslednja hipoteza dokaže potrebno je, kako je tačno primetio sâm Herbig, IF *Anz.* XXVII 24 — dvoje: 1<sup>o</sup> da se upotreba adnominalnog dativa utvrdi u lepontskoj građi i 2<sup>o</sup> da se izvede načisto da li je lepontski genitivni nastavak osnova na *-o* bio *-i*, što je Danielsson pokušao utvrditi, priznajući i sâm da njegova izvođenja nisu „völlig stringent.“

5. Drugih primera koji bi se mogli shvatiti jedino kao adnominalni dativi, u lepontskim natpisima, koliko ja vidim, nema, ali se adnominalni dativ, na koji ukazuje i pomenuti Latumaroi - natpis može utvrditi u latiniziranim lepontskim imenima. Takav slučaj predstavlja *Bodiso Coipiloni et Bena Cripioni et Ponto Boduissonis et Ersea Vorvodistus* CIL V, nađen u Torbole, dakle u istočnoj lepontskoj oblasti, gde se zadugo održao starosedelački elemenat, kako to pokazuje lepontski natpis pisan latinskim slovima u Val Sabbia (PID 72) i mešoviti, latinsko-lepontinski natpis u Voltino (Lago di Garda) (PID 73). Od najvećega interesa je pak da se takovi primeri sa adnominalnim dativom nahode i u piemontskoj, dakle prastaraj ligurskoj oblasti. To su *Tertia Dometia Maconi f* na natpisu CIL 6931 (Valperga), čiji se nom. *Macco* javlja u natpisu 6908, takođe u Valpergi, dok oblika *Maconius* ili *Maconus*, prema kome bi se *Maconi* moglo shvatiti kao genitiv, u ovoj oblasti nema. Isto tako obliku *Bitoni* na natpisu *Pebana Quarta Bitoni f* (Favria 6319) odgovara nom. *Bito* (Rovigo 8110, 56), *Bitto* (Aosta 6853), a *Aleboni* na natpisu *Tretius Aleboni* (Mondovì 7803) nom. oblik. *Alebo* (Lasnigo, Como 5218) i gen. *Alebonis* u turinskom natpisu *P. Caelio Alebonis f.* (7072). U nedoumici o kojem se padežu radi, izdavači *Corpusa* označavali su te oblike čas kao genitive, čas kao dative, ali su ih uglavnom smatrali genitivima, i dosledno rekonstruisali nominative *Maconus* itd., dok su drugi pomišljali na nominative na *-onius*. Pomenuo sam (v. g.) da u ovoj oblasti nominativa na *-onus* nema, dok se oblici na *-onius* javljaju, iako poretko, kao cognomina, upor. *Bodonius* na natpisu *T. Aurelio Demencelonis et Bodonio Coino* (Nizza 7885), *Certasonius* na natpisu *G. Geminio Certasonio* (Milano, 5772). Zato bi, u prvi mah, izgledalo verovatno da u našem slučaju treba polaziti od nominativa na *-onius*, prema čemu bi oblici *Maconi*, *Aleboni* itd. bili genitivi. Međutim pada u oči da bi se, kad bi ta pretpostavka bila tačna, ta cognomina začudo javljala samo u genitivu, i što je još čudnovatije, samo u patronimičkim formulama. Jasno je, prema svemu tome, da su oblici *Maconi*, *Aleboni* itd. dativi iménā *Maco*, *Alebo*, itd., i da je njihova sintaksička upotreba ista kao u lepontskim natpisima. Ova sin-

taksička osobina, petrificirana u imenima obrazovanim genuinim sufiksom, očuvala se ponegde u latinskoj epigrafiji onih lepontskih i ligurskih krajeva, gde se tradicija duže održala, a ove fosilizovane formule očuvale pod latinskom koprenom stoga što su ličile na latinske genitive. Tim je, mislim, upotreba adnominalnog dativa utvrđena, ne samo u lepontskoj nego i u ostaloj ligurskoj jezičkoj oblasti.

6. Vetter, koji takođe smatra da su lepontski nominalni oblici na *-ui*, *-ai* i *-ei* dativi, misli da je dativ potpuno istisnuo genitivne oblike i preuzeo njihovu funkciju, upor. REPW s. v. Ligures 521. To zaceo nije tačno. Tačno je samo to da se doista mora eliminisati veći broj primera koje Hirt i Danielsson navode u prilog učenja da je *-ī* bez tematskog vokala *-o* genitivni nastavak u lepont. imeničkoj deklinaciji osnova na *-o*. Lično ime *aškoneti* u natpisu *alkoinos aškoneti* (Stabio, PID br. 274) može biti patronimički genitiv jedne osnove na *-o* ili *-jo*, ali može biti i patronimički nominativ na *-i(s)* osnova na *-jo*, kako to često biva u latinskom i faliskiskom jeziku, a i u jeziku samih lepontskih natpisa, upor. *atios* (Ornavasso, PID br. 308): *atis* (PID br. 318), kao lat. *alios: alis*. Skutsch, *Glotta* II 154. Između primera koji se navode kao potvrda za genitivni nastavak *-ī* otpada *latunali*, koje Danielsson o. c. 29 konstruiše proizvoljnim dopunjavanjem natpisa na steli u Levo *Koimila | tunal* (PID br. 301). U tom natpisu očuvan je, isto kao i u natpisu *Valanual Raneni* i u „retskom“ natpisu *z:: esial | lepalial* (Treviso-PID 253) — čiji je lepontski karakter sa njemu svojstvenom intuicijom naslutio još Paulj I 96 — patronimički indigeni sufiks *-al-* bez poznate tematske determinacije (*-al-os*, *-al-a*), što ukazuje na arhaičnost njihova jezika u poređenju s ostalim jače galizovanim lepontskim natpisima, ali *koimi* je sigurno genitiv od *\*koimos*, odn. *\*Coimus*, prema kojemu stoji nom. *Coimo* CIL III 10354 (Ager Aquicensis), isto kao latinizovani nom. *Deuso*, upor. *Deuso f... sibi et coniuigi suae* (Poetovio, CIL III 10883), *Bateli Deusonis f* (5057, Noreia) prema *Deusus* na koji ukazuje gen. *Deusi* u natpisu *Masculus Deusi f.* (5370, Solva) i mesap. *dozas* CIM 78 = Ur. 8. *Raneni* u lepontskom natpisu *raneni ualaunal* (Mesocco, PID 255), isto kao i *Tuni* (Ornavasso, PID 304 d), koje Rhy s, *The Celtic Inscriptions of Cisalpine Gaul [= Proceedings of the British Acad.* VI (1913)] 62, a po njemu Danielsson l. c. i Wathmough PID 587, podrazumevajući *pala*, smatraju genitivima singulara osnova na *-o*, a Kretschmer, *Glotta* XXX (1943) osnovama na *-jo*, nesumnjivo su nominativi predindoevropskih osnova na *-i* još

neprikladni ievr. nominativu na *-os*, kakve je u baskiskom jeziku utvrdio H. Schuchardt, *Die iberische Deklination* [= *Sitzungsber. Akad. Wien, Phil. - hist. Kl. CLVII/2*, 1908, 58, (upor. *-aiuni Mon. ling. Iber. I*, XXVI). Zbog toga je više nego verovatno da se taj predindoevropski nominativ na *-i* krije u lepontinskim imenima prilagođenim indoevropskom tipu (lat. *-o*, *-onis*, odn. kelt. *-u -onos*).

Pouzdan primer za lepontski genitiv na *-i* od nominalnih osnova na *-o* je, bez svake sumnje, *ašouni* na nadgrobnom natpisu *atekua ašouni* (Levo PID 302). *Atekua* je žensko ime u nominativu, a *ašouni* koje R h ŷ s o. c. proizvoljno ispravlja u *ašouni* [*a* – patronimični genitiv kao u latinskim natpisima u Levo *Surica Ciposis f. Veca Atbiti*. Tako shvaća oblik *ašouni* i K r e t s c h m e r, *Glotta* XXX 114, koji za ljubav svoje teorije, po kojoj bi lep. *-ui* (od *-oi*) bio genitiv, svodi i *-i* u *ašouni* na osnovu na *-io*, kao u ven. *enoni* na natpisu u Canevói (od *\*enonios*), gubeći pritom iz vida da galolatinška imena na *-oun-* pripadaju odreda osnovama na *-o*, upor. *Axiounus*, *Carrasounus* itd. Genitivni nastavak *-i* je i keltski, ali iz toga ne sledi da je lep. *-i* „echt keltischer Genitiv“, kako hoće Hirt i Danielsson o. c. 26, jer je genitivno *-i* i italski nastavak genitiva osnovan na *-o*. U lepontskim natpisima patronimik je obično adjektiv, dok je patronimički genitiv u galskim natpisima utvrđen (upor. Pauli, *Altital. Forsch.* I 88; Stokes, II 120).<sup>1)</sup>

7. Lepontskom dativu sing. *-ui* osnova na *-o* odgovara opće-keltsko *-u*, napr. *Alisanu*, *Anualonacu*, *Magalu* itd. (upor. i stir. *fiur* „čoveku“, čija je prethodna faza *\*viru* od *\*vtrōi*.) Polazeći od pretpostavke da je jezik lepontskih natpisa jedan galski dijalekat, Dani-

<sup>1)</sup> Pisani, *Studi sulla preistoria delle lingue indoeuropee* (= *Memorie della R. Accademia nazionale dei Lincei*, Ser. VI, vol. IV (1931) 622 i d.) smatra da se i *-i* u latinskom genitivu sing. osnova na *-o* svodi, kao stind. i grč., na *-osjo*: od *\*lupo-sjo* treba da je najprije postalo *\*lupojjo*, pa preko faze *\*lupejje* > *\*lupii* > *lupī*. To tumačenje, na kojem Pisani insistira godinama (upor. *Zum lat. Gen. Sing. auf -i*: *Glotta* XXII 295; *Irica*: *Riv. indo-greco-ital.* XVII 3/4, 1937, 67 i d.; *Revue des études indoeuropéennes* IV (1947) 63; *Il gen. sing. dei temi in -o in veneto e latino* (1952) 52 i d.) fonetski je neodrživo. U nizu pretpostavljenih prelaznih faza mogle bi se pravdati samo dve poslednje, tj. prelaz *-o* u *-e* kao u *olle* od *\*olso* i sažimanje krajnjeg *-je* u *-i* zbog vokativa *filī* od *\*filie*, dok pretkonsonantsko *e* u sredini reči ostaje neizmenjeno, upor. gen. *Pompei* umesto kojega bi se, kada bi Pisanijevo tumačenje bilo tačno, očekivalo *\*Pompi*. A što je glavno, pretpostavka da se *-sjo* krije u lat. *quoius*, od koje Pisani polazi da bi našao podršku za svoju rekonstrukciju oblika *\*luposjo*, otpada stoga što je poređenje lat. *quoius*: stind. *kásya* (Sommer, *Handb.* § 284) zbog izostalog rotacizma nemoguće, upor. lat. *sacrarius*: osk. *sakrasios*, *nefarios* < *nefasios*. Lat. *quoius* odgovara stslav. *čъjъ* < *\*quej-os*, od koga

elsson misli o. c. 22 i d. da je postojala jedna faza u kojoj su i u lepontskom jeziku bili promiskue u upotrebi i oblici sa diftonškim i oblici sa monoftonškim nastavkom. U pogledu na galski oblik λαμεινοι ukazuje na stariju fazu *-oi*, Rhys, *Celt. Inscr.* 76, dok u lepontskim natpisima nema nijednoga primera za dativ galskog tipa *i.a -u*. Oblik *remu* PID 258, u kome Jacobsson nazire dedikativni dativ od *\*remos*, jeste predievr. nominativ na *-u* tipa etr. *velu*, *tarhu*, ret. *metiu* PID 225a, *kušipu* PID 224, kakvih u lepontskim natpisima ima poviše. Drugi primer na koji se Jacobsson poziva *amašiu* je retski nominativ tipa *koliu*; štaviše, lepontsko *uletu amašiu* PID 307 potpuno se pokriva sa ret. *koliu etu* PID 248, gde su oblici na *-u* lična imena, a oblici na *-i* patronimika, upor. etr. *arntiu*, *lartiu* Deecke, *Etr. Vornamen (= Etr. Forsch.* III) 54, 213 i lemn. *tavaršio*, Kretschmer, *Glotta* XXIX 90. Kako dativnih oblika na *-u* u lepont. natpisima nema, otpada, sama po sebi, Krahe-ova hipoteza (o. c. 245, bel. 4) prema kojoj bi se razlika između lep. *-ui* i gal. *-u* imala objasniti pretpostavkom da je dativni nastavak osnova na *-o* prvobitno bio isto kao u galskom jeziku *-u*, a *-i* sekundarno, tj. preneseno iz drugih deklinacionih klasa (*-ai*, *-ei*). Zbog istih razloga sasvim je neverovatan i pokušaj koji je učinio Danielsson o. c. 22 da bi objasnio razliku između lepont. *-ui* i kelt. *-u*, misleći da se gal. *-u* svodi na ievr. instrumental na *-o*; drugim rečima, kako su se u keltskom jeziku izjednačili instrumental (s abl.) i dativ, da je u jednom delu keltske oblasti preovladao instrumentalni, a u drugom dativni oblik.

U lepont. *-ui* (od *\*-ōi*) galska je samo fonetska zamena *o > u*, koja se javlja i inače, tj. u krajnjem *-u* nom. sing. osnova na *-n*. Da je ta zamena podešena prema galskom, i da je recentna, pokazuje očuvano *-o* u imenu *esopnio* PID 303, 2 koje je dalo povoda tolikim tumačenjima. Danielsson o. c. 31 rekonstruiše nom. *\*esopnios*, smatrajući da je krajnje *-s* otpalo, tako da bi u tom pogledu *esopnio* odgovaralo galskim primerima kao *Aneuno*, *Oclícno*, ματρεβο. Ali da on nije na pravom putu, pokazuje okolnost što se gubitak krajnjeg

se razlikuje samo u vokalskom stepenu (*quoi: quēi*) i formalnom elementu (*-io:-o-*) v. Hu j e r, IF XXIV (1909) 70 i d. Za *\*quēi* pored *\*quoi* upor. gr. πει: ποί, *\*mei* (> lat. *mi* pored *\*moi* (grč. μοι, slov. *mojb* = *\*moi-os*), a za tvorbu (*-io:-o-*) pomenute posvojne zamenice lat. *meus*, slov. *mojb*, lit. *paskujas* „letzt“, *paskui* „nachher“ *\*uperos* (stind. *uparaḥ*, lat. *superus* itd. ka *\*uper* (grč. ὑπερ), *\*medhios* (stind. *madhjah*, grč. μέσσος) od *medhi* itd. (v. Johanson Bezz. *Beitr.* XIV 169, Brugmann, *Kurze vergl. Gramm.* § 402, 4, IF XVIII 66, *Grundr.*<sup>2</sup> I 164. Za Pisanijevo identifikovanje stind. *tasiai* i *tesiai*, koje on misli da je pronašao u natpisu Duenos (*Arch. glott. ital.* XXI 118 i d.), a što bi imalo da podrži njegovu ekvaciju *quoijus*: stind. *kasya*, upor. M. Leumann *Glotta* XVIII, 256.

-s ne nahodi ni u lepontskim natpisima, a ni u galskim cisalpinskim natpisima. Natpis u kojemu se javlja *esopnio* pisan je mešovitim lepontsko-latinskim alfabetom. Zato Kretschmer, *Glotta* XXX 200 misli da je *-io* latinizovani retski nastavak *-iu*, što je a priori neverovatno, jer je *esopnio* ime galskog porekla = *ex-obnos* „ne-ustrašljiv“. Očevidno, je međutim, da je oblik *esopnio*, kao tipičan patronimik, nominativ osnove na *-n*: *exopnio*, izveden pomoću *-io* od *exopno*; što *o* nije zamenjeno sa *-u* kao u *namu* od *namo* (upor. *Namo-onis* CIL V 664) objašnjava se tim, što je za *-u* u *Namu* postojao, u doba galskolepontske simbioze, galski uzor, dok toga povodenja, u to pozno vreme, za *-io* nije moglo biti, jer je osnova *-io* već bila prešla u gal. *-ios*, lat. *-ius*, v. Terracini, *Spigolature Liguri* 138.

8. U pogledu na dativ singulara osnova na *-ā* može se samo konstatovati, da je u lepontskim oblicima *slaniai*, *uerkalai*, *sapsutai* itd. očuvan, isto kao u venetskom, starolatinskom i oskiskom jeziku nastavak *-ai*, za razliku od galskog, gde nastavku *-ai* odgovara *-e*, *-i* upor. (*in*)*alixie*, βηλησαμμ, Thurneysen, *Handb. des Altir.* I 180 i d.; Brugmann, *Grundr.* II<sup>2</sup> 2, 169, 181) preko prelazne faze *-āi* kakva se vrlo verovatno nahodi u Εσκεγγα, (Rhŷs o. c. 270). Danielsson o. c. 23 misli da se to skraćivanje mora pretpostaviti i u lepontskom *-ai*, ali da to nije tačno pokazuje lepontski refleks *e* za ievr. *-āi*, upor. *-te*: grč. *-ται* u medijalnom obliku *karite* u natpisu *pelkui. pruiam. tu. karite i i...pala* PID 300 (Vergiate), koji je utvrdio Whatmough II 553 objašnjavajući odnos između subjekta *pala* (= mogila), *pelgui* (= Belgo) i *karite*: monumentum Belgo ponitur, što odgovara latinskom tipu *hoc est factum documentum Marc. Caicilio* CIL I<sup>2</sup> 102.<sup>1</sup>) Dugom ievr. *-āi* u lepontskom odgovara *-ai*, a kratkom ievr. *-āi* lepont. *-e*.

9. Pitanje kako da se shvate lepontski oblici na *-ei*, kao *piuonei* (PID 271), *atilonei* (PID 263), ..] *kionei* (PID 272) nije još prečišćeno, iako je još Hirt o. c. ukazao na put rešenju tog pitanja. On shvata *piuon-ei* kao dativ osnove na *-n pivon-*, a *-ei* istovetuje sa nastavkom *-ei* konsonantskih osnova u oskiskom jeziku (*sverruneī*, *legineī*, *patereī* itd. Nema sumnje da se na taj način lepontski oblici mogu svesti na osnove na *-on*; lep. *piuon-*, *ätelon-* su očevidno identični sa

1) Za značenje lepont. *karite* upor. gal. *karnitu* u galsko-latinskoj bilingvi u Todl PID 339, gde *karnitu artaš* u latinskom delu teksta odgovara *locavit et statuit*. Galski oblik *karnitu*, koji registra akuzativ *artnaš* (stir. *art* „stone, gravestone“) je 3 l. sing. perf. ind. act. na *-to*: grč. *-το* H. Pedersen, *Vergl. Gramm. der kelt. Spr.* II 406.

galsko-latinskim *Biuvo* (CIL V 4136, prov. Brescia), *Atilo* (CIL V 6533, Novara), a *Pukionei*, ako je Whatmough-ova dopuna tačna, sa *Buccio* (CIL V 8115, 21, Milano). Međutim, Danielsson odvaja lepontski dativni nastavak *-ei* od oskiskoga *-ei* i pribegava nemogućoj Paulijevoj hipotezi (*Altital. Forsch.* I 72), po kojoj bi lepontski oblici na *-ei* pripadali osnovama na *-e*. Danielsson je u pravu kad tvrdi da je teško primeniti na lepontski oblik Brugmannovo učenje (*Grundr.* II<sup>2</sup> 167, 171), po kojem bi se *-ei* u oskiskom dativu konsonantskih osnova objašnjavalo preuzimanjem nastavka *-ei* iz deklinacije osnova na *-i*. To tumačenje, koga se i u najnovije vreme ne može otresti Whatmough II 587, neodrživo je, bez obzira na lepontski, već stoga što se na nj ne može primeniti lat. *regei* na Cippusu, jer u latinskom jeziku, za razliku od oskiskoga, nema i podudaranja sa fleksijom osnove na *-i* u genitivu, gde bi se u tom slučaju moralo očekivati. S druge strane i sama osnovna misao na kojoj se zaniva Brugmannovo tumačenje oskiskoga dativnoga *-ei*, tj. pretpostavka da je samo *-ai*, a ne i *-ei* prajezički indoevropski nastavak dativa konsonantskih osnova, neodrživa je zbog *-ei* u grč. ΔιFeí-φίλος „bogu-ugodan“ na sakralnom natpisu iz 5. veka pre n. e. (upor. R. Meister, *Sitzungsber. der Akad. Berlin* 1910, 148), koje je najstarija potvrda dativa na *-ei*, identična s osk. *Diuvei*, na kojoj su Bechtel, *Hauptprobleme* 289 i Meillet, *Sur quelques innovations de la declination latine* (Paris, 1906) 35 i d. zasnovali učenje o prajezičkom dativu sing. na *-ei*. Jedino njim može se najzad objasniti i *-ei* u venetskim dativima *vhraterei*, *exetorei*, koje je interpretacijom natpisa utvrdio Sommer IF XLII (19), i d. Sva teškoća je u tome što je i Brugmann u pravu kad tvrdi da je *-ei* prajezički nastavak dativa *-ei* konsonantskih osnova jer na to ukazuje infinitiv grč. δόμεν *-αι* = stind. *daman-ē*, koje je u stvari dativ nomen actionis na *-men*. Meillet-ovo apodiktično tvrđenje da „l'element serait plutôt une particule ajoutée au mot et non une desinence“ visi u vazduhu, jer se on uopće ne osvrće i na ostale primere koji ukazuju na prajezičko *-ai* u grč. χαμ-αί „k zemlji“: avest. gen. *zamō*, grč. χθών Brugmann, *Grundr.*<sup>2</sup> I 135 i u grč. παρ-αί: osk. *prai*, lat. *prae*, prema kojemu stoji gen. πάρος starog korenskog imena *per-/p<sup>e</sup>r-*, upor. *Rhein. Mus.* XLI, 497 i d.). Soluciju toga pitanja dao je poodavno F. Solmsen KZ XIV (1911) 161 i d., koji dvojnost ievr. dativnih nastavaka *-ai* *-ei* svodi na dva prvobitna padeža: jedan pravi dativ radnje u grč. ΔιFeí koji odgovara oskiskom, lepontskom i venetskom dativu, i dativ cilja u grč. χαμαί „ka semlji“, παραί, osk. *prai*, upor. i Pagliari, *Il dativo dei temi in -o* u *Studi it.* VIII 51 i d.

10. U pogledu na upotrebu dativa Vetter o. c. 530 smatra da između lepontskog i venetskog jezika postoji uska veza. To nije u svemu tačno. Venetski dativi, na koje ukazuje Vetter, određena su *dativi commodi*, upor. *mexo lemator vhratere[.]i zonasto uoltiomno* = „me Lemator Bolius pro fratre Uoltimno donavit“; *mexo zonasto shante.i re. i. tiiai. porah exetorei ai.moi. ke lo.uzeroφos* = „me donavit sanati (?) Reitie Pora pro Egetore Aemoque liberis“, Sommer o. c. 199 i d. U lepontskim dativima tipa *slaniai: verkalai: pala: tisui: piuoltalui pala* PID 269, 2 dativi su odvojeni od glagola što je bitna karakteristika adnominalnih dativa tipa nem. *dem Vater Haus* (pleonastično *dem Vater sein Haus*) = „očeva kuća“ za razliku od sklopa „*dem Vater sein Haus ist abgebrannt*“ „ocu je izgorela kuća“. Zahvaljujući -briljantnoj raspravi W. Haversa, *Zum Gebrauch des Dativs in den italischen Dialekten*, *Glotta* V (1914) 19 i d., čista adnominalna upotreba dativa utvrđena je u italском u dva sasvim pouzdana primera: osk. *Vezkaí statif, Evklíi statif, keraí statif* na tabuli u Agnone, gde supstantivu *statif* = „statua“ prethodi ne genitiv, nego dativ imena božanstva u nabranjanju kipova u Ceresinu gaju, kao i u početku volskiske *Lex sacra Deve Decluna statom* (von Planta Nr. 240), gde je *statom* supstantiv sa značenjem lat. *statua*. Keltskom jeziku ta je upotreba dativa potpuno nepoznata. Terracini-jeva tvrdnja o. c. 158, bel. 85 da je Havers utvrdio adnominalni dativ i u keltskom jeziku počiva na jednom nemilom nespo razumu. Ako je Havers, utvrdivši adnominalni dativ u italском, rekao o. c. 7 da „keltische adnominalne Dative stehen auf gleicher Stufe mit dem oskischen des Täfelchen von Agnone“, to se odnosi isključivo na lepontske adnominalne dativne koje je Havers, pod utiskom Danielssonovih izvođenja na koje se on oslanja — smatrao keltskim. Adnominalni dativ svodi se, dobrim delom, na *dativus sympaticus*, u čijoj upotrebi latinski jezik, za razliku od ostalih italških dijalekata, zauzima među evropskim jezicima jedno od prvih mesta. Havers je u svojim *Untersuchungen zur Casussyntax der indogermanischen Sprachen* 247 i d. ukazao na vezu između keltskoga i italškoga jezika samo ukoliko se u keltskom jeziku „vrlo često upotrebljava simpatični dativ, kad se radi o međusobnim odnosima između ljudi“. Ali keltski jezik ne zna baš za onu fazu u kojoj je ostvaren prelaz *dativus sympaticus* u *adnominalni dativ*. On je, dakle, jedna keltskom jeziku nepoznata lepontsko-venetsko-italska zajednička crta. U latinskim natpisima lepontske i ligurske oblasti očuvali su se u patronimima primeri adnominalnog dativa (v. § 5). U Galiji takovih tragova nema, dok od njih vrvi ibernsko-latinska epigrafija. Hipoteza da je pretkeltski indo-evropski talas koji je prvi preplavio ibernsko Poluostrvo bio identičan

s ligurskim nije dokazana. Zato će biti mnogo verovatnije da se u tim ibersko-latinskim dativima ogleda uticaj iberskog supstrata. S morfološkog gledišta ta je misao opravdana, jer je iberski dativ završavao na *-i* isto kao indoevropski, upor. Schuchardta koji je o. c. u nadgrobnim i votivnim spomenicima pronašao trag iberskog dativa na *-i* kome odgovara nominativ na *-in* upor. *iqinueini* MLI XV, *laošni* MLI XX, *uesni* MLI XXXV itd. U sintaktičkom pogledu nisu utvrđeni primeri adnominalnog tipa lepontskih natpisa. Ipak ima jedan slučaj *iquinusiui ilduqlesein*, u kojem je Hübner raspoznao u prvoj reči dativ, a u ostalom ime oca i zavičaja pokojnikova.

11. Za određivanje odnosa jezika lepontskih natpisa prema keltskom, venetskom i italском od važnosti su i izvesne druge gramatičke crte, čija dosadašnja ocena, po mojem mišljenju, iziskuje reviziju. Značajnu fonetsku razliku između jezika lepontskih natpisa i keltskog jezika predstavljaju lepontski oblici na *-m*: *pruiam* na nadgrobnom kamenu u Vergiate (PID br. 300), *vinom našom* na vazi u Ornavasso (PID br. 304a) nasuprot galskom *-n* u *cantalon*, *canecos-sedlan*, *celisnon*, *ucuetin*, *ratin* Brugmann, *Grundr.* I<sup>2</sup> 377; Thurneysen, *Handb. des Altir.* I 106 i d. Mišljenje Danielssona o. c. 21 da ta divergencija znači samo „dass die erstere Sprache in diesem Punkte noch den urkeltischen Lautstand bewahrt hat“ je petitio principii. Ali zato ne treba misliti da je *-m* italска crta jezika lepontskih natpisa, jer ne treba smetnuti s uma da je još Thurneysen KZ XLV 212 i d. utvrdio *-m* u sikulskom natpisu na vazi u Centorbi, gde se u nerastavljenom nizu slova pored... *iemitomesti-durom*... nahodi... *duromietomesti*... iz kojih on opravdano izdvaja tri reči: *durom*: grč. δῶρον, stsl. *darō*, *esti*: grč. ἐστί, lat. *est*, osk. *ist.*, stsl. *jestь*, stind. *asti* i *iemitom*, koje je, možda, particip. perf. pass. od *iema* — u stind. *yam-a-ti* „on dariva“, upor. Pisani *Sulla lingua dei Siculi* (zas. ot. iz *Bolletino del Centro di Studi Linguistici Siciliani* I, 1953, 8). Učenju da je sikulski najbliži latinskom ili čak jedan „latinsko-sikulski dijalekat“ (upor. napr. Fr. Altheim, *Geschichte der lateinischen Sprache* 1951, 17) protivreče sikulske mediae za ievr. mediae aspiratae (upor. Λάγεις: grč. Λαχεεις Kretschmer, *Glotta* XII 278 i d.).

12. U natpisu na vazi u Ornavasu PID 304a *latumarui; sapsutai: pe; vinom: našom* pored *-m* javlja se i partikula *pe* „i“ - ievr. \*q<sub>u</sub>e. Naporedno krajnje *-m* i *pe* (u obliku *p*), javlja se još samo u udaljenom Picenumu: *makuprekrasp*... *rakineveip* = „Magubrogaeque... ..Raginevique“ na natpisu ratnikova kipa u Capestranu, i u zago-

netnom južnopikenskom natpisu u Grecchio *turpim: ru: rusim: p* (PID 354). Zato Kretschmer, *Glotta*, XXX (1943), 199, pored sve svoje notorne obazrivosti misli da „die Möglichkeit, dass das Venetische die Partikel *-pe* besessen habe nicht ausgeschlossen werden kann, da die venetischen Sprachreste von so geringen Umfange sind, dass die Partikel *pe* nur zufällig belegt sein kann“. Moram otvoreno priznati da ne razumem kakve veze tu ima, jer je u venetskom jeziku *-n* zamena ievr. *-m*, upcr. *aisun* na bronzanoj ploči u Gurini PID I 167 *aisu.n* koje je sigurno akuzativ sing. prema akuz. plur. *aisus* u drugom redu tog istog natpisa: *to.ais.us* i na natpisu *a.t.to zona-s.to a.i.šu.š* (PID I 166), a partikuli *pe* (od *\*q<sup>u</sup>e*) odgovara u venetskom jeziku delabijalizovano *ke* u natpisu *mexo zonasto sahnate.i re. i. tiiai. porah exetorei a.i.mo.i ke lo.uzeroφo.s* (PID I), gde *aimoi. ke* može značiti samo *Aemoque*, kako je jasno uočio Sommer, IF XLII 121, koji prev. di „Egetori Aemo-que liberis“.

Što se pak lepont. *pe* = ievr. *\*q<sup>u</sup>e* tiče, ono se ni u kojem slučaju ne može smatrati kao dokaz keltskog ili italskog karaktera jezika lepontskih natpisa. Sa *p* u *pe* nije u skladu *-ku* u *kualni* (dat. sing. m.) na natpisu u Campaccio (PID br. 267), pronađenom još 1917 god. Da tu teškoću ukloni, Whatmough II 69, 585 § 11 pribegava hipotezi da je odnos između *k<sup>u</sup>-i q<sup>u</sup>-* u jeziku lepontskih natpisa isti kao u umbriskom, gde je okluzivni karakter *k̄* u *k<sup>u</sup>* očuvan za razliku od *q<sup>u</sup>*, čija je umbriska zamena *p*. To shvatanje ie iz osnovne pogrešno. Pored *Atepu* (Giubiasco PID 25) nahodi se i oblik *Atekua* (Levo, PID 302), što jasno ukazuje na to da je *p* u *Atepe* galizirano *qu*, a zbog čega moramo zaključiti da je isti slučaj i u lepont. *pe* od ranijeg *kue* = ievr. *\*q<sup>u</sup>e*. U potpunoj saglasnosti s tim su i primeri s očuvanim *ku* u gentilnim imenima latinskih natpisa ligurske jezičke oblasti, upor. *Quia-melia* (ka *\*q<sup>u</sup>ei*, *q<sup>u</sup>i* u grč. *τείω, τμηή*) i *Quari-at-es*, odakle, sa galskom supstitucijom *q<sup>u</sup> > p*, gal. *Parisii*, Oštir, *Beitr. zur. alar. Sprach.* § 373. Podudaranje lepont.-ligur. refleksa sa lat. *qu*, *c* od ievr. *\*q<sup>u</sup>* bilo bi potpuno kada bi analiza imena *Stoniceli* (Tab.) u *Stoni-celi* bila sigurna, a drugi „sastavni deo“ *cel-i* sa značenjem „turn; cultivate; occupy, dwele“ pripadao ievr. *\*q<sup>u</sup>el->*, kako misli Whatmough *Harv. Stud. Class. Philol.* XXXVIII (1927) i d., PID II 164. Međutim je kud i kamo verovatnije da je ime *Stoniceli* izvedeno od *Ston-* kao *Manicel-um* CIL V 7749, (*a*)*rav-icel-us* „pinastrum“ Plin. n. h. 15, 36, *ἰουπ-ἰκελλος* Dioscor. Lepont. reč *pala* „mogila“, ko, u Kretschmer KZ XXXVIII 100, a po njemu i drugi indoeuropeisti, pod pretpostavkom da ta reč znači „grob“, dovode u vezu sa kelt. *qala* „kopam“, perf. *qiqala*, kimbr. *palu* i navode kao potvrdu za lepont. prelaz *q<sup>u</sup>* u

*p* je — predindoevropski relik, upor. C. Battisti, *Voci mediterranee contestate: Studi Etruschi XVII* (1943) 243 i d. *b* za ievr.  $g^u$ - nahodi se u lepont. *piu]o-t-ui, piuo-t-al-ui* (PID 269), (*p* = znak za *p* i *b*) obrazovanom kao grč. βίο-το-ς; ievr. \* $g^u$ ie- u lat. *vīvos*, osk. *bious*, stind. *jivah*. Odnos  $q^u > k$  (u *-cel* o kojem v. gore) i  $g^u > b$  u lep. *piou-t-a-lui* ne bi, prema tome, odgovarao galskom, gde je labijalizovalo i  $q^u$  i  $g^u$ , nego udaljenom goidelskom dijalektu keltskog jezika. Kako se, međutim, u drugom od ova dva primera radi o jednom ličnom imenu, a priori je verovatnije: da je to ime jedno od galskih imena od kojih vrve lepontski natpisi, upor. *Atepu, Alkuinos, Latumarui, Pelkui, Sapsutai, Slaniai* itd. Isto tako, zbog obilja galskih elemenata u ligurskoj toponomastici, kao potvrde za ligursku labijalizaciju ne mogu da važe ni *Prenicus Mons, rivus Perneco* (Tab.) koje Kretschmer, KZ XXXVIII 102 svodi na ievr. \* $q^u$ ren: ir. *crann* „drvo“, kimr. *prenn* itd. Nasuprot tomu, ligurska zamena  $g^u > g$  ogleda se, vrlo verovatno, u imenu reke Γουόλος (današ. *Golo*) na nekad ligurskoj Korsici (v. § 1) koje se ne da odvajati od nem. *Quelle* (ievr. \* $g^uel$ -\* $g^uol$ -) Walde-Pokorny I 691). Fiktivan primer za lig. *b*- od  $g^u$ - je i predromanska reč *balma*, koju Skok, *Romania L* (1923) 201 i Hubschmid, *Vox Romanica III* (1938) svode na ievr. \* $g^u$ l-m-ā, jer je ta reč nesumnjiv predindoevropski relik, upor. mo je *Ilirske jezičke studije I* (1948) 49. Isto tako otpada i jedini primer na kojemu se zasniva Kretschmerovo učenje da je *b*- ligurska zamena ievr. \* $g^uh$ -, jer je izvođenje lig. *borm-* u *Lacus Bormani, Aquae Bormiae* od ievr. \* $g^u$ herm- „topao“-, koje i oprezni Terraccini o. c. 149, bel. 10 smatra „jednim sigurnim primerom“ lig. *b*- od ievr. \* $g^uh$ -, isključeno već iz semantičkih razloga zbog imena španske reke *Bormita* (dok. 1080 god.), današnje *Porma*, na koje je ukazao Menéndez Pidal, *Sobre el substrato mediterraneo occidental: Zeitschr. für roman. Philol.* IV (1929) 159, prema čemu *Aquae* u *Aquae Bormiae* mora da je latinski prevod predievr. reči *borm-* „voda“. Na predindoevropski poreklo reči *borm-* ukazuje, u fonetskom pogledu, alternaeija *p/b* u *Bormita /Porma* i *m/v* u *Bormo/ Borvo*, upor. W. Oehl, *Zeitschr. für Ortsnamenforsch.* XI (1935), 103 i d., XII (1936) 35. Primera za reflekse idevr.  $g^u$ ,  $g^uh$  u lepontskim natpisima nema, a duhoviti pokušaj Vetterov, *Glotta VIII* 15, 12 i d., IX 218 i d. da reč *uenia* u nadgrobnom natpisu na vazi u Carcegno PID 300: *metelui. maešialui. uenia. metelikna. ašmina. krasanikna*. svode na ievr. \* $g^uenā$  „žena“: ir. *ben*. grč. βανᾶ zacelo je promašen. Istina, formalnih teškoća koje bi se isprečavale protiv te etimologije nema, jer na *-iā* ukazuje i stind. *jani* (sa *-i* od \**-ai*) a i za pominjanje žene uz pokojnikovo ime u *uenia metelikna*, po

Vetteru „Metelova žena“, ima paralela u starolatinskim nadgrobnim spomenicima tipa *P̄ubilia Turpilia Cn. uxor* CIL XIV 427, upor. Solmsen, *Indogerm. Elgennamen* 142. Međutim, sama pretpostavka da *uenia metelikna* znači „Metelova žena“ nije održiva zato što lepontski sufiks *-kn-* ne označava pripadnost, nego poreklo lica. To nam sasvim jasno pokazuje oblik *kraksanikna* jer *ašmina kraksanikna* ne znači „Kraksantova Ašmina“, nego „Ašmina Kraksantova kći“, prema čemu je oblik *kraksanikna* izvedenica obrazovana pomoću patronimičnog sufiksa *-kno, -kna* kao u galskom patronimičnom genitivu *truticni* (od *Drutigenos*) u bilingvi u Todi (PID 339a), za koji u latinskom prevodu stoji *Druti f(i)lius*). Tome gal. *truti-kn-os* odgovara u latinskim natpisima *Drut-al-us* (Holder I 1354), obrazovanom pomoću predindoevropskog patronimičnog sufiksa *-al* u *tanot-al-os* u galskom natpisu u Brioni (PID 337), od kojega je, u istom natpisu, izveden hibridni patronimik *tanot-al-i-kn-os = Danno-t-al-os* ka *Dannus* u Emiliji (PID XXIV str. 433) sa tipičnom alternacijom *a/o* kao u *Meticanio |Meticoni, Pelianio| Pelioni*, pred kojom zastaje Kretschmer, *Glotta* XXX 206, a koja sigurno ukazuje na prediev. karakter tog imena. Slično tome, prediev. sufiks *-al* očuvan je u našem nadgrobnom spomeniku u *mašil-al-ui*, indigenom patronimiku pokojnoga *Mešila*, dok *Veni* i *Ašmina*, koje njemu podižu mogilu, pripadaju generaciji koja je već primila galski način tvorbe patronimika. U ostalom, ime *Venia*, koje nosi Metelova kći, očuvano je na latinskom natpisu u S. Abbano CIL V 7700.

13. Na italski s jedne, i na venetski s druge strane ukazuje jedna druga, dosad nezapažena fonetska crta u jeziku lepontskih natpisa. Tačna fonetska vrednost znaka IXI u (transkripciji š) nije nam poznata, njegova etimološka vrednost još manje. U reči *našom* (PID 304a) IXI odgovara *naxium* (v. § 11), a *koiša* (PID, br. 266) je, vrlo verovatno, *koisia*, upor. *Coesius, Not. d. Sc.* 1918, str. 90. Međutim obliku *Cipošis* u natpisu *surica cipošis* (Levo di Novara, PID II, str. 108) odgovara *Cipodi* na lat. natpisu u Suno (CIL V 8944) *Addit.*, str. 1088, a *Ašmina* (PID br. 321) britanskom imenu *Adminius*, što znači da se mora pretpostaviti izvestan odnos između *d* i *š*, koji ukazuje na poznati prelaz *d > z* u jeziku venetskih natpisa: *z.o.to*: grč. ἔ-δοτο, *zona.s.to*. Od toga se ne može odvajati u ligurskoj jezičkoj oblasti reč *meride* (Tab.), koju smatraju identičnom sa grč. μερίς, μερίδος, u što je, međutim, teško verovati. Iako je prelaz grčkih reči u narbonsku galsku oblast bez latinskog posredovanja utvrđen (v. o tom. Terracini, *Gallico e latino* u *Riv. di filol. class.* XLIX 413), paralela koje bi ukazivale na širenje jednog grecizma istim putem

tj. preko Marseille čak do zabačene Velleie, gde bi se ona očuvala do trećeg veka n. e. – nema. S druge strane, pretpostavka da je *meride* = grč. μερίς-ιδος nije ni semantički ubedljiva, jer grč. μερίς znači „deo“, dok *meride* u Tab. znači „deo u sredini imanja“ (upor. *fundum Philetianum cum meride Vicriana*), zbog čega se ligur. *meride* mnogo verovatnije ima kao genuina ligurska reč *medi-* dovesti u vezu sa lat. *medius*, gal. *medio*, izvedena istim indigenim sufiksom *-id* kao λεβηρ-ιδος: predlat. *lepus-oris*, sik. λέπορις čiji je odnos prema homofonskim keltskim i italjskim formantima zbog krajnje oskudice građe teško odrediti. Prema svemu tome, odnos *d -š* u *Cipodi – Cipošis* i *d -u meride: medi-* ne može se odvajati od umbriskog prelaza *-d->-ř-*, koji se u izvesnim primerima nahodi i u lat. jeziku, među kojima i *meridies: medidie* (Preneste, Varro LL VI 4), koje Meillet et Vendryes, *Traité de gramm. comp. de langues classiques*<sup>2</sup> Paris, 1948, 70 § 98 objašnjavaju disimilacijom. Radi pravilne ocene te ligursko-lepontsko-venetsko-italjske fonetske crte treba držati u vidu njenu hronologiju. *Cipodi* prema *Cipošis* ukazuje na relativno pozni prelaz u lepontskom jeziku, a on je zacelo takav i u venetskom. To nam pokazuje žensko ime *ve.r.ko.n.zarna*, koje je zbog *-na* prava venetska izvedenica, ali čija je osnova *ver-kondaro-* očuvana u složenici *Vercondaridubnus* (Liv. epit. 137), nesumljivo keltska, jer prepozicija *ver-* (upor. gal. *Ver-cingetorix* = ievr. \**uperi*: stind. *upári*, grč. ὑπέρ sa keltskim gubitkom *p*. Prema tome, Veneti su to ime preuzeli iz galskog jezika posle keltskog gubitka *p*, a pr e venetskog prelaza *d* u *z*.

Prema ovoj uporednoj analizi oskudne lepontske jezičke građe, očuvane pod keltskom naslagom, ligurski jezik nije ni keltski, ni italjski ili „latinskom najbliži italjski dijalekat“, nego jedan mediteranskim elementima prožet ievr. dijalekat sa svojim specifičnim osobinama i relativno recentnom superpozicijom italjskih crta oskudnog tipa. Genitiv na *-ī* osnova na *-o* je ligursko-keltsko-latinsko-venetsko-ilirska isoglosa. Nju seče lepont. *-e* od ievr. pas. *-ai* nasuprot keltsko-italjsko-venetskom deponencijalnom *-r*.

**III**





## STAROGERMANSKI TRAGOV I U BALKANSKIM JEZICIMA

1. Znam da će se mnogima od onih lingvista, koji su pratili rad na ispitivanju starogermanskih tragova u jezicima Balkanskog Poluostrva, činiti da naslov ove rasprave obećava više nego što se stvarno može dokazati. Hipoteza o postojanju balkansko-gotskih elemenata u starocrkvenoslovenskom jeziku, koju je pred više od pola veka postavio poznati srpski istorik St. Stanojević (1), nije naišla na odziv kod slavista, a tako isto ni pogledi germaniste R. Loewe (2) o balkanskogermanskim elementima i u ostalim balkanskim jezicima, pogotovo u rumunskom (3). Pa i noviji pokušaji, kojima su Diculescu (4) i Giuglea (5) nastojali utvrditi stare istočnogermanske pozajmice u rumunskom jeziku, naišli su, i poslije revizije tog materijala, koju je izvršio istaknuti nemački romanista E. Gamillscheg (6), na vrlo jak otpor (7). Više uspjeha nije doživio ni pokušaj Kiparskoga (8) da nekako rehabilituje učenje o postojanju balkanskogermanskih elemenata u južnoslovenskim jezicima, koje je, naročito poslije ispitivanja Stender-Petersena (9) bilo odbačeno. I što se arbanaskog jezika tiče, većina lingvista, i pored novih pokušaja koje je u tom pravcu učinio poznati bečki albanolog N. Jokl (10), nije sklona pretpostavci da u arbanaskom jeziku ima direktnih pozajmica iz balkanskogermanskog jezika. Kako se Thumbova fundamentalna ispitivanja o germanskom elementu u grčkom jeziku odnose uglavnom na one germanske pozajmice koje su u novogrčki jezik prodrle posredstvom latinskog jezika (11), a Kretschmer-ova ispitivanja (12) na „nordiske elemente“, koji su, prema njegovoj hipotezi, posredovali severnobalkanski narodi (13), to je i grčki jezik i dalje ostao na periferiji lingvističkih interesovanja za relikte jezika istočnih Germana na Balkanskom Poluostrvu. Zato većina lingvista i ne veruje da se u pogledu na germanskobalkanske odnose ni izdaleka može postići ono što je učinjeno u pogledu na starogermanske uticaje u vanbalkanskim jezicima. Drugim rečima, danas vredi skoro kao aksiom: da se balkanskogermanski elementi u južnoslovenskim jezicima ne mogu lučiti od onih germanskih pozajmljenica koje su primljene



još u doba slovenske jezičke zajednice. Što se pak izumrlog staroromanskog jezika u Dalmaciji i rumunskog jezika tiče, smatra se da su njihovi starogermanski elementi, isto kao u arbanaskom jeziku, ušli posredstvom balkanskog latiniteta. Hipotezu o direktnim starogermanskim uticajima na balkanske jezike u doba germanskih upadanja na Balkansko poluostrvo, i većina balkanologa smatra nedokazanom (14).

2. Moram iskreno priznati da mi taj stav izgleda i suviše apriorističan, ali dopuštam da za tole uspešno oživljavanje traganja za balkanskogermanskim uticajima treba izneti nove, vrlo jake argumente, što dosad nije učinjeno. Istoriski izvori, međutim, čine vrlo verovatnim da je postojao izvestan kontakt između Germana na Balkanu i balkanskih naroda, a to potvrđuju i dosadašnji rezultati balkanskih toponomastičkih ispitivanja u tom pravcu. Ja ne mislim sakupiti na ovom mestu sve što savremeni izvori govore o pljačkaškim pohodima istočnih Germana na Balkan, već ću se u vezi s našim pitanjem ograničiti na one istorijske vesti koje govore o Germanima nastanjenim na Balkanskom Poluostrvu. Od sredine V stoleća direktne starogermanske pozajmice mogle su prodirati u grčki jezik iz jezika gotških Terwinga i Taifala: za ranije vreme mogli bi biti osobito važni preci plemena Γοτθογραικοί, koji su se već u drugoj polovini IV stoljeća naselili u grčkoj jezičkoj oblasti (15). Nastanjeni na azijskoj strani Propontisa, dakle stisnuti u centru grčke ku turne sfere, Germani su mogli uticati baš u ovoj grčkoj jezičnoj oblasti odakle su se te pozajmice mogle širiti. Za poznije vreme dolaze u obzir *Rugi aliaeque nationes*, u kojima Jordanes (c. 50) govori da su se, nakon propasti Atiline države, nastanili u blizini gradova Berzis i Arkadiopolis nedaleko od Konstatinopolisa (16). U proučavanju eventualnih južnoslovensko-balkanskogermanskih jezičkih odnosa treba u prvom redu razmotriti naseobine onih Germana koji su zaostali na Balkanskom Poluostrvu i onda kada su se 840—842 godine, nastanjeni u Novae (Sistovo), prebacili u Italiju, jer se jedino tako može shvatiti ono mesto kod Walafrida Strabona, prema kojem je, još u njegovo doba, dakle na kraju prve polovine IX stoleća, liturgijski jezik u toj oblasti bio — gotški (17). Vrlo je važna i gotška naseobina u Moesia Inferior (današnjoj dunavskoj Bugarskoj), gde su se Goti nastanili u oblasti važnog čvorišta puteva, oficijelno grčkoga, a zapravo dvojezičnog grada Nikopolisa (današnjeg sela Nikup) na Rosici, severozapadno od Trnova, u kraju bogatom šumama i pašnjacima, a slabo pogodnom za ratarstvo i pogotovo za vinogradarstvo, zbog čega je stočarstvo bilo glavno zanimanje tih razbijenih Germana

od kako su napustili ratovanje. Te sledbenike Wulfiline koje je car Konstancije 348 god. preveo preko Dunava, Jordanes spominje još dve stotine godina kasnije, dakle u vreme kada je spuštanje Slovena na Balkan bilo već u toku. Iako siromašno, to gotsko pleme mora da je bilo mnogobrojno, jer se inače ne bi moglo objasniti kako su se održali. Jedan daljnji germanski ostatak, Heruli, koje je, kao federate, car Anastasije naselio 512. god. u Dacia Ripensis, ostao je delom u carskoj službi i onda kada je arijanski deo oko 545. god. iz političkih razloga otpao i usled nesrećnog ishoda borbe sa vizantiskim trupama prešao germanskim Gepidima u Dakiju. Hauptman, *Germanoslavica* III 98 i d. smatra da su se u moravskoj dolini očuvali germanski ostaci još u slovensko doba, jer na to, po njegovom mišljenju, ukazuje ime *Merehani*, koje spominje Bavarski geograf, što bi nailazilo na potvrdu u germanskom poreklu imena srpske reke Morave. Međutim to lokalizovanje Merehana, na koje Hauptman pomišlja još u svojoj raspravi „Mejna grofija Srednjejpanonska“, *Razprave Naučnog društva u Ljubljani* I 347, ne može se prihvatiti stoga, što se *Descriptio* odnosi na zemlje *ad septentrionalem plagam Danuvii*, zbog čega bi Merehani mogli pre biti stanovnici područja oko Moriša u Banatu, kako to pretpostavlja Zakozewski, *Opis gradów i teritoriów z północznej strony Dunaja* tz. *geograf Bawarski, Arh. nauk.* I 95. S druge strane ne može se iz istovetnosti imena srpske i moravske Morave stvoriti zaključak o germanskom poreklu naziva srpske reke, budući da je njeno antičko ime bilo Μάργος, od koga bi se, u germanskoj preinaci, očekivao oblik *Marg-ahwa*, odakle srp. \**Mrog-ahwa*, a sa slaviziranim drugim sastavnim delom \**Mrog-awa*. Pokušaj A. Mayera da srpsko ime *Morava* izvede iz antičkog imena Μάργος fonetskim putem, tj. pod pretpostavkom, da je γ bilo palatalno, otpada, jer na velarni karakter tog glasa ukazuje poljsko ime reke *Mroga* (pritoke reke *Bzura* u kongresnoj Poljskoj) = *Marga*, a ne \**Marja*, od koga bi oblika u poljskom jeziku moglo postati jedino \**Morza*. Stoga će biti mnogo verovatnije da su Sloveni zamenili ime Μάργος slovenskom rečju *Morava*, i to tim pre što se ime *Morava* javlja i u poljskoj jezičnoj oblasti (u Galiciji, kod Varšave, i istočno od Vilne), a i ime ruske reke *Morice* u oblasti Orelskoj ukazuje na to da su Sloveni morali imati reč \**mor* — „voda“.

Nasuprot tome, siguran gotski trag sačuvan je u herulskom području u imenu *Praedenecenti*, koji se spominju u Ann. Franc. ad. a. 824: *Arbotriti qui vulgo Praedenecenti vocantur et contermini Bulgariis Daciam Danubio adjacentem incolunt*. To se ime ne može odvajati od plemenskog imena *Brenti*, koji su po jednom mestu Pavla Diacona pripadali Herulima. Zeuss, a po njemu i Much (Hoops

Realex. s. v. Heruler) pretpostavljaju doduše, da je ime *Brenti* koruptela od *Heruli*, ali je ljublanski germanista Kelemina pokazao da je lat. ime *Praedenecenti* (sa bavarskom transkripcijom *e* pomoću *ae* i slov. sufiksom *-ed'žb* za germ. *-ing* (upor. na pr. *koldędžb* (> srp. *kladenac*) od got. *\*kaldiggs*, slov. *Bredenъcъ*, od koga se ne može odvajati plemensko ime *Brenti* (18); da su pak *Brenti* bili identični ili bar usko povezani sa Herulima, vidi se jasno po onome mjestu u *Gesta Lang.* II. 3., gde stoji: *Habuit Narses certamen adversus Sindouald Bocutonem regem qui adhuc de Herulorum stirpe remanserant*. Da su i na zapadnom delu trupa Balkanskog Poluostrva postojale gotske naseobine, pokazuje nam ono mesto kod Prokopija, *Bell. Goth.* I, 7, 26, gde stoji da je Konstancije, kad su mu pripale Dalmacija i Liburnija (tj. Istra), predobio za sebe sve tamošnje Gote. O gotskoj naseobini u Bosni svedoči nam nalaz u Brezi kod Sarajeva, gde je 1933 god. nađen natpis u runama sa 28 znakova na jednom polustupu u jednoj crkvi, sagrađenoj od Gota iz rimskog nadgrobnog kamenja, koju su posle spalili Vizantinci ili Srbi (19). Ruševine jedne gotske crkve nalaze se i u nekadašnjem municipiju *Novae Cheutae* (selo Runovići kod Imotskog), što sve ukazuje na gotska naselja.

Sem tih arheoloških podataka, a s obzirom na crkveni život, treba, u vezi s gotskim zadržavanjem na Balkanu, spomenuti homiliju na „barbarskolatinskom“ jeziku, na koju je skrenuo pažnju G. Morin, iz koje proizlazi da je u jednoj ilirskoj crkvenoj općini, još u V—VI. veku, postojao kult triju gotskih mučenika po imenu: Hildebor, Vinula ili Junila i Theogenes (20).

3. Na starogermanske tragove u srpskohrvatskim mesnim imenima ukazao je prvi K. Jireček, kada je u svojoj *Geschichte der Serben* I, 36 mesno ime *Onogošt* (naziv tvrđave u Nikšićima u Crnoj Gori) doveo u vezu sa ličnim imenom *Anagasts* (Schönfeld, *Wörterbuch* 19), što je fonetski tačno, jer je *Onogošt*, kao adjektivna slovenska tvorba, oblik proširen sufiksom *jb*. Skokovo domišljanje (*Slavia* VI 135) da to gotsko ime ne pretstavlja nikakav dokaz za postojanje gotske naseobine u tom kraju, otpada, jer je nesumnjiv trag gotskog naselja očuvan u nazivu *Gacko* (Metohija), imenu jednog mesta u susjednoj Hercegovini, nadalje u imenu reke *Gacke* kod Otočca, jugozapadno od Senja, kao i u oblasnom imenu *Gacko*, kojemu odgovara kod Porfirogeneta Γουζηκα, i u franačkim analizama *Gudasani*. Ovamo spada najzad i *Gaćani*, ime „dva sela u okrugu Banjalučkom“ (Akad. Rječnik). Kelemina, koji je prvi ukazao na germansko poreklo tih imena, misli da će praoblik tih naziva biti

pre \**gōd-* nego \**gōt-*, jer je *gōd-* bilo ime odomaćeno kod Slovena u doba kada se još nije u germanskom jeziku bila izvršila promena *d* u *t*, i upućuje, u vezi s tim, na *Gudai*, litavski naziv za Beloruse (21). Ali kako je adjektiv od *Gacko*—*gatački* za objašnjenje imena *Gacko* treba početi od osnovnoga oblika „*gōt- sōkō*“, dakle od jednoga balkanskogermanskog oblika. Vrlo uverljivo je i Vasmer-ovo izvođenje imena brda *Hř, ňd* (Zf. f. sl. Phil. XVIII, 1942, 58) od germ. \**Harjagauta*: staro-nord. *Hergautr*, kao i ličnog imena (Lind. Nord-Islandsken dopnmen, Upsala 1915) stvnem. *Herigaoz*, *Herigoz* itd. (Försterman, Personennamen I, 770 i d) sa *r* kao u srp. *mřnar* od ital. *marinaro*. To isto važi i za mesno ime *Otolež* (u Hercegovini) u kojem je Vasmer o. c. 366 i sl. raspoznao adjektiv izveden od \**Otoleđ'žb* 76 = got. \**abaling* ka stagerm. *abala* — „plemstvo, pleme“.

Sporno je pitanje da li u germanske elemente treba uvrstiti i mesno ime *Brgud* (nahodi se tri puta: severno od Skradina, sev.-zap. od Rijeke i na ostrvu Krku, dakle na nekadašnjoj gotskoj teritoriji) kao ime koje stoji u vezi s imenom *Burgunda*, koji su se, kako je poznato, tako zvali kao nekadašnji stanovnici ostrva *Burgundarholm*r. Jasno je da je tu tezu teško osporavati, jer je utvrđeno da istočni Germani često nose plemenska imena koja se nalaze kod severnih Germana (tako napr. gotsko ime nalazimo u Gotlandu, ime gotskog plemena Greuthunga u švedskom mesnom imenu *Grytlinga*) (21 bis). Međutim, tu etimologiju osporava Skok jer se pored oblika *Brgud* u dokumentima mnogo ranije javlja i oblik *Burguldiun* (22), koje on tumači kao refleks lat. *virgultum* „grmlje, šiblje“ (sa rom. *b* za *v*, upor. *Brgat* = *Virgatum*), zaceo zbog krčkog naziva za „ispašu“ *Brgud*, iako tome protuslovi *-d* za *-t*, dok se *l* u *Burguldiun* lako objašnjava asimilacijom *r-n* > *r-l*. Ime *Meranie*, kojim se u srednjevekovnim ispravama između 1152—1260 god. naziva onaj deo Hrvatskog Primorja, koji odvaja Istru od Sušaka Kelemina l. c. tumači, kao pre njega Heinzel, poreklo tog imena pomoću lat.-got. *Meringos*. Tome se s pravom može prigovoriti da se od oblika *Meringos* može očekivati samo slov. \**Merēdzь* (kao *knždzь*, iz pragerm. \**kuniygaz*, upor. Stj. Ivšić ap. L. Hauptmann, *Kroaten, Goten und Sarmaten: Germanosl.* III, 111, Vasmer o. c. Isto tako je Vasmer u pravu kada l. c. pobija Keleminino dovođenje u vezu imena Merjan sa plemenskim imenom *Merens*, kojima je u Rusiji vladao Ermanarih, jer *Merens* stoji u uskoj vezi sa finskim, Čeremisima srodnim plemenom *Merja*, a kod Gota i ostalih germanskih plemena južno od Dunava ne mogu se naći nikakvi tragovi finske primese (24). Međutim nema nikakvih teškoća da se ime *Merjane* objasni kao slov. tvorba sa *-janinō* od germ. *Mer-*, koje dolazi u poznatim gotskim imenima *Mergoti*, stengl.

*Maeringes* itd., a koji potiču od germ. *Māiria* „krajina“. Hauptman-ovu sumnju „da li su Sloveni u osnovi izgovarali „e“ (čitaj *ě*)“ otklanja varijanta *Marania* (a. 1202, 1251), čije *a* odgovara *ě*, upor. *dad* za *děd* itd., Skok, *Čas. za slov. jezik* VIII 118; i *ei* u *Meirane* (kod Zadra), plural od singulara *Měrjaninъ*, reprodukuje, kao i inače u dalmatinskim ispravama, staro *ě*. Od imena *Merjane* treba odvojiti stfranc. *Moriane* u Conte *devot du Chevalier au Bariset* (izd. Schulz-Gora, str. 112, st. 607) kojim operiše Kelemina, jer je verovatnije da je to ime, koje se odnosi na neretljanske gusare (naziv njihova kneza je *dux Marianorum* ili *ispannus Morsticus*, Rački, *Documenta*, Mon. Slav. Msr. VII. 98, 112, 117, 128, 135, 149) — slovensko. Kelemina misli da su dalmatinski Sloveni i Romani germanski elemenat *mēri* — shvatili kao slov. *more* odn. rom. *mare* i iz toga stvorili oblik *Morjane*, *Marjane*. Međutim, *Morjane* je čisto slovensko ime, kako je naslućivao još Skok *J. Filol.* VI, 66 zastavši bez razloga pred pretpostavkom da bi ipak trebalo očekivati *Pri-morjane*, analogno prema *Pomorjane* > *Pommern*, iako tvorba tipa *Morjane* u slavenskoj jezičnoj oblasti nije izolovana, upor. nazive *Bužani*, *Vislani*, *Nišani* za stanovništvo oko reka *Bug*, *Visla* i *Nisa*, a naročito ime sela *Morjani* u starosrpskoj državi (*Akad Rečn.* VII, 10).

Od dokaza koji bi trebalo da svedoče o zadržavanju Gota u Liburniji treba brisati „*contrata de Gotys*“ na kranjsko-istarskoj granici severno od Rijeke, koja se spominje u jednoj ispravi od 1258. god., a s kojom, u vezi s gotskim naseljima, još uvijek operišu historičari (25). Po toj ispravi, očuvanoj samo u lošem prepisu koji vrvii od izopačenih imena, pominje se u toj *contrata de Gotys* „*castrum Gotenych*“. Taj *castrum*, podignut od jednog nemačkog ministrijala goričkih grofova, zove se inače *Gotenegg*. Zato je više nego verovatno da ni *Gotenych* ni *Gotys* nemaju nikakve veze sa Gotima, i biće da je Rutar u pravu kad pretpostavlja da je oblik *Gotys*, u koliko je uopće njegovo čitanje tačno, učeno tumačenje slov. oblika *Gotnik* za *Gutenegg*, upor. S. Rutar, *Gutenegg (Gotenych) am Tschitschenboden: Mitteilungen des Museums für Krain* III (1890) 187.

Severno od pomenutog kraja očuvan je na kranjskom tlu jedan nesumnjiv germanski trag u slovenskom imenu reke *Vipave* (nem. *Wippach*, ital. *Vipacco*). Kelemina izvodi slov. *Vipava* od germ. *\*ūp-ahwa*, valjda zato što smatra da bi se po tom pretpostavkom imao protumačiti uzajamni odnos između nem. *Wippach* i slov. *Vipava*. Iz germ. *ūp-* u slovenačkom jeziku moglo se razviti samo *\*v-yp.* > *\*vip-*, ali slov. *-ava* nije glasovna zamjena germ. *-ahwa*, jer je slov. refleks germ. = *ahwa* · *axva*, upor. polj. *Mor-ahwa*, *Morafa* = germ. *-ahwa*, Rozwadowski, *Rocznik sław.* VI 68, a *-ava-* slov. sufix

kod imena reka kojim je zamenjena germ. reč *ahwa*. Nem. oblik *Wipbach* (ital. *Vipacco*) je prema tome vraćen iz slovenskog jezika u doba, kada su naporedo još postojala dva hibridna slovenska oblika: *Vip-axva* i *Vip-ava*.

Jedan gotski trag ima i u Epiru, u mjesnom imenu Γότισσα (janinski okrug). Vasmer *Z.f. sl. Phil.* XVIII (1942) 58 izvodi to ime iz got. *guta* „Got“ i ukazuje u pogledu na njegovu tvorbu na mesna imena Φράγκισσα u Euritaniji, koje je izvedeno od nacionalnog franačkog imena. Sufiks-ισσα mogao bi biti i slov. *-ište* kao u *grad-ište* itd. Vondrák, *Vergl. Gramm.* II 111, i arb. sufiks za oznaku mesta *-ište*, upor. *gurište* „kamenjar“: *gur* „kamen“, *zal'ište* „šljunčana obala“: *zal'* „šljunak“, *rapište* „maklenova šuma“: *rap* „maklen“. Da su Γότισσα kao i Φράγκισσα imena, koja su Grcima došla preko Arbanasa, a ne slovenskim posredstvom, pokazuje velar koji bi u slovenskom jeziku palatizovao, a i o za u je poznata arbanaska supstitucija, upor. gr.-arb. *kl'oke* od slov. *kl'uka*, *gofate* „šuplje drvo“ od ngr. *κούφαλα* „šupljina“, *kl'opasko*, ka slov. *kl'upa*, *kl'upica*, upor. M. Vasmer, *Stud. zur alban. Wortforschung* 31. Nasuprot tome Γουδοβάσσα u oblasti Trikkale u Tesaliji ukazuje na slovensko posredstvo, jer se grč. *st* u Γουδοβάσσα može objasniti jedino preko bug. *-boždъ*, koje je izvedeno pomoću sufiksa *-jo* od *\*gōd-bodъ*, kao napr. starorus. *Volodiměrъ* od ličnog imena *Volodiměr*. *Gōdo* = gotsko ime, a drugi sastavni deo je germ. *-badus* (upor. istgot. *Mara-badus*, *Suni-badus*, gepid. *Usdi-badus*, koje Vasmer l. c. svodi na germ. *\*badwō* „boj“, stnord. „*bōđ*“ f. „borba“, anglosaks. „*bado*“, stnem. *batu*“ -u ličnim imenima, Torp, *Urgerm. Sprachschatz* 256.

Kako je prema svemu tome u južnoslov. jezičnoj oblasti očuvano i gotsko ime, i gotski elementi u toponomastici u skladu sa istorijskim izvorima i arheološkim nalazima, nema sumnje da je u susjedstvu Slovena i sesilnih Gota moglo doći i do jezičkih uticaja (26 bis). To važi iz istih razloga i za izumrli staroromanski jezik na jadranskom primorju. Isto tako ne može se a priori odbaciti ni pretpostavka da se i u arbanaskom jeziku mogu pronaći starogermanskim elementi, jer su Goti od 396 do 535 god vladali današnjom Severnom Arbanijom. Istina, teoriju o kontinuitetu Arbanasa na ilirskom tlu odmenilo je u novije vreme učenje da su se Arbanasi u svoju sadašnju postojbinu doselili iz unutrašnjosti Balkana (27), ali gotska epoha severoarbanaske oblasti pada u doba kada su Arbanasi, kao prethodnici slovenske najezde, već prodirali u brdske oblasti današnje svoje domovine, u pokretima koji traju do 6. veka (28).

Za utvrđivanje balkansko-germanskih doticaja u unutrašnjosti istočnog dela Balkanskog Poluostrva važno je hibridno ime *Gessila-fossatum* (u Haemus Mons) čije je prvi sastavni deo gotsko lično ime *Gessila* (sa *a* u genitivnom nastavku umesto *-ae*, kao napr. natpisno *eques ala* pored *eques alae*), a i ime kastela *Bastarnas* u Trakiji ukazuje sigurno na bastarnsko naselje. Ovamo spada i ime reke *Mariscus*, koje se pominje u Prokopijevu spisku imena u VI. veku, jer se *Mariscus* ne može odvajati od staroengl. *merisk*, dan. *marisk* „močvarno tlo“, a *Mariscus* s ove i Τρανσμάρισκα s one strane Dunava nalaze se u močvarnom kraju. Budući da ime Τρανσμάρισκα pokazuje da joj ime potiče sa juga, to sumnje u njeno balkansko-germansko poreklo nema. Na germanska naselja misli se da ukazuju i imena kaštela u Prokopijevu spisku *Mareburgo*, *Stiliburgo*, *Alicaniburgo* na Pontu, *Skulkoburgo* u okolini Bele Palanke u Srbiji i *Lakoburgo* koji po Diculescu 218 potiču od istočnogermanskih Herula, koje je Justinian oko 530. godine naselio kao graničare radi odbrane od Gepida. Drugi sastavni deo tih imena je germ. *burgs*, preuzeto u drugom stoleću od Rimljana u obliku *burgus* (29). Prvi sastavni deo imena *Alicaniburgo* je besumnje gotsko ime *Alica* u adnominalnom dativu deklinacije *a -anis*. Reč *skulko* u *Skulko-burgo* smatraju Philippide, *Originea* I 430 i Skok, *Zeitchr. f. rom. Philol.* L 830 deverbale od lat. glagola *auscultare*. Međutim, ona se ne da odvajati od got. *skulka* „uhoda“, norv. *skulka* „vrebati“, a javlja se i u langobardskim zakonima i u Codex Cavensis kod pape Grgura, i prešla je i u grčki jezik, kako to pokazuje srednjegrčki glagol σκουλεθειν „stražariti“ i imenica σκουλκα „straža“ (Theophilaktos VI. g). Na glagol *sculcare* ukazuje izvedenica *exculcatores*, dokumentovana u Notitia dignitatum još u početku V. veka. Prema tome *skulko* nije direktna pozajmica iz gotskog jezika, već germanski elemenat vojničkog latinskog jezika na što ukazuje i okolnost što je ta reč sačuvana u staroport. *escolca* i u starologod. *iskolka* v. Wieser, *Zeitschr. f. rom. Philol.* XXXV 443.

Iz svega toga sledi da u germanskim elementima balkanskog latineta postoje dva sloja: jedan od reči koje su došle na Balkan preko vojničke latinštine, i drugi, koji sačinjavaju neposredne pozajmljenice iz jezika Germana na Balkanu. To je vrlo važno u pogledu na eventualne starogermanske ostatke u rumunskom jeziku, jer nema sumnje da se taj jezik u svojim bitnim crtama razvio južno od Dunava u unutrašnjosti Balkana u uskom dodiru sa precima današnjih Arbanasa u njihovoj ranijoj postojbini u unutrašnjosti Balkanskog Poluostrva, dok je pitanje kontinuiteta romanskog življa Balkana severno od Dunava u najmanju ruku sporno.

4. Diculescu, a za njim i Gamillscheg tumačili su izvesna mesna i lična imena u današnjem „dakorumunskom“, tj. prekodunavskom rumunskom jezičnom prostoru pomoću staroistočnogermanskih ličnih imena. Detaljna analiza tih imena pokazuje da ta imena nemaju nikakve veze sa germanskim. Ime *Aldea*, koju oni dovode u vezu sa zap.-got. *Aldi-haris*, ne da se odvajati od bug. imena *Aldomir*, koje je vrlo verovatno turskog porekla (upor. *Rasonyi, Archivum Eur. Centro-Orient.* 228, *Pasca, Nume de persoane și nume de animale in Țara Oltului* 1936, 159). Ime *Badea*, za koje oni ukazuju na zapadno-gotsko *Badisa*, može se protumačiti pomoću rum. *bade* „ujak“, a i slavensko poreklo nije isključeno (upor. *Badević, Badjak* itd. *Kniesz a, Archivum Eur. Centro-Orient.* III 213). Za ime *Bâdea* nije potrebno pribegavati germ. *Bando, Bandi*, jer se ono svodi na stslav. *Bođimirъ, Bođislavъ*, s čim se slaže i rum. *ân* za slov. *o*, kao napr. u *dobânda* „kamate“. Isto tako je u pogledu na ime *Berea*, koje oni dovode u vezu sa rekonstruisanim poznogot. *Ber-* (starije *\*Bairs*) „vepar“, jer je dovoljno ukazati na slov. *Berislav, Berivoj*. Izlišno je i izvođenje rum. *Bodea* iz got. *Baudis* zbog bug. imena *Bodo*, hipokoristika od slov. *Budimir* (upor. *Pasca l. c., Weigand, Balkan-Archiv* II 145) na koje se svodi i madž. *boda.*, upor. *Kniesz a l. c.* 213. Ime *Manea* koje se dovodi u vezu sa got. *mana* „čovjek“, potiče od slov. *Manislavъ*, a možda i od krsnog imena *Manil*, a *Monea*, navodno iz zap.-got. *Munisa*, biće hipokoristički oblik imena *Simon* ili *Salamon*, *Weigand l. c.* ili grčkog *Kniesz a o. c.* 212. I *Onea, Onești* koje Gamillscheg II 246 dovodi u vezu sa langob. *Auno*, got. *Auna* je bez sumnje hipokoristik u pravoslavnom svetu tako popularnog imena *Onuphrios* (upor. *Oniško, Onačko, Onuško*, *Hrinčenko* II 1060). Uostalom, i sufiks *-ea* je slovenski i nema nikakve veze sa lat. *-illa*, kako misli *Gamillscheg*, upor. *Pascu, Sufixele românești* 1916, 299 i d. Uostalom, i sâm *Gamillscheg* ukazuje na to da se sufiks *-ea* javlja i u rumunskim ličnim imenima slovenskog porekla.

Velika važnost pridaje se imenima mesta *Muntele Gotului* i *Pârăul Gotului* jugozapadno od Sibinja, koje svi od reda prevode „Gotsko brdo“, „Gotski potok“, jer bi ova imena, kao mnogobrojna imena mesta na Balkanu izvedena od imena *Gōt-*, ukazivala na starogermansko naselje u Transilvaniji; a važnost tih imena bila bi u toliko veća, što je slovensko posredovanje isključeno, jer bi od slovenskog *Gōt-* u rumunskom jeziku moglo postati jedino *Gît-*, te bi prema tome sledilo: da su Rumuni nacionalno gotsko ime primili neposredno od Germana na teritoriji Trajanove Dakije. Međutim, ta etimologija, koju je prvi postavio *Diculescu* 169, a koju usvajaju i tako

kritični lingvisti, kao W. Meyer-Lübke DLZ. Gamillscheg II 245 i S. Pușcariu, *Limba română* I 74, otpada. Prema rumunskom jezičkom osećanju *Muntele Gotului* ne znači „Gotsko brdo“ nego „*Got-ino* brdo“, tj. brdo nazvano po čoveku koji se zove *Got*, upor. napr. *Gotin bor*, mesto u Srbiji u okrugu jagodinskom, vinograd u *Gotinu boru* (Srpske novine 1874 327, Akad. Reč. III 330a), a ime *Got* nema nikakve veze s imenom gotskog naroda, jer u bugarskom jeziku postoji lično ime *Goto* koje je, kao i *Goga*, *Goco*, *Gočo* hipokoristik od krsnog imena *Georgios*, a tvorba imena *Goto* ista je kao u *Nito* od *Nikola*, *Lato* od *Lazar*, *Dota* od *Evdokija* itd. S obzirom na usku vezu rumunskih ličnih imena sa bugarskim imenima poreklo „gotsko-rumunskog imena“ *Got* u *Muntele Gotului* treba tražiti u pomenutom bugarskom imenu *Goto* (30). Koliko ja znam, u toponima severno od Dunava, germansko poreklo je utvrđeno samo za ime *Ika*, dakle izvan rumunske jezične oblasti (31).

U spornom pitanju kolevke rumunskog naroda u jednom se danas slažu svi: da je rumunski jezik sušastveno formiran na Balkanskom Poluostrvu u kontaktu sa praocima današnjih Arbanasa. Zato nema nikakvog razloga da se *a priori* ospori mogućnost postojanja balkanskogermanskih elemenata u rumunskom jeziku. Što se pak gepidskih elemenata tiče, vrlo je teško istoriski obrazložiti mogućnost nekadašnjih rumunsko-gepidskih odnosa, iako Gamillscheg smatra da su dokazi, koje je izneo Diclescu „lückenlos gelungen“, jer se njegova teorija o gepidsko-rumunskoj simbiozi zasniva jedino na utvrđivanju inače poznate činjenice da su Gepidi držali u svojoj vlasti Sedmogradsku 5. i 6. veka. Sve drugo što on govori, o „gepidsko-rumunskoj simbiozi“, odn. o romanskim podanicama Gepida, svodi se u stvari na pokušaj da utvrdi starogermanske (istočnogermanske) elemente u rumunskom jeziku, koji bi se iz jezičkih ili jezičko-geografskih razloga morali pripisati ne balkanskogermanskom, nego gepidskom jeziku, da bi se na taj način dokazao kontinuitet romanskog življa i posle Aurelijanove evakuacije Dakije do imigracije balkanskih Rumuna u oblast severno od Dunava. Izdvajanje tih gepidskih elemenata neobično je težak posao. O uskom srodstvu Gepida i Gota svedoči nam Jordanes, koji je i sam Got (*Quomodo vero Getae Gepidasque sint parentes, parvis absolvam . . . nam sine dubio Gothorum prosapie et hi trahunt originem*, Get. XVII 94 i sl.), a Prokopije veli da govore istim jezikom (φρωνή τε αὐτοῖς μία, Γοτδική λεγομένη, De bello Gotico I 2), ali to je i sve što o gepidskom jeziku znamo. Ako se zbog toga svedočanstva gotski i gepidski jezik mogu smatrati srodnim, odstupanja od gotskog mogu se pripisivati gepidskom samo u koliko se to na sigurnim istočnogermanskim elementima severoru-

muskog („dakorumuskog“) dijalekta može utvrditi. Velika teškoća je i u tome što vrlo malo znamo o rasprostiranju rumunskih reči u kojima se naziru istočnogermanski elementi, jer se zbog toga ne može ni jezičnogeografski uvek provesti odvajanje gotskih od možebitnih gepidskih leksičkih elemenata.

Teškoće zbog kojih je traganje germanskih elemenata u balkanskim jezicima zastalo, vrlo su složene prirode. Glavna je u tom, što „balkanskogermanski“ jezik ne poznajemo iz direktnih izvora, već moramo karakteristične crte tog jezika, koje ga odlikuju od Wulfilina gotskog jezika, rekonstruisati na osnovu analize starogermanskih ostataka u jezicima Balkanskog Poluostrva. Druga teškoća je u tome, što je leksičko blago balkanskih jezika često zajedničko čitavim skupinama tih jezika, zbog čega se istraživanje starogermanskih elemenata mora postaviti na vrlo široku bazu. Kada se, po izdvajanju mnogobrojnih pseudogermanizama, u šarenom leksičkom blagu jednog balkanskog jezika utvrdi poneka reč nesumnjivo istočnogermanskog porekla, ima da se ispita, da li je ta starogermanska reč ušla u dotični jezik neposredno ili posredstvom nekog drugog susednog balkanskog jezika, a to je zadatak, kome se ne može pristupati bez ulaženja u zamršena pitanja uzajamnih balkanskih jezičkih uticaja. Tom poslu prethode još dva zadatka. Jasno je, naime, da iz germanizama utvrđenih u balkanskim jezicima, i primljenih na Balkanu, treba izdvojiti one germanske leksičke elemente koji su u balkanski latinitet ušle preko jezika rimske vojske na Balkanu; u pogledu pak na starogermanske elemente u južnoslovenskim jezicima, i za one za koje se može utvrditi da su u ostale balkanske jezike mogle ići jedino preko južnoslovenskih, postavlja se u celoj svojoj težini pitanje: da li ti germanski elementi ne potiču iz predbalkanske epohe germansko-slovenskih doticaja. Drugim rečima, nameće se metodička potreba da se utvrde kriteriji, jezički i kulturnoistoriski, koji će nam omogućiti da odvojimo balkanskogermanske elemente od starogermanskih pozajmljenica preuzetih još u praslovensko doba ili u poznije doba, kada veze između već individualizovanih slovenskih jezika još nisu bile raskinute, a koje su Južni Sloveni očuvali u svojoj novoj postojbini. Izdvajanje pseudogermanizama je negativni, a utvrđivanje kriterija za raspoznavanje specifičnih crta starogermanskog jezika na Balkanu pozitivni zadatak ovih studija.

#### НАПОМЕНЕ

(1) С. Станоевичъ, Гипотеза о славянскихъ заимствованныхъ словахъ изъ германскаго (Русскій филологическій Вѣстникъ XLVIII (Варшава, 1902) 213—218.

(2) R. Loewe, *Altgermanische Reste in den Balkansprachen* KZ XXXIX (1903) 265 i d.

(3) W. Meyer-Lübke, *Altgermanische Elemente im Rumänischen?* KZ XXXIX (1903) 598 i d.

(4) C. Diculescu, *Die Gepiden, Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, Band I, Halle 1922; *idem*, *Altgermanische Bestandteile im Rumänischen*: Zfr. Phil. IL (1929) 385 i d.; *Altgermanische Bestandteile und die rumänische Kontinuitätsfrage* I Teil, *ibid.* XLI, 420 i d.; *idem*; *Din istoria religioasă a Gepidilor*. Universitatea din Cluj. Anuarul Institutului de Istorie națională III 357 i d.

(5) G. Giuglea, *Cuvinte și lucruri. Elemente vechi germane in Orientul romanic: Dacorom.* II 327 i d., III 622 i d.

(6) E. Gamillscheg, *Die ältesten Berührungen zwischen Rumänen und Germanen: Politik und Gesellschaft* VI (1932) 19 i d.; *Romania Germanica. Sprach- und Siedlungsgeschichte der Germanen auf dem Boden des alten Römerreichs*. Berlin—Leipzig, 1935 II 222—269.

(7) M. Roques, *Romania* XLIX I sl.; Meyer-Lübke, Zfr. Phil. XLIII 230; Skok *ibid.* XLIII i sl., L 257 i sl.; i d. *Revue ét. sl.* III 80; Brüch, *Revue de ling. rom.* II 92, i d. Zfr. Ph. XLV (1924) 338, XL (1927) 209, Zfr. Phil. L (1930) 327, 548 i sl.; Densușianu, *Grăi și suflet* I 168; Rosetti, *Revue de ling. rom.* I 152 i sl., III 234 i sl.; Bogrea, *Anuarul Inst. de Istorie națională* III 347 i sl.; Tamas, *Archivum Eur. Centro—Orient.* III; Knieszka *ibid.*

(8) V. Kiparski, *Die gemeinlavischen Lehnwörter aus Germanischen* (*Annales Academiae scientiarum Fennicae*, B XXXII, 2, Helsinki 1934).

(9) A. Stender-Petersen, *Slavisch-Germanische Lehnwortkunde* (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles Handlingar, IV följden, XXXI, No 47, Göteborg 1927).

(10) N. Jokl, *Studien zur albanischen Etymologie und Wortbildung*: Sitzungsberichte der Wiener Akad., Philol.-histor. Klasse, Band 168, I. Abhandlung, Wien 1911; *idem*, *Balkangermanisches und Germanisches im Albanischen*. Festschrift der 57. Versammlung deutschen Philologen und Schulmänner in Salzburg 1929.

(11) A. Thumb, *Die germanischen Elemente im Neugriechischen: Germanische Abhandlungen Hermann Paul zum 17. März 1902* dargebracht, Strassburg 1902, 225 i d.

(12) P. Kretschmer, *Nordische Lehnwörter im Altgriechischen*: *Glotta* XXII (1934) 100 i d.

(13) H. Barić, *Ilirske jezičke studije I*: Rad 272 (Zagreb 1948) 8.

(14) Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et resultats*. Paris 1930, 93, koji sva dosadašnja nastojanja označuje kao „assez problematiques“ i C. Tagliavini, *L'albanese di Dalmazia* (Biblioteca dell' Archivum Romanicum sv. 22) 265, po kojemu „gli elementi germanici nel romeno e nell'albanese lasciano sempre in dubbio“. Lerch u svome članku: *Germanische Wörter in romanischen Sprachräumen*, *Geopolitik* XIX (1942) 14 i d. i ne pominje rumunski jezik.

(15) Upor. R. Loeve, *Die Reste der Germanen am Schwarzen Meere*, Halle 1896 i sl. i naročito C. Patsch, *Beiträge zu Völkerkunde von Südosteuropa* III 59 i sl., koji smatra da su oni hrišćanski Goti, proterani iz Dakije pod Atanarihom. Od 8. veka pominju se samo Γρακοί, prema čemu ti Goti mora da su bili već asimilovani.

(15) Upor. L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme*. Berlin 1910, I 137 i sl.

(17) *Studiosi illius gentis* (tj. Gota) *divinos libros in suae locutionis proprietatem transtulerunt, quorum adhuc monimenta apud nonnullos habentur; et fidelium fratrum relatione didicimus apud quasdam Scytarum gentes, maxime Tomitanos, eadem locutione divina hactenus celebrari officia* (De exordiis ac incrementis rerum ecclesiasticarum cap. 7). Loewe o. c. 249 s pravom odbija nagađanje da bi ti Goti bili ustvari Sloveni, jer u Walafriedovo doba tamo nije bilo slovenskog bogoslužjenja.

(18) J. Kelemina, *Goti na Balkanu: Časopis za zgodovino in narodopisje* XXVII (121) i sl.

(19) Čremošnik i Sergejevski, *Gothisches und Römisches aus Breza bei Sarajevo: Novitates Musaei Sarajevoensis I.*, Sarajevo 1930.

(20) Germain Morin; *Une groupe inconnue de martyrs goths dans un sermon anonyme d'origine barbare: Hist. Jahrbuch* LII (1932) 178—184. O nalazima gotskog novca u Bosni upor. C. Patsch, *Glasn. Zem. muz. za Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo 1900, 599, 565-560.

(21) J. Kelemina, *Popa Dukljanina Libellus Gothorum* (I—VII): *Etnolog* XII (1939) 18 i sl.

(21 bis) Hellquist, *Göteborgs Univ. Årsskrift* XI 1925 121 i d.

(22) a dicto rivo usque *Burguldum* et insuper dictum *Burguldum* et Polize, a. 1188, *Smičiklas Cod. dipl.* II 230; a. 1236 *Mon. spect. hist.* Sl. M. IV. 339, V 2; *Mon. hist.-jur.* VI 259.

(23) R. Heinzel, *Über die ostgothische Heldensage: Sitz.-Ber. der Wiener Akad. Phil.-hist. Kl.* CLXXI 3 (1899) 9 i d. 20.

(24) O plemenu *Merja* upor. naročito M. Vasm er, *Sitz.-Ber. der. Preuss. Akad. Phil.-hist. Kl.* (1935) 507 i d.

(25) B. Benussi, *Nel medio evo*. Parenzo 1897; *idem*, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Trieste 1924, 80.

(26) *Za prijateljske odnose između Gota i Južnih Slovena ima i jedna direktna potvrda*. Σκλαβηνῶν δὲ πολὺς ὄμιλος Ἰλλυριοῖς ἐπισκήψαντες πάθη ἐνταῦθα οὐκ εὐδιήγητα εἰργάσαντο. βασιλεὺς δὲ Ἰουστινιανὸς στρατεύμα ἐπ' αὐτοὺς ἐπεμψεν... οὐδὲ γὰρ διαπορθμευομένους ποταμὸν Ἰστρὸν ἰσχύσαν σφᾶς ἐνεδρεῦσαι Ἰρῶνιοι ἢ ἄλλῳ τῷ βιάσασθαι τρόπον, ἐπεὶ Γήπαιδες αὐτοὺς μισθαρνήσαντες ὑπεδέξαντο καὶ διεπόρθμευσαν μακρόμισθοι γεγενημένοι. ἐπὶ κεφαλῇ γὰρ ἐκάστη κατὰ στατήρα χρυσοῦν ἢ μίσθωσις ἦν Procopius, *Bell. Goth.* IV 25; *annus belli* 551 /2. Na jednom drugom mestu Prokop govori o mogućnosti gotsko-slovenskog vojnog saveza; εἴτε δὲ Τουτίλα χαριζόμενοι εἴτε ἄκλητοι Σκλαβηνοὶ ἐνταῦτα ἦλθον οὐκ ἔχω εἰπεῖν (*Bell. Goth.* III 40; *annus belli* 550—551).

(27) Upor. N. Jokl, *Eberts Reallexikon der Vorgesch.* I 92; *Skok*, *Archiv za arban. star.* II 114 bel.; *Zeitschr. für Ortsnamenforsch.* IV/2, 205 i sl.; H. Barić, *O uzajamnim odnosima balk. jezika* (= *Библиотека Архива за арбанаску старину IV*) 1937, § 25, 26).

(28) Upor. *moju raspravu*. *Poreklo Arbanasa u svetlu istorije*.

(29) Upor. See k, *Real. Enc. s. v. Burgus* i C. Schuchardt, *Sitzber. Berl. Akad.* 1929, 450 i sl. i naročito jasna izvođenja P. Kretschmera, *Glotta* XXI (1934)... kojim on pobija Feistovu tvrdnju (*Festschrift für R. Hildebrand=Zeitschr. für deutsch. Unterr.* VIII, *Erg.-Heft* III, 20, da bi se od *burg*, kao konsonantske osnove ženskog roda očekivalo *\*burgis* ili *\*burga*, ukazujući na to da latinski jezik adaptira njemu nepodesne strane reči bez obzira na rod, kao na gr. *πλαῦος m.*: *placenta f.* ili lat. *gaesum*: stvnem. *ger, geirr m.*

(30) Isto tako stoji i s toponimom *Ernot* u Sedmogradskoj, koji G a m i l l s c h e g smatra „nepobitnim dokazom“ za neposredno rumunsko preuzimanje tog imena iz istočnogerm *\*Hardinob* sa stvnem. *Hartnod*, u prilog čega bi govorio nemetatizirani rumunski oblik za razliku od mađž. *Radnot*. Kada bi *Erdnot* - rum. *Ernot* uistinu stajao u apofonskom odnosu prema *\*Ardnot*, što bi svakako ukazivalo na germansko poreklo tog imena, to bi značilo da su Rumuni primili stariji oblik, a Mađari oblik sa slovenskom metatezom. Ali sve to otpada, jer se mađarski toponim, dokumentovan a. 1258 u obliku *Reunolth*, nahodi u raznim oblastima Ugarske od 13. v. Kako je pokazao K n i e s z a, *Arch. Eur. Centro-Orient.* III 220 i sl. prelaz *Renolt > Radnolt* objašnjava se staromađžarskom disimilacijom *-nn > -nd*, kao napr. u toponimima *Gelednek* (na reci Gan) od slov *\*Glinbnikz* (od *glina*) u stmađž. *\*Glidnik*. Prema svemu tome razvojna linija je ova: nem. *Raginwald*  $\cong$  *Rannold*  $\cong$  mađž. *Rennolt*  $\cong$  *Radnolt*  $\cong$  *Radnot*.

(31) Elemer M o o r, *Westungarn im Mittelalter im Spiegel der Ortsnamen*, Szeged, 1936, 94.

## Starogermanski tragovi u arbanaskom jeziku

*Afer* „blizu“, nedaleko, „skoro“ je po G. Meyeru EW 3 izvedeno od glag. *afērōn* „graničiti“, koje je po njegovom mišljenju  $\leq$  lat. *affinare: affinis*. To tumačenje nailazi na dve teškoće: 1) što bi se u tom slučaju, zbog *r* za *n* moralo pretpostaviti da je ta reč u gegiski dijalekat ušla iz toskiskoga, gde se ta promena izvršila i 2) što lat. *affinare: affinis* nije očuvano ni u jednom romanskom jeziku. Kako se pored *afēr* u arbanaskom jeziku nahodi sinonim *prane, perane*, „blizu“ doslovce „sa strane“ (*per ane*), to Jokl, Stud., 103 raščlanjava opštearb. *afēr* u *a-fer* pod pretpostavkom da *fer* znači „strana“. *a* je predlog koji je inače u arbanaskom jeziku ostavio traga, upor. *a-rotula* „unaokolo“ G. Meyer EW 375, *a-vari* „zajedno“ Jokl, Stud. 4, *a-ḡun* „uzalud“: stsl. *suǰb* „vanus“ Barić, Stud. I 2 i s te strane Joklovoj etimologiji prigovora nema. Međutim, njegovo izvođenje drugog sastavnog dela *fer* iz got. *ferē* nije održivo iako bi se kraj reči mogao objasniti s obzirom na *e* (ε), očuvano još u *afere* u Bogdanovom Cuneus prophetarum II, 152, 4, na koje Jokl ukazuje, jer se to arb. *fer* može objasniti arbanaskim jezičkim sredstvima.

Put, kojim za objašnjenje arb. *a-fer* „blizu“ treba ići, pokazuje nam, po mojem mišljenju, semantički odnos stsl. *blizъ|ъ*: lat. *fligere* „bīti“ (Lottner KZ XI 200; Hoffmann BB XXVI 131; Walde IF XIX, 105; Berneker I 61), grč. *ἄχχῃ* „blizu“: *ἄχχῳ* „stežem“; franc. *près*, ital. (*ap*)*presso* „nahe bei“: lat. *pressus* „zgnječen“. Takav je slučaj i sa arb. *fer*, koje se, po istom semantičkom odnosu može porediti sa lat. *sperno* „odbiti, odgurnuti“, stisl. *sperna* „odgurnuti“, stind. *sphurati* „id“. A. Walde<sup>3</sup>, 730 (kor. \*(s)p(h)er). Za indigenost arb. *fer* „blizu“ presudna je okolnost što je jedna sa *afēr* srodna reč očuvana u samom arbanaskom jeziku. To je *farōj*, koje je denominativni oblik od \*(s)p(h)ora: lat. *sperno* itd. Za fonetski prelaz *sp(h) ≥ f* u arbanaskom jeziku, upor. Barić o. c. 19–25, K. Treimer KZ.

Arban. *fang* m. „terreno incolto, sterile“ je po Joklu, Germ. 120  $\leq$  got. *waggs* „Feld, Aue“, ka stnord. *vangr*, stsaks. *wang*, nvnem. bav.-austr. *wang* itd.: stprus. *wangus* „Damerau“, stlit. *vanga* „Acker“ Trautmann, Altpreuss. Stud. 457. Starije značenje bilo bi zapravo „uvala“ kao u lat. *ancrae* „convalles, vallis“ Paulus Fest. gl. rom. 11; upor. i grč. *ἄγκος* „dolina, gorsko ždrelo“ = stnord. *angr* „zaliv“, nvnem. *Anger*, stisl. *enge* (\**angio*) „livada“ od kor. \**anq-* „savijati“: lat. *ancus*.

Teškoću koju pretstavlja arban. *f* prema got. *w* Jokl l. c. objašnjava supstitucijom. Današnje arbanasko *v* je labiodentalno, alif je u starijim epohama bilo bilabijalno. Kako je i gotsko *w* bilo bez sumnje bilabijalno, to bi arban. *f* prema got. *w* ukazivalo na drukčiji karakter, zašto drugih paralela nema. Pored „terreno incolto, sterile“ Lukaj registruje s. v. i „glibovita, močvarna zemlja“, pa kako se arban. reč *fang* nahodi samo u skadarskom dijalektu, čiji je rečnik sav protkan italijanizmima, biće da je *fang* ≤ mlet. *fango* „blato, kalj, mulj“. Semantički odnos „blato“ — „terreno incolto“ je isti kao u shrv. *blāto* koje pored svoga prvobitnog značenja ima i značenje „neobrađena zemlja“ upor. Mažuranić, *Prilozi za hrv. pravno-povjesni rječnik s. v. blato*. Stara arbanaska reč za „terreno incolto“ e *derr*.

Arban. *fat* „suprug“ je po Meyeru EW 100 identično s arban. rečju za „slučaj, sudbinu, sreću“, koja je van svake sumnje ≤ lat. *fatum*. Ta je latinska reč očuvana u svima zapadnoromanskim jezicima, ali nigde u značenju „suprug“. S toga Jokl, Stud. 107 odvaja arb. reč *fat* „sudbina“ od reči *fat* „suprug“, a ovu poslednju identifikuje sa germ. \**faði* „gospodar, muž“ (grč. *πάρις*, stind. *pati-h* „gospodar, muž“, lit. *pats* „muž“ itd.), koje je u Wulfilinom gotskom jeziku očuvano u složenicama *hunda-faþs þusundi-faþs* „voda stō, hiljadu ljudi“. Zbog arban. krajnjeg *-t* trebalo bi poći od gotskih casus obliqui kao *faðis*, za čije bi se *ð* u arbanaskom jeziku očekivalo *ð*, a po gubitku krajnjeg vokala *ð*. Zato Jokl pribegava hipotezi da je u doba, kada je gotska reč ušla u arbanaski, gotsko međuvokalno *-ð-* bilo na stepenu poznijeg istočnogotskog, u kojem je Wulfilansko *-d-* već postalo okluzivni konsonant, upor. Wrede ap. Stamm-Heyne, Ulfilas (10) 538, 63 nap. 1.

Preuzimanje reči za „suprug“ iz gotskog jezika u arbanaski ukazivalo bi na vrlo intimne gotsko-arbanaske veze, koje bi tek trebalo utvrditi, zbog čega mi se, i pored Joklova insistiranja (upor. Gesch. der indogerm Sprachwiss. II (III) 2, 208; Unters. 12, njegova etimologija čini ipak krajnje neverovatnom.

Arban. *fat* u značenju „suprug“ nahodi se samo u severno-arbanaskom dijalektu, a i u severno-arbanaskom ne znači samo „muž, suprug“, kako bi se moglo misliti prema primeru *gota ġeti fatin* „devojka je našla muža“, koje znači i „devojka je našla sreću“ isto kao i u našem jeziku. Tim se objašnjava i arban. *me maře fat*, koje znazi i „oženiti se“ i „udati se“, upor. Lukaj s. v. *fat*. Zbog

nekadašnje srpsko-severnoarbanaske simboze biće mnogo verovatnije da je geg. *fat* „muž“, uz koje se nalazi i *fate* „žena“ calque prema srp. „suđenik, suđenica“. U toskiskom dijalektu „supružnik“ se zove *šort i jetes* „životna sudbina“.

Arban. *ġet* „naći, opet dostići“ treba da je po Loewe-u 312 jedna balkanskogermanska reč, koja odgovara got. *bigitan* „naći, dostići“, angls. *begitan*, „uhvatiti, dostići, postići“, stnord. *gęta* „postići“, a treba da je ušla u arbanaski iz jednog germanskog dijalekta u kojem se istočnogerm. *e* nije promenilo u *i*. U vezi s tim, Loewe ukazuje na herulski IF XII 26 i d., 70. Ta se arbanaska reč uistinu ne može odvajati od got. *bigitan*, ali ona nije pozajmljenica, nego reč srodna s gotskom, kao i sa lat. *prehendo*, grč. χανδάνω itd. Walde EW<sup>3</sup> 610, upor. G. Meyer BB VIII, 187, EW 140, Jokl u Streitbergovoj *Geschichte der indogerm. Sprachwissensch.* III/II 144.; upor. i *Arhiv* II 383 bel. 31, i naročito Stud. I 9, gde sam ukazao na srodnu arbanasku reč *dz-gezem* (od s „na“ + *ganz* sa *a* od \**n* kao u grč. ἔχανον), koja stoji u apofonskom odnosu prema *ġen* „nalazim“, *ġendem* „nalazim se“, što isključuje svaku pomisao na to da bi arb. glagol *ġet* mogao biti germanska pozajmljenica.

Semantički razvoj „pratiti očima“ > „videti“ na koje se poziva Loewe u prilog hipoteze o germ. poneklu arb. *šoh*, nije ograničen samo na arbanaski i germanski jezik, upor. srir. *ar-secha* „hteo nas je videti“ W. Stokes KZ XL 249, stir. *rosc* (= *ro-sc*) „pogled, oko“, Thurneysen ap. Feist, EW<sup>3</sup> 4046.

Arb. *langim* koje prevode „saltus“, βήματα μεγάλα G. Meyer Alb. Stud. V 91 ne može se po mišljenju Loewe-a 312 odvajati od got. *laggs*, stnem. *lang* itd., što već zbog značenja „skok“: „dug“ nije ni najmanje verovatno.

Arb. *langim* je građeno pomoću sufiksa *-im*, kao *gezim* „radost“, *šerbim* „posluga“. Stoga treba poći od arb. \**lęng* „skačem“ ievr. perf. *longa*: stind. *langhati* „ustaje“, staroir. *lingid* „skače“, *le'm* (= \**lenghmen*) „skok“, preter. *leblang* „skoči“, upor. Stud. I 47 i sl.

U arban. *sinze* „kosir“ mora da je po Loewe-u 319 očuvana jedna balkgerm. reč, srodna stvnem. *segansa* „srp, kosa“. To je iz fonetskih razloga nemoguće. Istina gubitak međuvokalnog *-g-* je relativno pozna pojava, jer obuhvata i stariji sloj arbanaskih pozajmica iz jslov., upor. napr. arban. *Berat* od jslov. *Belogradъ*, W. Meyer-

Lübke, Mitteil. des rumän. Inst. in Wien I (1914) 14, ali bi se za početno *s* u *sinze* moralo očekivati *š*, jer se prelaz *s* u *š* vrši i u starijim slovenskim pozajmljenicama u arbanaskom jeziku, upor. arb. *košer* „kosa“, jslov. *kosor*, J o k l, IF XXXVI 151, srednjarb. *leš* „pleter“ ≤ jslov. *lěsa*, Seliščev, 143, 156, arb. *šuk* „klupko“ (v. Godin, Deutsch-alb. Wörterbuch s. v. Ball) od slov. *suka* = rus. *suka*, J o k l, Miletićev zbornik (1933) 142, i naročito *guša* „guska“, *gušan* srphrv. *gusan*. upor. J o k l, IF XXXVI 152, nap. 1, koji ukazuje na to da se prelaz *s* u *š* vršio i posle prelaza slov. *ρ* u *u*. Pod pretpostavkom da je arb. *sinze* stgerm. porekla, ostaje neobjašnjeno i arb. *z* prema germ. *s*. Germanskom *siginsa* u arbanaskom bi jeziku odgovarao oblik \**sinsε*.

Geg. *škum*, „pěna“ Jung 131 i *škum* Bashkimi 428, tosk. *škumb* (Permet) Kristoforiđi 399 tumači se na razne načine. G. Meyer EW 409 ukazuje na špan. port. prov. *eskuma*, franc. *ecume* itd., ali za lat. *scūma* (koje je već pre 4 st. u latinski jezik prodrlo iz germanskoga, upor. Br ü c h, Einfl. der germ. Sprachen auf das Vulgärlatein str. 7) očekivalo bi se alb. \**škūm*, sa *ū* od *ū* kao u *pūt* „šuma“ od lat. *padūle* (za *patūde*), *gük* „sudija“ od lat. *judice*. Ital. dij. *scuma*, na koje Helbig, Die ital. Elemente im Albanischen IbRI X (1904) svodi *škum*, koliko ja znam, uopšte ne postoji. Fonetski bi zadovoljilo napol. oblik *škum*, od koga polazi Meyer-Lübke, Die lat. Elemente des Alban. u Gröberovu Grundriss der rom. Phil. I<sup>2</sup> 1050, a za njim Vasmer Stud. 23 i J o k l, Unters. 318. Ali je teško verovati da se jedna napuljska reč raširila po celoj arbanaskoj jezičkoj oblasti. To je svakako razlog što J o k l, Germ. 121 napušta svoje ranije gledište i smatra da je *škum* direktna pozajmljenica iz balkanskogotskog *skūma*. Istina, za dugo gotsko *ū* očekivali smo *ū* (analogno razvoju *ū* u *ü* u latinskim elementima arbanaskog jezika) ali bi se zamena germ. *ū* arb. *u* mogla tumačiti time, što se to *ū* za razliku od arbanasko-romanskog zatvorenog *u* bilo otvoreno i izjednačilo se sa otvorenim lat. *ū*.

Međutim, arb. *škum* može se, i ne pribegavajući toj hipotezi, objasniti romanskim sredstvima, tj. staroitalijanskim *scuma*, koje je u arbanaski jezik ušlo pre nego što se u italijanskom jeziku izvršila kontaminacija dveju reči *scumu* + *spiuma* od *spluma*, *splumella*, Parodi, Rom. XXII 302, od koje je postao italijanski oblik *schiuma*.

Arb. *šoh* „vidim“, 2. 3. 1. sing. *šeh* je po G. Meyer-u EW 411 i d. srodno sa lat. *sequor*, grč. *ἑπομαι*, lit. *sekù* „slediti“, a po L o e w e-u 312 balkanskogermanska pozajmljenica zbog istog seman-

tičkog razvitka u arb. *šoh* i got. *saiha* „pratiti očima“, „videti“. Dokaz za to da je arbanaska reč pozajmljenica bilo bi *-h* koje Meyer l. c. ne može da objasni. Ta pretpostavka je potpuno nemoguća. I kad bi arb. *h* za gotsko *hw* trebalo protumačiti glasovnom supstitucijom, to bi, pod pretpostavkom da je arb. *šoh* germanska pozajmljenica, značilo da je germanski uticaj na arbanaski jezik stariji od latinskog, jer prelaz *ē* u *o* ne obuhvata latinske reči u arbanaskom jeziku (upor. arban. reč *rjete* „mreža“ od lat. *rēte* Barić, Lozanićev Zbornik 356 i sl.; Etimološki prilozi: Arhiv I, 1925, 148 i d.), a to je istoriski apsurd. H. Pedersen KZ VXXVI, 283, i Jokl, *Mélanges linguistiques* off. à Mr. Holger Pedersen (Acta Jutlandica IX i, Arhuo, 1937) polaze za arb. *šoh* od praoblika *\*seq<sup>u</sup>-sko*, držeći se učenja da je u arbanaskom jeziku ievr. *sk*, bez obzira na kvalitet guturala zamenjeno sa *h*. Međutim, to glasovno pravilo treba ograničiti samo na *sk̄*, zbog *sk* koje je u arbanaskom jeziku očuvano, upor. moje Stud. I 73, 100; Arhiv III 214—219, IV 235 i sl.

Arb. *tirk* „dokolenica“ je po Jokl-u, German. 188 direktna pozajmica iz got. *Diubrôkis*. Pod tom pretpostavkom lako bi se objasnio i gubitak *b* i redukcija *e* od *o* arbanaskim jezičkim sredstvima, jer je Joklovo mišljenje da je *i* u *tirk* normalni refleks germ. *iu* s germanskim akcentom na prvom slogu fonetski moguće. Nezgodno je, međutim, što se od arban. reči *tirk* ne može odvajati rum. reč *tureci* „dokolenice“, na koju je ukazao još G. Meyer EW 411, a preko koje Jokl o. c. šutke prelazi, a u kojoj je akcenat na preposlednjem slogu. O odnosu između arb. *tirk* i rum. *tureci* i hipotezi o germanskom poreklu njihovu v. str. 114 ove rasprave.

Alb. *tufe* „lisnata grana, kića, gusto lišće“ nije direktna pozajmica iz germanskoga, kako misli L o e w e 311, već je reč identična sa lat.-germ. *tufa* „genus vexilli“. Tome ne protuslovi okolnost što je ona u latinskom jeziku dokumentovana tek u prvoj polovini 5. st. kod Vegecija (3, 5), jer je on, kako je poznato, crpeo iz starijih izvora.

Lat *t* je pravilan refleks germ. *b*, a fem. *tufa* odgovara germ. masculinu *Dufa*, u kojem se je krajnje *-z* već izgubilo, a *a* još držalo. Razlika u značenju arbanaske i lat.-germ. reči objašnjava se tim, što su Germani u rimskoj službi očigledno zadržali reč *tufa* u svojem lat. govoru ne samo u vojnom, nego i u osnovnom značenju koje je očuvano u germanskim izvedenicama kao stsaks. *Dufboere* itd. ili deminitivu *Dufel* „Busch“.

## Starogermanski elementi u izumrlim romanskim dijalektima jadranskog primorja

Velj. *bertájn* „snaha“ tačno je protumačio još Bartoli, *Das Dalmatische* I 144, II 448, koji tu reč izvodi iz germ.-lat. *brūtis* ( $\leq$  got. *brûbiz*) izvedenom sa sufiksom *-ēnis*, odakle je pravilno postalo *-ájn* u *bert-ájn*.

Kako je Dalmacija u srednjem veku bila vizantiska tema, a u srednjegrčkom se nahodi lat. *brūta* (Thes. ling. lat. II 2212), to bi po Skok u, *Zfr. Ph.* LIV 493, začuđavala declinatio semigreca tipa *-ēnis* (kao Juliae Satrieni CIL III 14275<sup>3</sup>), umesto koje bi se, prema rum. *tătâni*, očekivala i za *bruta* deklinacija tipa *-anis*. Moram priznati da mi Skokova napomena nije jasna, jer je srgrč. βρούτις, βρούτιδος ta germ. reč, koja je recipirana preko vojničkog govora verovatno još pre definitivne podele Rimskog Carstva, dok je oblik βρούτα od mlađeg lat. *bruta* (s *-a* prema mnogobrojnim ženskim imenima rodbine) dokumentovan samo u odnosu na rimske prilike, upor. Loewe 278. A kako je vulg.-lat. oblik *brutes* (sa vlat. *-es* od *-is*) utvrđen na dva natpisa na Balkanskom Poluostrvu (Horreum Margi u Srbiji i Kutlovici u Bugarskoj), a *brutis* u Noriku (Teurnia CILIII 4716, upor. v. Domaszewski, *Neue Heidelb. Jahrb.* III 193, *Rhein. Mus.* LV (1900) 318, a očuvana je, kao živa reč, u alpinsko-romanskom, ja se ne mogu složiti ni sa mišljenjem da je baš Dalmacija bila ishodna tačka širenja germ.-lat. *brūtis*, koje zastupa Bruch, *Der Einfluss der germ. Spr. auf das Vulgärlatein* 48 upor. i Walde-Hoffmann<sup>3</sup> s. v. Pre će biti da je ona u vulgarno-latinski jezik ušla iz vojničkolatinskog jezika perifernih provincija, čim se objašnjava što joj traga u samoj Italiji nigde nema.

Dalm. *rango* očuvano u shrv. *rango* „šepav“ (Dubrovnik) je got. *wranks* „iskrivljen“ koje je u tolosansko doba romanizovano u *rancus*. Na dalmatski karakter *ng*  $\leq$  *nk* (ital. *ranco*) ukazuje sonorizacija konsonanta poslije nazala, kao u srhr. pozajmljenicama iz starodalm. jezika kao *venga* „pašnjak“ (Zore, Rad 115, 183)  $\leq$  lat. *vinca* (od *vincus*) Meyer-Lübke, REW 9342, Skok *Arch. glott. ital.* XXIV 49, 78, *lenga* „morsko dno na kojim ima riba“, Zore, Arhiv za jugosl. pov. II 237  $\leq$  *lanca* „korito“, REW<sup>3</sup> 4877, *ingvast*, „mastilo“  $\leq$  *incaustum* Skok, *ZR Phil.* 54, 433, Jud, *Romania* XLVIII 5017, *brenge* „škrge“ (Bijela u Boki)  $\leq$  *branchiae* REW<sup>3</sup> 1271.

Velj. *rek* „bogat“, lat. *riccus* „bogat, silan“ got. *reiks*. Da je to *rek* stara germ.-lat. reč, koja je u krčki romanski dijalekat ušla još

u predmletačko doba, pokazuje *ɛ*, koje je normalni veljotski refleks v.-lat. *ī* u zatvorenom slogu, upor. velj. *decro* „govoriti“ ≤ lat. *dic(e)re* Bartoli o. c. II. Gubitak krajnjeg *-o*, koje u veljotskom dijalektu ukazuje na prethodnu konsonantsku grupu (upor. pored *decro*, *plungro* „plakati“ ≤ lat. *plangere*, pa velj. *damno* „šteta“ ≤ lat. *damnum*, *samno* „san“ ≤ lat. *somnum*, *lano* „drvo“ ≤ lat. *lignum* itd. nasuprot *fuk* „oganj“ ≤ lat. *focus*, isti je kao u velj. *vet* „hrana“ od \**vekto* ≤ lat. *victus* sa *-t-* od ranijeg *-kt-* na koja ukazuje velj. *piakno* „češalj“ (od \**piak(t)no* ≤ lat. *pēctine* i dubr. staroromanska pozajmljenica *trakta* „vrsta mreže“ ≤ lat. *tracta*, upor. Barić *Uzajamni odnosi balk. jezika* I 17 § 18. Gubitak krajnjeg *-o* javlja se najzad i u velj. *stal* „stallo“, koje je po mojem mišljenju langobardski relikv (isto kao ital. *stollo* za koji upor. Gamillscheg II 162) sa pravilnom zamenom *o < a* u zatvorenom slogu, upor. velj. *samno*, lat. *somnu* (= ist. *suno*), Barić o. c. 24 § 24. U svim tim primerima *-o* je otpalo, u doba izumiranja veljotskog dijalekta, prema tipu *focus: fuk*, kao u *duār*, *kuār* pored pravilnih oblika *duārno*, *kuārno*, Bartoli I 144, str. 253.

Za objašnjenje *a* u velj. *stal* ne može se poći od *ɛ* u ital. *stelo* „struk“, iako veljotski nizlazni diftong *ai* (od *ɛ*), *au* (od *ɛ*), *oi* (od *ū*) gube *ɪ* pred likvidama i nazalima na neposrednom kraju reči, upor. *čol* „zadnjica“ ≤ lat. *cūlus: dōjra* „tvrda“ ≤ lat. *dūra, sarān* „vedar“ ≤ lat. *serēnus: katāina* ≤ lat. *catēna, mājk* ≤ lat. *mēcum*, ali lat. *o* u balkanskom latinitetu ne odgovara *ɛ* (kao u ital. *stelo*), nego *u*, upor. arban. *štüte*, rum. *stur*. Od grč.-lat. *stylus*, na koje Bartoli II svodi velj. *stál*, moglo bi se prema gornjem očekivati samo \**stól*.

Velj. *skajna* „leđa“ ≤ got. *skīna* je nesumnjivo genuina starodalmatska reč zbog *ai* za lat. *ī*, upor. *fāil* „nit“ ≤ lat. *filum*, a postojala je i u ostalim staroromanskim dijalektima našeg primorja, upor. shrv. *škina* „leđa“, koju nalazimo u Dubrovniku (Budmani *Rad* XLV 164), Perastu i Prčanju (Rešetar, *Der štokavische Dial.* 297), Cresu (Tentor, *Af. sl. Phil* XXX s. v). *š* za *s* objašnjava se mletačkom artikulacijom.

Shrv. *slemo* (Dubrovnik) ne može biti refleks got. *slimb*, kako misli Skok, *Zfr. Ph.* LIV 496. Da je ta reč preuzeta direktno od Gota, ona bi glasila \**slebo* ≤ *slebo*, a da je u naš jezik ušla preko staroromanskog jezika našega primorja, očekivalo bi se *skl-* za *sl-*, upor. *sclimbo* u Codex Cavensis. Prema tome biće najverovatnije da je dubr. *slemo* nemačka pozajmljenica, i to tim pre što se kod Menčetića (16. v.) nahodi *frava*. Nasuprot tome dubr. *škembo* je ital. *sghembo*. Početno *-š* za *-s* ukazuje na mletačku artikulaciju, ali *škembo*

ne može biti mletačka pozajmljenica, jer se u mletačkom dijalektu nalaze samo oblici *scalembro*, *scalembo* (Trst) koji su postali ukrštanjem langob. *slimb*, flekt *slimber* ≅ ital. *slembero* + ital. *sghembo*.

Kao siguran germanski element starodalmatskog jezika smatra se pridev *škljet* „čist, nerazblažen“ napr. „škljeta rakija“ (Zore, Dubrovačke tuđinke, *Spomenik SAN XXVI* s. v.) koje Skok *Zfrom Phil. L 532*, Gamillscheg II 236 izvode iz *sclettus*, got. *slaihts*, zato, što se ta reč nahodi samo u Dubrovniku, a čuva grupu *skl* pred palatom za razliku od ital. *schietto* mlet. *śceto*. Međutim, nije isključeno da je dubr. *škljet* ipak ≪ ital. *schietto*, jer prelaz *škj-* u *šklj-* u srpsko-hrvatskom jeziku nije usamljen, upor. *šljer* ≅ *škljer*, Rešetar o. c.

### Istočnogermanski i langobardski elementi u rumunskom jeziku

Rum. glagol *ateià* „svečano se obući“ (samo u Banatu) potiče po *Ȇiculescu*, *Zfr. Ph. XLIX 405* od gep. *\*tēwian*: ags. *tawian*. Ali u tom slučaju očekivalo se od *\*tewjan* *\*teiva* kao *aibā* ≪ lat. *habeat*, *cuib* ≪ lat. *cubium*, *scobia* ≪ lat. *coveus* za *caveus*, Pušcariu *Dacorom. III, 671*. Da se utvrdi germ. poreklo rum. *a-teià* moralo bi se dakle pretpostaviti da se u rum *ateià* got. *-w-* izgubilo u međuvokalnom položaju kao lat. *-v-*, ali dokaze za to da got. / nije odgovaralo lat. *i* nije ni Gamillscheg II 249 uspeo pronaći.

Izvođenju te rum. reči iz lat. *\*aptabiliare* fonetski se ne može prigovoriti ništa, jer je *t* zamena predakcenatskog *pt*, upor. Pušcariu, *Convorbiri literare XLIV 334*, *Dacorom. I 424* i sl., a *ae* u *ateià* sažima se u *e* kao u rum. refleksu lat. *pavimentum* *\*paemint*, *pemint* (= dr. *pamint* sa sekundarima *a* iza *p*). Za semantički razvoj upor. srp. *udesiti se* „sich herrichten“.

Rum. *boare* „blagi vetar“ potiče po Gamillscheg-u II 250 od gep. *\*bauris* *\*bauris* (dan. *bør* „povoljan vetar“), čiji bi oblici odgovarali lat. deklinaciji *stirps*, *stirpis*, tako da bi se rum. *boare* svodilo na obliquus *bore*. Formalno i semantički ta je etimologija moguća, ali ništa ne sprečava ni izvođenje rum. *boare* od lat. *borea*, upor. Graur BL V 90.

Poreklo rum. *burtă* „telo, trbuh, materina utroba“, nije još izvedeno na čisto. Mišljenje da je ta reč grč. βαρύτης, koje sasvim ozbiljno iznosi Giuglea, *Dacorom. IV 15*, nemoguće je, naravno, u svakom pogledu. Po Skoku *Zfr. Phil. L 274* ona bi bila u vezi

sa rum. (međl.) *buric* ili sa *burduf* „trbuh“, i to pod pretpostavkom da je *-ta* slov. hipokoristički sufiks. Ta pretpostavka je neodrživa, jer se sufiks *-ta* javlja samo kod ličnih imena, upor. V o n d r á k. *Vergl. slav. Gramm.* I<sup>2</sup> 581.

Rekonstrukciji gepidskog praoblika *\*burDi* „materina utroba“, got. *baúrDei* (čitaj *borDi*) „teret“, od koje polazi *Diculescu*, *Zfr. Ph.* XLIX 431 prigovara se dvoje: prvo, da got. *au=(o)* u bibl. got. *baúrDei* „teret“ ne može objasniti *-u* u *burtā*, budući da rum. refleks lat. *o* nije *u*; drugo, da bi za got. *þ* trebalo očekivati rum. *-d*, upor. K i s c h, *Festschrift Teutsch* 40. Ova poslednja zamerka otpada, jer Kisch gubi iz vida da u poznogotskom *þ* postaje zvučno samo u intervokalnom položaju i da se taj zvučni interdental u romanskom zamenjuje okluzivom *-d-*, kako pokazuju zapadnoromanske pozajmljenice gotskog porekla, upor. *fribu* ≥ rom. *fridu* u *Fridumir* za *Fridumērs* nasuprot ital. *biotto* od got. *\*blauþs* ka dokumentovanom *blauþjan*, M e y e r - L ü b k e, *Roman. Namenstud.* 101.

Zamena biblgot. *-ô-* u gotskim elementima zapadnoromanske jezičke oblasti pokazuje nam put ka tumačenju glasa *u* u rum. *burtā*. Istgot. *wrôtjan* (ags. *wrotan* itd.) romanizira se u *rūtiare* ≥ tosk. *rucciare* „rovati“, C a i x, *Studi di etimologia ital. e romanza* 148, dok *o* u *hroþs* odgovara *o*, upor. *Rodr-igo* = *hroþ-eigs* „siege-reich“. Dvojakost tih romanizovanih oblika pokazuje nam da se u gotskom jeziku i p a k vršio jedan preglas, koji nastaje usled sledećeg *j*, dakle da je preglas jedna opštegermanska pojava (v. str. 106). Prema tome *u* u istgerm. *\*burDi* ima se pripisati dejstvu krajnjeg *-i*, jer je metafonija sprečila prelaz *-ur-* u *-or-* koji se izvršio u bibliskogotskom *baúrDei*. Time otpadaju sve sumnje, zbog kojih P u š c a r i u, *Limba română* (1940) 41, 147 smatra da je rum. *burtā* „de origine obscura“. Gepidska ipak ta reč nije. Nju nalazimo naime i u istrorumunskom dijalektu, upor. P u š c a r i u, *Studii istroromâne* II s. v., pa je jamačno pozajmljena na jugu Dunava, gde su se jedino mogle razviti dijalekatske crte zajedničke istrorumunskom i arumunskom (v. str. 32 i tamo navedenu literaturu).

U izvođenju rum. *brusture* „čičak“ iz istočnogerm. *\*brustilô*: ang. *brystl* „čekinja“, S c r i b a n, *Archivă* XXXIX 93, ne nailazim ni na fonetske, ni na semantičke teškoće. Metateza u osnovnom slogu nahodi se u odgovarajućim pozajmljenicama u Italiji i Španiji, upor. G a m i l l s c h e g III 36 i angl. reč *burr*, koja, kao i rum. *brusture*, istgerm. *brustilô*, znači „čičak“.

Po P u š c a r i u, *Un cuvânt din timpul migrațiunilor (cutropi)*: *Academia Ortodoxa, Societatea Studentilor in Teologie de la Univer-*

*sitatea „Regele Carolui“* Cincizeci de ani de existența, 1884—1934, Cernauți (1935) 139 i sl. rum. glagol *cutropî* „depasser“ treba da je hibridna rumunsko-germanska tvorba, u kojoj je jedan elemenat latinski, a drugi germanski: *cum* + *ġorp*, čemu bi odgovarao oblik *cum*+*vărf*, složen od lat. *cum* „sa“ i slov. *vbrxǣ* „vrh“. To bi značilo, da je od germ. *ġorp* zapravo „gomila ljudi“ (sačuvano u nem. *Dorf*), latiniziranom u Lex Alemanorum u *troppus*, a sačuvanom na romanskom zapadu u franc. *troupeaux*, prov. *tropel*, katal. glagolu *atropeller* „renverser“ i u adverbima franc. prov. *trop*. ital. *troppo*, u rumunskom jeziku iz nestalog izraza *cu tropul* „en masse, en quantité“ postao glagol „qui exprime les invasions impétueuses des barbares germains“: *cutropî*, Pușcariu l. c. *Etudes de linguistique roumaine* 44, *Dacorom.* VIII, 292 *La Transilvanie*, București (1938) 218, *Limba română* 273.

Već sâm oblik zapadnoromanskih reči ne govori u prilog pretpostavke da one potiču od germ. *ġorp*. Budući da u germ. rečniku imamo samo *p*, a ne *pp*, morali bismo uzeti da je premeštanje glasa *r* u \**torpu* usledio tek nakon romanskog prelaza *p* u *b* (-*v*). U pogledu pak na semantičku stranu, morali bismo poći od švajc. *dorf* „sastanak“, ali od toga značenja do značenja adverba „previše“ još uvek je preveliki put, upor. Br ü c h, *Der Einfluss der germ. Sprachen auf das Vulgärlatein* 81. Kod rum. *cutropî* postoji još jedna semantička teškoća u tome, što taj glagol, osim „envahir“, znači i „seći šumu“. Zbog toga se do sada i mislilo na slov. poreklo (starocrkslov. *otrġbiti* „seći šumu“, Cihac II s. v. Bez obzira na nepremostive glasovne teškoće (*ġ = o!*), a i pored semantičkih skokova, ipak je vrlo teško uskladiti slav. *otrġbiti* „charter“ (v. polj. *otrzġbiti* „id.“ sa germ. *ġorp* „množina, skùp.“

Biće da se rum. *cutropî* svodi naprosto na \**contorpire* za *contoprire* „être toujours engourdi“ Candrea-Densusianu DER 469, Rosetti, *Istoria limbii române I* (1940) 166.

Glagol *a căinǎ* „jadikovati, plakati“ po mišljenju Giuglea i Disculescu-a, koje je saopštio Kisch, *Festschrift Deutsch* 41, a preuzeo Gamillscheg II 251, treba da potiče od istgerm. *quainon* „plakati, jadikovati“: staronord. *kveina* „plakati“. Iako prelaz istgerm. *qu*  $\geq$  *k* glasovno odgovara prelazu lat. *qu*  $\geq$  *k* u rum. *care*  $\leq$  *quare*, izvođenje tog rum. glagola od got. *quainon* otpada, jer bi se za germ. *ai* moralo očekivati *e*, isp. moja razlaganja s. v. a t e i à.

Rum. *crâng* „silva rotunda, grmlje“ potiče po Kisch-u, *Festschrift Deutsch* 17 od germ. *krang*, koje se održalo u srednjem.

*krangl* „krug“. Gamillscheg II, 249 polazi od metafonskog oblika *kring* u stnord. *kringr*, srvnem. *krine* „krug, borište“ i rekonstruiše gepid. reč *\*krings* „okruglo mesto“. Protiv te pretpostavke formalnog prigovora nema, jer je od *\*krings*, latinizirano *cringum* moglo postati samo *crâng*, a i semantički razvoj „mesto na koje se ne sme stupiti“ — „šuma, grmlje“ je moguć, upor. srphrv. *zabran* „defensum, šuma, grmlje“. Gepidsko poreklo rum. *crâng* ipak nije ni najmanje sigurno, budući da izrazu *silva rotunda* u mađarskom jeziku odgovara *korongy*, a ovo dolazi od slav. *krōgъ*, odakle se, bez ikakvih teškoća, može izvesti i rum. *crâng*. Zbog toga otpada mišljenje da se rum. *crângă* „grana“ svodi na *cringa*, ženski oblik germ.-rom. reči *cringum* (preko *creanga*). *Crânga* je slov. reč.

Rum. *dop* „čep, zapušač“ tumači Loewe 310 kao germansku reč na osnovu nord.-friz. *doppe*, Dutzen, Gloss. der fries. Sprache. On smatra da ta reč potiče iz balkanskogermanskog zato što joj tragova u zapadnoromanskoj jezičkoj oblasti nema. Istgerm. *\*dups*, od kojega polazi Gamillscheg II 251, ne zadovoljava fonetski, jer u rumunskom jeziku lat. *ū* odgovara *u*, a ne *o*, upor. rum. *lup* „vuk“ ≤ lat. *lūpus*. Pomišljati na herulski oblik, u kome bi po Loewe IF XIII 26 i d. 70 za *u* stajalo *o*, nema smisla, jer je *dop* nemačka reč sedmogradskih kolonista, na što je upozorio već Meyer-Lübke KZ XXXIX 602, a koju Kisch, *Arch. des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* (1905) 58 objašnjava kao sedmogradski refleks friz. reči *doppe*, što znači: da se tu ne radi o jednoj prastarj germanskoj reči, već o jednoj romanskoj pozajmici (galorom. *top* - franc *toupet*), koju su nemački kolonisti iz svoje stare franačke postojbine doneli sobom u Sedmogradsku.

Rum. *găsi* „naći“ smatra se pozajmicom od slav. *gasiti*, upor. Pușcariu, *Din perspectiva dictionarului Acad. Rom.* 1922, *Études de lingu. roum.*, 1937, 40, koji za tu etimologiju kaže da „evidente et indiscutable“, iako sâm i priznaje da se prelaz značenja: „gasiti“ ≧ „naći“ ne može protumačiti. Giuglea, *Dacorom.* III, 1090 stavlja tu reč u vezu sa got. *gasaihan* „ugledati“, što je semantički moguće, ali u glasovnom pogledu nemoguće tumačenje. Gamillscheg II 252 polazi od verbalnog apstrakta *\*gasihts* ka stvnem. *gesiht* „gledanje, izgled“ i ukazuje na got. *fragifts* „podeljivanje“ prema *fragiban* „davati“. Iz tako nastalog rum. *gasit* u *lesne de gasit* „lako se naći“, *banul de gasit* „nađen novac“ mogao je obratnim putem nastati glagol *găsi* „naći“, budući da se iz svakog rum. glagola može stvoriti imenica na *-it*, upor. Meyer-Lübke, *Vergl. Gramm. der. rom. Spr.* II 532.

Protiv izvođenja rum. *gard* „ograda“ iz slov. \**gordъ*, Kisch *Festschr. Teutsch* 45, a po njemu Gamillscheg II 252 ukazuje na to da je u rumunskim pozajmljenicama slovenskog polekla *gradinã* „vrt“, *gradište* „ograda“ izvršena matateza *ar > ra*, ma da je utvrđeno da u rumunskom jeziku ima i reči slovenskog porekla, u kojim slov. matateza nije izvršena, upor. rum. *daltã* Barić, *Archiv* II (1925) 386, Nandriș, *Dacorom.* VI 350 i d., Rosetti, *Slavo-romanica*, *Bull. ling.* XIV (1946) 116. U prilog mogućnosti, da je ta reč pozajmljena iz germ. govori njeno značenje, jer slov. \**gordъ*, u stcrkslov. *gradъ*, bug., srphrv. i slov. znači „grãd“, a ne „ograda“. Jokl-ovo mišljenje, *Slavia* XIII 298 i d., da je rum. *gard* arbanaskog porekla, ne može se održati, jer arban. reč glasi *gard-i*, a arb. *ð* odgovara u rumunskim pozajmljenicama *z*, upor. arb. *barde* „bela“  $\cong$  rum. *barzã* „róda“, arb. *ðate*  $\cong$  rum. *zarã*, arb. *vjeðute*  $\cong$  rum. *vjezure*. *d* u *brad* od arban. *breð*, odr. *breð-i* „jela“, koje Joklu služi kao primer za zamenu arban. *ð > rum. d*, samo je prividno skretanje od te glasovne supstitucije, jer Rumuni osećaju *braz* kao plural („jele“), pa su iz toga stvorili novi singular *brad* po relaciji *ied -iezi, neted-netezi*, upor. Byck-Graur, *Bull. ling.* I 26.

Rum. *grapã* moglo bi se i glasovno i semantički ispravno svesti na germ. *krappa* REW br. 4760. Ali ipak je mnogo verovatnija veza te reči sa arban. *gřep* „crochet hameçon“, koji se prema rum. *grapã* odnosi kao arb. *breð* prema rum. *brad* (v. gore s. v. *gard*).

Za rum. *ghiogã* „buzdovan“ Diculescu rekonstruiše *Zfr. Phil.* XLIX 435 gepid. \**kugla*: hol. *kogl* „kugla“, ags. *cycgel* „toljaga, štap sa vrškom u obliku kugle“, engl. *cudgel* „toljaga, topuz“. Ta rekonstrukcija ne zadovoljava ni u fonetskom pogledu, jer istgerm. *u* u rum. pozajmljenicama ostaje neizmenjeno, a nije opravdana ni u odnosu prema engl. *cudgel*, upor. Zauner, *Zfr. Phil.* L 551. O pokušaju Gamillschega da dokaže germ. poreklo rum. *ghiogã* pomoću langob. jezika v. str. 118 ove rasprave.

Izvođenje rum. *nãsture* „uzao, dugme“, Loewe 304 od istgerm. *nastilô* (stvnem. *nestila* „vrpca, remen za vezivanje“) nije naišlo na prijem, upor. Pușcariu EWR 1156, a Meyer-Lübke REW s. v. tu rum. reč odvaja od ital. *nastro* „vrpca“ i izvodi je iz lat. *nassula*. Fonetski ta etimologija ne zadovoljava, a uz to nije sigurno da li je značenje „uzao“ (Georges) u latinskom stvarno postojalo pored značenja „vrša“. Još neverovatnije je bizarno domišljanje Bruch-a, *Rev. ling. rom.* II 296 i d. (v. takođe Rosetti, *Istoria limbii române* 271) po kojoj je romanj. *naster* iz Ravenne preko istrorumunskog, gde

te reči uopšte nema, ona prešla kao kulturna reč na sever u dakorumunski i na jug u arumunski dijalekat, iako te reči ni u grčkom ni u južnoslovenskim dijalektima nema, ma da bi baš njihovim posredstvom ona morala ući u rumunski jezik, upor. Skok, *Zfr. Phil.* L 264. Ali ni Skokov pokušaj da rum. *nasture* izvede iz latinskoga jezika, ne može se, po mom mišljenju, održati. Jer ako se i pretpostavi, da je iz vlat. *astula* „treska“ (*nastula* Thes. linguae lat. 123) u vulgarnom jeziku postalo *astla*, i da je ta reč zbog homonimije sa *astla* (od *assula* „treska“) ušla opet u književni jezik, to bi se iz tog oblika moglo u rumunskom razviti samo *\*astura*, a time bi i krajnje *-e* ostalo bez objašnjenja. Da bi tome doskočio, Skok l. c. pretpostavlja da se sa *astūla* stopio neodređeni član u doba kad *u* još nije bilo nestalo i kad je od plurala *nasturi* stvoren novi singularni oblik *nasture*. Ta dovitljiva konstrukcija nije ni najmanje ubedljiva, jer bi se morala pretpostaviti i promena roda i jedini slučaj stapanja člana. Po mom mišljenju poreklo te rumunske reči mora se ipak tražiti u romaniziranom germanskom obliku *nastula* koji se očuvao u Južnoj Italiji, upor. Rohlf, *Etym. Wb. der unterital.* Gräzität 1442 u reči *βάσπουλον* „kopča“. Ja ne razumem Skokov prigovor, da te dve geografske oblasti isključuju mogućnost germanskog porekla, jer u otrantskom dijalektu postoji reč *xacicia* koja bez ikakve sumnje potiče iz germ. *hapja*, upor. Rohlf, *Griechen und Romanen* 137. Ako se tu, usled prelaza *pi* u *ćc* i radi o preuzimanju jedne tuđice u grčki jezik preko jednog južnoitalijanskog dijalekta, to ipak ne smemo zaboraviti da se *βάσπουρα* pojavljuje mestimice na tom području i kod Romana koji su tu reč dalje preneli. Prema tome možemo dakle mirno pretpostaviti da je germ. reč *nastilō* prodrla u veku na Balkan kao naziv jedne tipično germanske nošnje i da je IV—V tamo romanizovano u *nastula*. Kako ta reč još i danas živi u arumunskom dijalektu (*nastur*, *nasture* „kopča, uzao“, u olimpovlaškom Pușcariu l. c.), to moramo zaključiti da ona pripada prarumunskom jeziku.

Rum. *pungă* „tobolac“ potiče po Loewe-u 318 iz balk.-germ. *puggs*, „βαλάντιος“ „kesa za novac“, a po Densusienu, *Hist. de la langue roum.* I 360, 376, Pușcariu, *Etudes de ling. roum.* 44, Rosetti o. c. iz slov. *pogy* ≤ got. *puggs*. Uprkos mišljenju Miklosich-a EW 117, Brücknera SIEW 402, Stender-Persona 396, *pogy* nema nikakve veze sa got. *puggs* ili *pungo*, jer se semasiološki ne slaže, budući da se u celoj germanskoj jezičkoj oblasti ta reč nahodi jedino u značenju „kesa“ (got. *puggs*, stvnem. *scazfung*, ags. *punz*, stisl. *pungr*, stfriz. *pung*, srdnem. *punge* „kesa“),

koje u slovenskim jezicima uopšte ne postoji, upor. stslav. *poḡy*, *poḡva* „*πότακος corymbos*“, *poḡvica* „globulus“, strus. *ūyibi*, *ūyiba*, *ūyibuuca* „kugla, okrugli nakit, dugme“, rus. *ūŷz(o)buca* „mala uzvisina, grba“, malorus. *ūŷzobuuca* „malo dugme od medi“, polj. (dijal.) *paḡvica* „dečja igračka“, srhrv. *puhvica*, *puhica*, *puica* „pustula“, slov. *pōḡlica* „pribadača, kopča“, upor. Walde-Pokorny II 6 gde se *poḡy* u prvobitnom značenju „corymbos“ dovodi u vezu sa polj. *paḡk* „pupoljak“ i Preobraženski j II 149, Knutsson, Lehnwörter 44, Kiparsky 54, koji polaze od ievr. \**pegg* sa nazalnim infiksom. Meyer-Lübke, REW 7849 dovodi rum. *pungă* ujedno sa reat. *ponga* „nabor“, mlet. *ponga* „ptičja guša“ u vezu sa srgr. *πουγγίον* „torba“. Sve te reči potiču od ranogot. *puggaz*, koja je kao vojnička reč prodrila u zapadnoromansku oblast pre gubljenja krajnjih vokala, prema čemu bismo imali isti slučaj kao u rum. *tufă*, arb. *tufe* (v. str. 91). Ali germ. *punga* moglo je doći u rumunski jezik i preko Vizantije. Rešenje tog pitanja moći će se izvesti načisto samo kulturnoistoriski.

Rum. *rapăn* „šuga, svrab“ odgovara gotskom *rappo* v. Pušcariu, *Dacorom.* II 396. S obzirom na bav. *rapfen* „svrab, osip“ ta reč ukazuje na *-n* koren zbog čega ona mora da je refleks got. pl. *rappōns*. Od tog drum. oblika (upor. i starije oblike *rapură*, *rapanos* „šugav“, *rapor* „svinjska šuga“) ne može se odvajati arum. *arapune*, *areapini* „Weintraubenkamm“. Prema tome ovde se radi o germanskoj pozajmljenici iz oblasti južno od Dunava, a nipošto o reči gepidskog porekla.

Rum. *rofii* „Milchkratze“ treba da je po Diclescu, *Zfr. Phil.* XLI 420 pozajmljenica iz gepid. \**hrufs*, pl. *hrufeis*: stvnem. *hruf* „krasta“, a s tim se slaže i Gamillscheg II 253. Semantički vrlo verovatna, ta etimologija ne zadovoljava fonetski, jer u rumunskom *u* ostaje, upor. i Bruch, *Rev. de ling. rom.* II 93. Gamillscheg-ova primedba l. c. da se *u* pred labijalom pretvara u *o*, ne stoji, upor. *rump* ≤ *rumpo*, *rumeg* ≤ *rumigo*, *induplec* ≤ *duplico*, *lup* ≤ *lupus*; *o* za *u* nalazimo samo u *toamnă* „jesen“, koja je reč sa romanskog zapada u novom glasovnom obliku mogla prodrati na istok nešto pre prekida saobraćaja usled nadolaska varvara, upor. Bartoli, *Alle fonti del neolatino: Miscellanea Hortis* s. o. 6, a možda je i Graur u pravu kad misli da je akcentovano *tumna*, *tumnatie* postalo analogično prema *toamna* kao *juca:joacă*, upor. *Bull. ling.* V 78 i sl. I drugi argumenat, na koji se poziva Gamillscheg, biva da je gotsko *u* bilo otvorenije od lat. *u*, ne važi, jer se gotsko *u*, koje je također otvoreno, poklapa sa lat. *u*. Ako franačko-gotsko *u*

prelazi na romanskom zapadu u *o*, to znači s a m o da se otvoreno germansko *o* izjednačilo sa latinskim otvorenim *u*, od kojega je na celom romanskom zapadu, izuzev Sardiniju, postalo *o*. Tek onda kad rum. *u* postaje zatvoreni vokal, vrši se supstitucija  $u > o$ . Tako se tumači rum. *o* za poznobug. *u* u sredini reči: rum. *sol* od bug. *sub*. Sporno rum. *rofii* može se bez ikakvih teškoća izvesti iz slov. *rohav* „kozičav“ upor. Skok *Zfr. Phil.* XLIII s. v. Prelaz slov. *h* u rum. *f* poznata je pojava u rumunskom jeziku, upor. *virf* „vršak“  $\leq$  stsl. *врѣхъ*, rum. *praf* „prašina“ pored starijeg *prah*  $\leq$  stsl. *прахъ*, i rum. nuzoblik *rohii*. Nastavak rumunskog oblika adaptiran je prema pluralnoj formi naziva drugih kožnih bolesti (upor. slov. *boginje*, *ospice* itd.). O shrv. *rohav* upor. i Cihac II 318.

Rum. *râncaciu* adj. „sa jednim mudom, polukastriran“ po Pușcariu, *Dacorom.* II 605 i sl. je lat. *rancus*, a ovo već u tolozansko doba romanizovana gotška reč *wranks*, upor. Gamillsheg III E 42. Germ.-lat. *rancus* nahodi se i u starodalmatskom jeziku (dubr. shrv. *rango* v. str. 93), no tamo se ta reč za razliku od rum. *râncaciu*, koja je stočarski izraz, upotrebljava za oznaku čovečje telesne mase. Stoga će biti verovatnije da se u rum. *rânc*, od koga je po Cihac-u, II 187 izveden rum. oblik *rancâciu*  $\leq$  lat. *renicus*, od koga je špan. *rengo*. Izraz „bubreg“ za „mudo“ nahodi se i u franc. „rogons de coq = testicules de coq“, upor. Zauner, *Die romanischen Namen der Körperteile*.

Rum. *a se screme* treba da je po Ciuglea, *Dacorom.* II 402, i Gamillsheg-u II 254 u vezi sa drugim sastavnim delom germanske reči koja odgovara nem. *Bauch-grimmen*, stvnem. *krimman* „stiskati“. Pozajmica iz tog semantičkog kruga ima poviše u zapadnoromanskom, ali je ipak verovatnije, da se za objašnjenje porekla rumunskog *screm*, koja znači „stiskati kod obavljanja nužde“, pođe od kontaminacije lat. *excremo* + *exprimo*, upor. Pușcariu, *Zfr. Phil.* XXVII 748, EWR 1563. U prilog tome govori okolnost što je u arumunskom dijalektu to značenje očuvano.

Rum. *sculă* „pribor, dragocenost“ treba da je po Diculescu, *Dacorom.* IV 469 eol. \*σκῦλλον : σκῦλον „ratni plen“. Te dve reči slažu se samo po značenju „dragocenost“. U značenju „pribor“ rum. *sculă* bolje pristaje uz got. *skubla* „lopata“, upor. Ciuglea, *Dacorom.* III 1090. Najverovatnije je da se tu radi o dvema rečima koje jednako glase, ali koje su različitog porekla. Izvođenje rum. *sculă* iz gotškoga *scubla* je bez prigovora i u fonetskom pogledu, upor. rum. *sulă* „šilo“ od lat. *sūbula*, gde se *u* od *b* stopilo sa prethodnim *ū*, Tiktin, *Rumän. Elementarbuch* § 157.

Rum. glagol. *a sguduī* (čit. *zguduī*) „potresti“ ne može biti gepid. *skudojan*: stvnem. *skutilon*, stsaks. *s'uddijan* „potresti“ kako hoće *Diculescu*, *Zfr. Phil.* XLI 414, jer glagola tipa *-oian* u istočnogermanskom nema.

Rum. *stärnut* „sa belom pegom na čelu ili žvalama (o konjima)“ svodi se po *Diculescu*, *Gepiden* 175, 5; *Zfr. Phil.* XLIX na istgerm. *\*sternō* kao germ. adjektivni oblik na *-ōdi* (tipa ags. *steornede* „frontosus, sa velikim čelom“), prilagođen domaćim adjektivima na *-ut* napr. *corn-ut* „rogat“: *corn* „rog“, *limb-ut* „jezičav“: *limbā* „jezik“. Sam adjektiv glasio bi, prema tipu norv. dijalekatskog *hjelm-ut* „(živinče sa pegom“: nvnem. *Helm* „bela pega na čelu“) u gepidskom jeziku *stern-uht* ili *stern-utt*, *Zfr. Phil.* XLI 427, XLIX 427 i sl., u što je teško verovati, jer se nastavak *-uht* nahodi jedino u nordiskom. I mišljenje da rum. *stärnut* kao romanska izvedenica tipa *corn-ut*, potiče od germ. *sternō* (romanizovano *sternu*) nije naišlo na prijem. *Weigand*, *Balkanarchiv* III smatra da je rum. pridev *stärnut* „sa pegom na čelu“ identičan sa rumunskim supstantivom *strănut* „kihanje“ (rum. *stranută* „kihati“ ≤ lat. *starnutare*), što semantički nije ni najmanje ubedljivo. Potpuno promašen je i *Skokov* pokušaj *Zfr. Phil.* L 273 da rum. *stärnut* svede na lat. pridev *\*stellinulus* „zvezdast“ (od *\*stellinulus* sa *r* kao u špan. *estrella*) već stoga što je put između njegovog rekonstruisanog rumunskog oblika *streinut* do *stärnut* fonetski apsolutno nemoguć, a etimologija u semantičnom pogledu krajnje neverovatna. Zbog toga je *Skok* prinuden da pretpostavi uticaj rumunskog *stärnut* „kihanje“ na *\*streinut* „zvezdast“, što je nezamišljivo, a i sama *Skokova* rekonstrukcija rum. *\*streinut* formalno pogrešna. Primera za to da sufix *-inulus* u rum. jeziku ima deminutivnu funkciju, uopšte nema, upor. *Pascu*, *Sufixele roman.* 207; s druge strane od rekonstruisanog latinskog oblika *stellinulus* očekivao bi se oblik *steinut*, a ne *strcinut*, kojim operiše *Skok*. Njegovo ukazivanje na špan. *estrella*, koje treba da opravda *r*, potpuno je neumesno, jer rumunska reč za „zvezdu“ hlasi *stea* = lat. *stella* bez *r*.

Pretpostavka da je i u istočnogermanskom reč za „zvezdu“ postojala i u značenju „pega na čelu“ više je nego verovatna, jer je to značenje u germanskim jezicima vrlo dobro utvrđeno, upor. šved. *stjerna* „pega“ (kod konja, krava) *S. H. Helms*, *Schw. D. Wörterbuch* 378, norv. *stjerne* „Stern (am Vieh), Blessē“ *J. Brynildsen*, *Nords-Tusk Ordbog* 829, koruš. *stearna* „krava sa belom pegom na čelu“ *M. Lexer*, *Kärntn. WB* 242. A i pretpostavka da je got. reč *stairnō* u tom značenju ušla u rumunski jezik, nije ni najmanje neverovatna, jer se to zbililo i u drugim romanskim oblastima, upor. napr.

grödn. *stiarna* „krava sa belom pegom“, koja je reč stvnem. pozajmljenica. Germanskog porekla je i jedna druga stočarska reč istog značenja: arum. *balu* „sa pegom na čelu“, arban. *balos* „id“., Capidan, *Dacorom.* II 519, istrom. *balius*, koje je latinizirani got. oblik \**baleis*: franač. *bali* „id“. Izvođenje rum. *stärnut* iz istočno-germanskoga tim je verovatnije, što rum. *strain, strein* „sa mrljom na čelu“ potiče od adjektiva *sterninus*, tj. od romaniziranog gotskog *sternins* Gamillscheg II 254. Što se tiče nestanka prvoga -*n*-isp. rum. *fäinä*: *fanina* = lat. *fārinā* Procopovici, *Dacorom.* IV 1172 i sl. Da je rum. pozajmica uistinu vrlo stara, vidi se po tom što lat. -*ut* u rumunskom jeziku nije više produktivno.

Giuglea, *Dacorom.* II 400 svodi rum. *stinghe* „poprečna greda“ na gepid. \**stingils* = stvnem. *stengel* ka nem. *stange*, a za prelaz *gl*  $\geq$  *g* upućuje na *unghie* od lat. *ungula*, koje međutim nije identično. Svakako je Densusianu na dobrom putu, kad pretpostavlja da je ta rum. reč sasvim recentna pozajmljenica iz saskoga dijalekta Sedmogradske, upor. *Grăi și suflet* I 164.

Rum. *știmă* „sablasna pojava“ po Diculescu Zfr. *Phil.* XLIX 394 i d. gepid. *skeima* (čitaj *skima*): stnord. *scimi* „Schein, Schimmer“, ags. *scīma* „polutama“, svnem. *schīme* „sena, sjaj“. Semantički su obe reči istovetne, a i fonetskih teškoća nema, jer se u tako staroj pozajmljenici mora pretpostaviti promena *sk+i*  $\geq$  *št* jednaka onoj u rum. *știre* „znati“  $\leq$  lat. *scīre*. Ipak se hipoteza o germ. poreklu te rum. reči ne može prihvatiti zbog rum. reči *șteamătă* „iznuren od bolesti“, *șteamăt* „strašan čovek“, koje se ne mogu odvajati od *știma*, a Diculescu-ov pokušaj l. c. da *șteamătă* objasni pomoću istfriz. *schemte* „sen“: gepid. \**skim-ida*, otpada, upor. Gamillscheg II 255.

Gamillscheg je zacelo u pravu, kada za rum. *steamătă* polazi od grč. *σχίματα*, ali je teško usvojiti njegovo mišljenje da je germ. *skima*, najpre latinizirano u *skema*, pa odanle došlo u srednje-grčki u obliku *σχίμα* i najzad preko pluralnog oblika *σχίματα* prodrlo u rumunski jezik pre prelaza *η* u *i*. Mnogo je verovatnije da se naporedni oblici *știma* i *șteamătă* objašnjavaju dvostrukom reprodukcijom glasa *η*, jednom u narodnom izgovoru *i*, a drugi put preko književnog izgovora učenim *η* (upor. srp. *skiptar*: *skeptar*). Prvobitni oblik te reči *șteamăt* učenog je porekla, dok je završno -*ă* u *steamătă* nastalo usled izjednačenja sa sinonimnom rečju *știmă*. Nuzoblik istoga značenja *schima* pokazuje nam, da *șt-* u *știma* nema nikakve veze sa starom glasovnom promenom u rum. *știre* od lat. *scīre*, nego da je tu isti slučaj kao u *știmb* za *schimb*  $\leq$  lat. *excambium*, Pușcariu EWR 158, *Dacorom.* V 418. Istina, „ni u srednjem, ni u novo-



grčkom nema potvrda za ono značenje, koje ima rumunska reč, ali se to značenje u rumunskom ipak moglo razviti iz apstraktnog grčkoga značenja. Sličan semantički razvoj nahodi se kod rum. reči *naluka* „Gespenst“, koja je deverbalni apstraktni supstantiv od *na'uci* slov. *nalučiti* „invenire“.

Po Diclescu *Zfr. Phil.* XLI 424 rum. *strugure* „grozd“ je gepid. \**Drúbilo*, koje on rekonstruiše prema stsaks. *trúbo*, svnem. *triubel* „grozd“. Tome se ne protivi -g-, na koje ukazuju Weigand, *Balkan-Archiv* II 39 i Skok *Zfr. Phil.* XLIII 191, jer je rumunska zamena intervokalnog *b* pred *u* uistinu *g*, upor. *negurã*  $\leq$  *nebula*, *rug*  $\leq$  *rubus* nasuprot *caballus*  $\geq$  *cal* Candrea, *Bul. Soc. filol.* I (1905), 40 i *fagur* „saće“ (od lat. *favus*), analoški singular prema plur. obliku *faguri*, Byck-Graur, *Bull. ling.* I (1933) 28. Na taj način moglo se je razviti i got. *b*, koje je bilo spirantskog karaktera, ali rum. *strugure* ne može biti istgermanska reč, jer je prelaz germ. *Dr* u *str* i pored Diclescu-ovih razlaganja o. c. 416 nedokazan i nemoguć. Ime gepidskog kralja *Strapstila* (kod Pavla Đakona, *Hist. rom.* 15, 19 u *Cod. Berol.* i *Fredegara, Gesta Theodorici* 6) za *Drastila* (Schönfeld, *Wörterbuch* 273) sigurno je zabunom tako napisano zbog -s- u sredini reči; a *stropus* „certus ovium numerus, grex“, koje se prvi put spominje tek 1268 god. u statutima Montreal-a Du Cange VII, 616, b. latinizirana je kontaminacija *estrop* od prov. *trop* „id.“ i sinonima *escatot* Bruch, *Zfr. Phil.*, L 333 id. U romanskim rečima, u čije se poreklo ne može sumnjati, zamena germ. *Dr* je *t*: ital. (tosk.) *trescare*  $\leq$  got. *Driskan*, starofranc. *trop*  $\leq$  got. *Dorp*, prema čemu bi se od istgerm. \**Drubilo* moglo očekivati jedino \**trugure*. Skok l. c. polazi od srphrv. *struk*, pod pretpostavkom da je *strugure* analoški oblik prema pluralnom obliku *struguri*, a za objašnjenje rum. *g*: shrv. *k* ukazuje na rum. *opsiğã*: shrv. *ovsik*, arum. *vuloagã*: *vlak* „poljski ljuj, (korov)“. Semantički odnos između rum. reči, koja znači „grozd“ i slov. *struk*, nije ipak ubedljiv, upor. i Puşcariu, *Dacorom.* III 838, Herzog ibid. IV 1520. Da bi učvrstio hipotezu o germ. poreklu rum. *strugure*, Gamillscheg II 266 pomišlja na mogućnost, da je zapgerm. reči *Drub-*: svnem. *triube* u gotskome odgovarala osnova *strub-*, jer se u germanskom nahode naporedni oblici sa *s-* i bez *s-*, upor. svnem. *stior-*, pored stnord. *dióre*, ags. *prok*, dnem. *strote* itd., Kluge, *Urgerm.* 59. Bruch, l. c. smatra da je moguć i razvoj: *strugure*: *trugure* (+*struji* „abberen“): (*rubulus*: *Drubilo*).

Za rum. *tapã* „drveni čep“ smatra se da je istočnogerm. pozajmljenica u vezi sa svnem. *zapfo* „zapušač“ tim pre što je gotsko

*tappa* utvrđeno u iberoromanskim pozajmicama, upor. Gamillscheg IV 65, u što je međutim teško verovati, jer je *tapa* i bugarska reč, upor. Pušcariu, *Dacorom.* III 68.

Istočnogermanskog porekla je verovatno rum. *targă* „ograda“, koju Diclescu, *Dacorom.* IV 438 i sl. izvodi iz rekonstruisanog grč. oblika τάρπη ka τάρπη „pleter“, jer se prema stvnem. *zarga* i srvnem. *zarge* „Einfassung“ može pretpostaviti istočnogerm. \**targa*: stsl. *po-dragъ* (praslov. -\**dorgъ*), Loewe, 39, Kisch, *Festschr. Deutsch* 55. — Sasvim druga reč je homofona bugarska reč *targa* „nosila“, koja se ne da odvajati od rum. *targă* „Schubkarren zu ziehen, wie ihn die Hirten führen“. Mladenov ER s. v. smatra da je bugarska reč srodna sa slov. *trgnŕti* pod pretpostavkom da je u apofonskom obliku \**torg-* *targ-* izostala i slov. metateza kao napr. u *alkanje*. Ali kako paralela za bugarsku reč ni u jednom slovenskom jeziku nema, a rumunska reč pripada čobanskom rečniku, biće da joj izvor treba tražiti u rumunskom jeziku. Sama rumunska reč mogla bi se, pod pretpostavkom metateze, koja se često pojavlja u pozajmljenicama, biti istočnogermanska paralela anglosaks. *dragan* = pragerm. *Dragan* „vući“: lat. *traho*.

Izvođenje rum. reči *tureci* „vunene dokolenice, sare“ od istgerm. *Deubrōkis*, Diclescu *Gepiden* 179, *Zfr. Phil.* XLIX 399—403 odbačen je od sveukupne kritike. Po Skoku, *Zfr. Phil.* XLII 192 ona potiče od madž. *török*, ali ta reč znači „Turčin“, a ne „nazuvci“. Kad bi se i pretpostavilo, da su se Rumuni sa turskom obucom, koja uostalom nije identična sa rumunskom, upoznali preko Madžara, reč bi u tom slučaju glasila \**turuk*, upor. sedmogradsko porodično ime *Turuk* = madž. *Török*. Densusiyanu, *Gräi ŕi suflet* I 350 mislio je zbog sufiksa u rum. nuzobliku *tureatcă* na mogućnost slav. porekla, a Skok *Zfr. Phil.* L 262 je rekonstruisao slav. praoblik \**turetōkъ* ≅ *tureac* (sa nestankom poluvokala isto kao u rum. *colț* ≅ slov. *kol'čeb*, gen. *turetōka* ≅ rum. *tureatcă* (kao *păreatcă* „rutina“ od gen. oblika ruske reči *porjádok*, u kojem bi se slučaju opet moralo poći od značenja „Turčin“, jer je \**turetōkъ* izvedenica od *Ture*, gen. *Tureta*, zbog čega se ta etimologija mora odbaciti iz istih razloga, koje smo naveli kod Skokova izvođenja iz madž. *török*. U svojem drugom pokušaju Skok l. c. nap. 4 dovodi rum. *tureci* u vezu sa srhrv. *tūr* „tegumentum braccarum, fondo de' calzoni“, a za rum. *tureatcă* tvrdi da je nastalo preko izvedenice \**turetōka*, iako se nuzoblik *tureatca*: *tureci* može lako protumačiti disimilacijom, koja je nastala u singularnoj formi *turez*, proširenoj nastavkom *-că* (= slav. *-ka*).

Protiv svih tih očajnih tumačenja govori okolnost, da se rum. *tureci* „dokolenice“ i alb. *tirk* „id.“ ne mogu etimološki razdvajati. Upor. G. Meyer, s. v., Treimer *Zfr. Phil.* XXXVIII (1914) 398, Gamillscheg II 258, od kojih nijedan nije ni pokušao da osvetli odnos između tih reči.

Naziv za dokolenice *Deubrôks*, *Deubrôkis* koji nalazimo kod svih germanskih naroda, rano je u zap. Romaniji romaniziran u *tubrucus*. Zbog toga su Skok l. c. i Densusianu, *Grai și suflet* VII 124 i bili skloni mišljenju, da je rum. reč *tureci*, iako germ. porekla, tek posredstvom lat. *tubrucus* prodrila u rum. jezik iako bi se od *tubrucus* (istgot. *Deubrûks*) u rum. jeziku sa prelazom *br* u *ur* (napr. u *fäurar*  $\leq$  *februarius*) u tom slučaju očekivao oblik *\*turuk*, *\*turuc*, dok bi iz lat. *tubroces* (Glossarium Aelfridi Saxonicum, cit. kod M. Heine, *Die Körperpflege der Deutschen* I 261 bel. 21) iz zap.-got. *Deubrôks* proizašlo *\*turoci*. Da bi objasnio *e-* u rum. *tureci*, Diclescu je pretpostavljao da treba poći od metafonskog pluralnog oblika *\*tubroeci*, pa kako ni istočno- ni zapadnogotski jezik ne poznavaju metafonezu *o-i* > *oe-i*, Diclescu pripisuje reč *\*tubraekis* gepidskom jeziku, gde se pa njegovom mišljenju ta metafoneza vršila.

Mišljenje, da se stoga što Goti, po svedočanstvu Gota Jordanesa bliski srodnik Gepida za tu pojavu ne znaju, ne isključuje a priori pretpostavku da je nije moglo biti u dijalektu Gepida, kako hoće Bruch, *Revue de ling. rom.* II L 326, Zauer ibid. 551 i d. a Gamillscheg je o. c. 15. dokazao da se ipak i u gotskom mogu naći izvesne metafonske pojave (v. str. 95); što njih u pismu nema, moglo bi se objasniti prilikama analognim onim u starofranačkom, gde je metafoneza utvrđena tek preko romanskih pozajmica, upor. Gamillscheg II 258. Ali svakako ostaje fakat da ni u gotskom, ni u gepidskom, uprkos Diclescovih dokazivanja, *Zfr. Phil.* KLIX 416 i. d. tragova tako poodmaklog preglasavanja kao *e*, *ö*, *ü* od *a-i*, *o-i*, *u-i*, nema. Ime gepidskog kneza *Reptila*, pomenuto u jednom latinskom tekstu iz VI. v., može stajati prema *Raptus* (Förstermann, *Altdeutsches Namenbuch* I 1221) u ievr. apofonezi *e/o* (predgerm. *\*Reptilon*: *\*Roptos* germ. *\*Riftila*: *\*Rafts* poznolat. *Reptila*: *\*Raptus*, upor. Schönfeld, *Wb. der altgerm. Personen- und Völkernamen* 188, J. Bruch l. c., ukoliko ipak nije verovatnije da pripada got. *\*rift* (odakle potiče Izidorovo vulgarno, germanskom predajom sačuvano *reptus* — Origines 19, 23, 4). I ostali primeri, koji treba da svedoče o preglasu u gepidskom jeziku, mogu se i drukče tumačiti. Za gepidsko ime Elemund (Ἐλεμουῦνδος μὲν ὁ Γηπαίδων γεγονὸς βασιλεύς Procop, Bell. got. ed. Haury str. 638) koje Diclescu kao *Elimund* dovodi u

vezu sa got. \**aliis* „neki drugi“ u drugoj varijanti stoji (od pisara naopako shvaćeno kao οὐ ἔλεμοντος), upor. Förstermann I<sup>2</sup> 1552, koji tu varijantu dovodi u vezu sa imenom *Welamunt*, koje se spominje u Verbrüderungsbuch sv. Petra u Salzburgu, prema čemu bi *Wele-Wela* bio prvi sastavni deo tog složenog imena, a otpalo izvođenje iz *alia-*. Ako bi se pak ipak dala prednost obliku *Elemunt*, to bi se ime poklapalo sa *Elimunt*, jer već u rukopisima Biblije stoji *e* za got. *i*, upor. Streiberg, *Got. Elementarbuch* 44, pa bi se to sporno ime moglo dovesti u vezu sa gal. *ilio-*, Dotin, *La langue gauloise* 262, u prilog čemu govori okolnost što starogermanski i galski jezik imaju čitav niz zajedničkih elemenata za tvorbu ličnih imena, upor. Kluge, *Urgermanisch* 8. Nikakve dokazne snage nema ni treći primer, na koji se poziva Diculescu l. c. da bi utvrdio metafonezu *a-i e-i*, jer ime *Recidiva* nije moralo postati od \**Arci* preko \**Erci*, budući da *Reci-* u *Recidiva* može biti identično sa *Reci-* u starogerm. imenu *Recimer*, *Recimundus*, *Recithangus*, itd. koje je, kako je pokazao Schönfeld 187, sigurno postalo od *Rici-*, jer uz *Recimer* dolazi i *Ricimer*, upor. Bruch l. c. koji kao dokaz protiv Diculescove hipoteze navodi i rum. reč *nasture*, gde ta metafoneza nije izvršena, iako ta reč nema veze s našim pitanjem, pošto ona potiče iz jezika balkanskih Gota (v. str. 98). Naprotiv *a* u imenu gepidskog kralja *Fastida* (Jordanes, *Get.* XVI 90) govori odlučno protiv pretpostavke da se u gepidskom jeziku vršila metafoneza *a-i: e-i*. Međutim, iz toga se ipak ne mora zaključiti da ona nije dejstvovala na druge vokale, jer zrtamo iz drugih germ. jezika da svi vokali nisu istodobno bili zahvaćeni preglasom.

Kao jedini primer, koji bi se sem *tureci* od *Deubrôkeis o* prešlo u *ō* Diculescu navodi rum. *bîlcă* „vrčić“, koja reč po njegovom mišljenju stoji za preglasno \**böllika*: ags. *boka* „okrugli lončić“. I taj primer je iluzoran. Istina, *i* za germ. *ō* je moguće, jer ovu glasovnu supstituciju pokazuju u rumunskom jeziku i refleksi starogrčkog *v*, ukoliko se izgovaralo *ü*. *Dacorom.* IV 428. Rum. *bîlca* i *boală*, koje po mišljenju Diculescu-a stoje u metafonetskom odnosu \**böllika*: ags. *bolla*  $\geq$  rum. *boalcă*, slovenskog su porekla i postale su od *obl̥*-izvedenog pomoću sufiksa *-ka*: i od *obl̥ka* postalo je oblik, (*o*)*blika* sa *i* za *̥* (kao u rum. *pîlk* od starocrkslov. *pl̥sk̥*), dok je *o* u *boalcă* = *bolka* bug. refleks *o* za *̥* (*dobit̥k̥*  $\geq$  rum. *dobitoc*). Gubitak glasa *o* tumači se rumunskom dekompozicijom.

Rum. *e* za istgerm. *o* je po Diculescu l. c. i Gamillschegu II 258 gepidska metafoneza, a po mom mišljenju fonetska crta koja ukazuje na Balkansko Poluostrvo kao ishodnu tačku širenja te reči, jer se poreklo *e* za *ō* lako može protumačiti kao arbanaska zamena rom.-

got. *Deubrôkis*  $\cong$  *tubreci* kao u lat. *honore*  $\cong$  arb. *nder*, lat. *pōma* arban. *peme*, ievr. *nōs*  $\cong$  arban. *ne*.

Rum. reč pokazuje rum.-arb. naglasak na pretposljednem slogu i pretstavlja raniju arbanasku fazu *\*tiu(b)reki* čijemu *k'* u rumunskom pravilno odgovara *tš*, isp. rum. *ceafă* „nuque“, alb. *kjafë* „grkljan, vrat“, a u poznoarb. *tirk* izvršilo se povlačenje akcenta, na koje nailazimo i inače kod pozajmica, isp. srp. *Doračb*  $\cong$  alb. *Durrës* i to pretstavlja mlađi oblik. Tim povlačenjem akcenta na početni slog objašnjava se razlika got. *iu* u arban. *tirk* i rum. *tireci* sa *u* od *ü*; za arban. *ü* od lat. *iu* u predakcenatskom položaju upor. arban. *kütët*  $\leq$  lat. *ciu(i)tate* ( $\cong$  špan. *ceudad*).

\*

Dokazivalo se je da u rumunskom jezičnom blagu postoje sem balkanskogotskih i gepidskih i langobardski elementi, isp. Gamillscheg II 260, kap. V § 12. Langobardi su živeli zajedno sa Romanima u Panoniji od god. 546 do njihovog upada u gornju Italiju god. 568. Uprkos kratkoće njihovog boravka, zbog koje uzajamni kulturni odnosi nisu ni najmanje verovatni, smatra se „kako kod ovakvih seoba nije isključeno, da su ostaci langobardske vladavine zadržani od Romana u Panoniji, a poslije da su se dalje odselili u romanski deo gepidske države, tako da ne bi bilo nemoguće u rum. jeziku naći langobardske izraze“, upor. Gamillscheg l. c. Ali za to nedostaje glavna premisa: naime dokaz da je za vreme gepidske vladavine uopće bilo romanskog elementa u Trajanovoj Dakiji, zaostalog posle evakuacije pod Aurelijanom. Tu a priori neverovatnu hipotezu ne potvrđuje ni kritička revizija etimologija koje bi trebalo da svedoče o langobardskim uticajima na rumunski jezik :

Očuvana konsonantska grupa *-rd-* ne može važiti kao argument protiv mišljenja da rum. *bardă* potiče od langb. *barda* jer visokonom. promena *rd > rt* u lang. jeziku nije bila završena u doba kada su Langobardi provalili u Italiju, upor. B r ü c k n e r, Langobarden 124 d. Međutim, mnogo je verovatnije da je rum. *bardă* stara južnoslov. pozajmljenica sa još neizvršenom metatezom (kao rum. *daltă* (od slov. *\*dolio*), kakva je i madž. reč *bard* (slov. *\*bordy*), od koje je u Bačkoj srp. *barda* „bojna sekira“.

G a m i l l s c h e g II 261 i G i u g l e a, *Dacorom.* II 396 misle da je rum. *fară* rod, pleme“  $\leq$  langb. *fara* „rôd“ koje se sačuvalo u nekadašnjoj drum. oblasti, u što je a priori teško verovati, jer se ta reč nahodi i u arumunskom dijalektu, i u arbanaskom jeziku, gde

glasi *faře* čije -*ř*- isključuje mišljenje G. Meyera, EW. 100 i N. Jokl-a, *Balkangerm.* 137 o langobardskom poreklu te reči, jer -*ř*- ukazuje na raniji oblik \**farne*. Arb. *faře* znači ne samo „pleme“, nego i „seme, plod, vrsta, potomstvo“. Stoga mislim, da treba polaziti od značenja „seme“, a ne od značenja „pleme, rod“, i dovodim *faře* u vezu sa grč. σπέρμα i jerm. *sp<sup>c</sup>rem* (od *sp<sup>c</sup>ern* „razasuti“). Praoblik alb. *faře* je \**sph<sup>r</sup>(m)nām* sa arb. *ar* od idg. *ř* kao u arban. *pare* „prvi“, staroind. *pūvas* i prelazom *sph*=alb. *f*, upor. piščeve *Alb. stud.* I 21 i sl., Treimer; KZ (1937). Prema to ne rum. *fară* biće indigena arbanaska reč, koja je, sem u rumunski, ušla i u novogrčki jezik. Koliko su arbanasko-grčke veze bile intimne, pokazuje nam okolnost, što je druga arbanaska reč za „pleme“ *fis* nesumnjivo ≤ grč. φύσις.

I rum. *ghioagă* „topuz“ je po mom mišljenju arbanaskog porekla. Gamillscheg II 261 izvodi tu rum. reč, kao i arban. *k'loke* „tojaga“, od koje se ona ne može odvajati, iz oblika *kloga*, *kokla*, lang. \**kogula*, koje on rekonstruiše prema nizoz. *koghele* „štap sa okruglom glavicom“, eng. *cudgel* „kijača“ pod pretpostavkom da je \**kloga* postalo iz *kogla*, kao rum. *ghiară* od \**glarra* za *garrula*, Pușcariu EWR 713 i d. Ta je etimologija fonetski moguća, ali semantički ne, jer je značenje alb. *k'loke* „štap sa svinutim krajem“, a i rum. *cl'ogă* nije „štap sa okruglom glavicom“, već „komad drveta u obliku slova „s“, koji služi za hvatanje ovaca“, upor. Capidan, *Rumâni nomazi* 102. Rumun. *ghioagă* i alb. *k'loke* su zajednički pastirski terminološki nazivi i zato treba izvesti načisto, da li je rumunska reč arbanaska pozajmljenica ili obrnuto arbanaski naziv rumunskog porekla. Po Weigand-u, Jahresb. XII 10, rum. *ghioagă* je balkanskolatinska reč \**klauka* (od lat. *clavica*) koja je u rumunski ušla arbanaskim posredstvom što je fonetski nemoguće, jer je arbanaska zamena lat. *au*-*a* ili *af* (upor. Meyer-Lübke, Gröbers Grundr. I 1047 § 24). Da tu teškoću otkloni, Skok, *Zfr. Ph.* L 278 pretpostavlja da je iz balk.-lat. \**clauka* u arumunskom postalo \**cl'aoca*, pa pod uticajem arum. *tuiagă*, dr. *toiag*, bug. *tojaga*, srphrv. *tòljaga* – *kl'oga*. Formalno nejasno, to tumačenje i semantički je neubedljivo, jer „svinuti štap“ nije „tojaga“. Zato mislim da su Štrekelj, *Zur slavischen Lehnwörterkunde* s. v. i Vasmer, *Stud.* I 31 u pravu kad misle da je slovenski *kl'uka* izvor arbanaske reči. Glasovnih teškoća nema, jer je o supstitucija slov. *u*, koje je za razliku od arbanaskorumunskog zatvorenoga *u* otvorenije, isto kao i grč. *u*, kojemu *u* arbanaskom jeziku odgovara *o*, upor. arban. *gofate* f. „šuplje drvo“ od ngrč. κουφέλα „šupljina“, G. Meyer, EW, 126. Za -*g*- u rum. *ghioagă* upor. arum. *berigata* „grlo“: istrorum. *berikote*.

Rum. *scruntă* „peščano tlo“, u Moldavskoj „uzvisina duž rečnog toka“ je po Giuglea, *Dacorom.* III 627 ≙ langob. *skrunta*: stvnem. *skrunta* „udubina, pukotina“. Semantički neverovatna, ta je etimologija fonetski nemoguća, jer se *-nt* za *-nd* u langobardskom jeziku javilo tek u doba italske države njihove, dakle posle napuštanja Panonije od strane Langobarda.

Rum. *a sgudui* „potresati“ je po Gamillscheg-u II 261 i d. = langob. *skudojan*: stsaks. *skuddian*. U morfološkom pogledu prigovora nema, jer su glagoli na *-ojan* utvrđeni u langobardskom *skafojan* „ljuštiti“, *podojan* „trpeti“; ni *-d* u *sgudui* ne protivi se toj hipotezi, jer je prelaz *d* u *z* u langobardskom jeziku poznat. Ipak je verovatnije da izvor tom rumunskom glagolu treba tražiti u slovenskom jeziku. Rum. glagoli, obrazovani pomoću sufiksa *ui* ≙ slov. *-ujō* (koji ima imperfektivno-durativno značenje) označuje u rumunskom jeziku i stanje u kojem se radnja neprekidno vrši. Stoga treba tražiti poreklo rumunskoga *sgudui* u slov. *god-i-ti*, na koje se svodi i arum. *a gudi* „udarati“, drum. *goadi*. Od iste osnove je i drum. *na-godă*.

Gamillscheg II 265 smatra da je rum. *smicui* od langob. *smicojan*: srvnem. *schmicke* „bič“, šved. *smika*, a *smiceă* „grančica“, reč izvedena od langob. *smiz*, tj. *smiit-ea*, čd čijeg je *-t-* u predakcenatskom položaju postalo *č* kao u *semincer* „drvo niklo iz semena“ pored *šamință* „setva“. Po Skok u, *Zfr. Ph.* L 266, to bi bila deminutivna izvedenica rum. reči *smetie*, *smete* „prut“ (≙ bug. *сѣтъ*) sa *i* od predakcenatskog *e* kao u rum. *lipi* ≙ slov. *lěpiti*.

Nijedna od ove dve etimologije ne može da se održi. Kod novih tvorbi osnovnoj reči ne dodaje se *-ceă* (= *-cella*) nego *-icea*, upor. *hăin-icea* od *haină*, pa bi prema tome deminutivna izvedenica od *smetie* glasila *\*smeticea*. Kontaminacijom *smetie* i *smecea* „šiljak, bodljika“, kojoj pribegava Skok l. c. dobilo bi se *smincea*, a disimilacijom *smicea*. Sve te veštačke konstrukcije su bespredmetne, jer jerum. reč *smicea* ≙ bug. *zmijče* „serpenta“, koje je u rum. pretrpelo istu semantičku promenu kao franc. *serpenta* „mlada zmija“ — „sađenica“. Glagol *smicui* „bičevati“ je pak izvedenica od rum. *mic*. Ovu poslednju reč Skok je l. c. ispravno protumačio.

Rum. reč *strungă* „tor“, koju Giuglea, *Dacorom.* II 56 smatra kontaminacijom langob. *stanga* i lat. *rāga*, identična je sa starom arb. reči *štrunge* f. „odeo tora, u kome se muzu koze“, kako je naslućivao još Jokl, *Stud.* 89. Njegovo poređenje te arb. reči sa:

lat. *stringo* od \**strengō* „jako privući“, grč. στραγγός „savijen“, στραγγεῖω „uvijam“ itd. fonetski je doduše ispravno, ali semantički bledo. Semantički razvoj „zavijen“ > „ispletan“ > „tor“ — kao lat. *crātis* „pleter, tor“, grč. κურτια „pleter, obor“, Walde, *Festschr. Streitberg* 187 i sl., kojim operiše Jokl, pristajao bi za značenje „pleter, obor“, ali *struga* ne znači „tor“ već „otvor tora, kroz koji se propuštaju ovce, kad ih treba musti“ (Erdeljanović, *Naselja VI* 337 i sl.). Stoga se arban. *štrunge* pre može porediti sa stnord. *brongr* „uzak“, svnem. *drange*, *gedrange* adv. „usko“, dvnem. *gedrang* adj. „uzak“, got. *Dreihan* „gurati“, Fick III<sup>4</sup> 190, avest. *Draxta* — „zbijen“. Praoblik arban. *štrunge* je \**sr̥i-tronk̥uā* sa -ur od -r̥ kao u arban. *špure* „pratnja“ prema grč. πόρος Jokl. o. c. 82 i sl. Za prepoziciju š- od ievr. \**sm-* u \**štrunge* upor. *š-kure* od ievr. \**sm-kursno*: stir. *crann*, Barić, *Stud.* I 103, *Arhiv* I 156.

Od osam rum. reči „langobardskog porekla“ tri su *fară*, *ghiogă* i *strunga* arbanaskog, tri (*smiceă*, *bardă* i *sgudui*) bugarsko-slovenskog, i jedna (*smikui*) grčkog porekla, a neobjašnjena reč *scrunta* ne može biti langobardska pozajmljenica (str. 119). Zapadnogermanskog porekla jedino je glagol *amari*, koji ne može biti direktno izveden od lat. *amarus*, jer bi se u tom slučaju očekivao nastavak -ire. Ta je reč postala ukrštavanjem *amarus*, i u čitavom zapadnorimskom carstvu očuvanom reči *marrjan*: got. *marrian* „ljutiti“, stvnem. *marren* „smetati“, upor. prov. *marrir*, ital. *smarrire*, Meyer-Lübke, REW<sup>3</sup> 5373. a sa prefiksom a- stšpan. *amarido* „žalost, melanholija“, Gamillscheg I 29; II 295. Njegovo mišljenje da je langob. *marrjan* direktno prodrlo u lat. jezik Panonije, ipak se ne može održati. Za reči germanskog porekla, koje nahodimo u istočno-romanskom, moramo pretpostaviti da su već u IV. veku pripadale vulgarnolatinskom jeziku, jer posle 400 g. ne postoje više saobraćajne veze između istočne i zapadne Romanije. Odlučno u prilog toga govori okolnost što tu istu reč nalazimo i u arumunskom (*amărascu*) i u meglenskom dijalektu (*marasi*). Širenje te reči ide dakle sa juga Dunava prema severu, a ne obrnuto.

\*

Šta znači u kulturno-istoriskom i lingvističkom pogledu taj niz staroistočnogermanskih elemenata u rumunskom jeziku? — Njihov broj nije velik, ali na osnovu jezičke analize njihove jasno se ocrta-vaju tri sloja germanskih pozajmljenica u rumunskom jeziku. Prvi, u kojima je očuvan starogermanski krajni vokal, kao napr. *tufă* (str. 91), *pungă* (str. 99) od \**tufa-z*, \**punga-z*, koji su van svake sumnje u govorni latinski jezik ušli pre 350 god. Kako su Goti još u 3. veku

došli u prisni dodir s rimskom kulturom, a germanska plemena, posle katastrofalne pobeđe nad njima 269 god. u unutrašnjosti današnje Srbije i zapadne Bugarske stupila u vrlo prisne odnose s rimskim elementom, reći ovoga tipa spadaju u isti red sa germ.-lat. *brutis* (got. *bruDiz*), koje je utvrđeno na natpisima u toj oblasti (v. str. 92), iz čega sledi: da ti prvi germanski uticaji na balkanski latinitet potiču od onih Gota, koji su preživeli katastrofu, i po svedočanstvu istoriskih izvora (upor. Zosimus, I 46 i Trebellius Pollio 9, 4) prešli u rimsku vojnu službu. Svi ti elementi su ranogotski. Drugi, kao *baloš*, *buriš*, *nastur*, koji se nahode ne samo u dakorumunskom, nego i u arumunskom, meglenskom, a delom i u istrorumunskom, pa su prema tome takođe balkansko-germanskog porekla, pripadaju novijem, tj. poznogotskom sloju. Treći sloj pak predstavljaju oni gotski elementi koji su, kao napr. *tureci*, u rumunski jezik ušli posredstvom arbanaskog jezika, pre definitivnog kidanja kontakta između Rumuna i Arbanasa, dakle najdalje do 6. veka n. e. Ostaje, međutim, jedan mali broj germanskih elemenata, koji se prema sadašnjem stanju rumunske leksikografije, nahodi samo u dakorumunskom. Smeono bi bilo u tim elementima tražiti gepidske relikte jer se ti elementi ni po čemu ne razlikuju od balkanogotskih, pa su se kao takovi mogli očuvati kod Rumuna i kada su se oni sa Balkana prebacili preko Dunava. U tom pogledu su naročito instruktivni oni germanizmi koji se danas nahode samo u dakorumunskom, a nesumnjivo potiču sa Balkana, jer su u rumunski jezik ušli preko arbanaskog jezika. Gepidsko poreklo njihovo predstavljalo bi problem, kada bi se u toponomastici nekadašnje Dakije moglo utvrditi bilo i jedan toponim, na osnovu koga bi se morala usvojiti hipoteza, o kontinuitetu romanskog živilja i posle Aurelijanove evakuacije Dakije, a tih toponima nema, upor. i moju studiju *Poreklo Arbanasa u svetlu jezika* str. 81. Gamilscheg je još 1943 god. u svojoj raspravi *Zur Herkunftsfrage der Rumänen* 16 stavio u izgled da će dokazati „dass die Vertreter der beiden Nationen (= Rumuna i Germana) im Westen von Siebenburgen, in den Munți Apuseni und zu beiden Seiten der unteren Donau aufeinanderstiessen, und namentlich hier alte ostgermanische Elemente in das Rumänische (und das Bulgarische) eindringen“, ali on tu građu, koliko je meni poznato, do sada nije objavio.

Sa kulturno-istoriskog gledišta je interesantno što se sem naziva za nošnju (*tureac*, *tureci*) nahode i stočarski termini kao *strănut*<sup>1</sup>. To je potpuno u skladu sa istoriskim podacima iz kojih proizlazi da se mnogoljudne gotske mase, odrekavši se vojevanja, odali stočarstvu, kao i sa činjenicom da su Vlasi, s kojim su Goti na Balkanu došli u kontakt i njima se postepeno asimilovali, čobanski narod par excellence koji je svu višu poljoprivrednu terminologiju primio tek od

Slovena, upor. naročito Densusi anu, Pasturitula popoarele romanic. Što tih germanizama nema mnogo, ili tačnije što se oni ne nahode u serijama, kao franački u francuskom i langobardski u italijanskom jeziku, objašnjava se baš tim što Goti, spanuvši sa ratnika na stočare, nisu mogli ni igrati među Vlasima onu političku i kulturnu ulogu koju su Germani vršili u zapadnim provincijama.

### Balkanskogermanski elementi u južnoslovenskim jezicima

Poreklo slov. *\*bordy* u stsl. *brady* „ἀξίνη ascia, πέλεκυς, σκέπαρον securis“, bug. *brǎdva*, srhrv. *brǎdva*, slov. *brǎdva*, *brǎdlja* nije još prečišćeno. Mladenov 25 i Štrekelj ap. Peisker, *Beziehungen* 71 smatraju da je slov. *\*bordy* srodno sa pragerm. *\*bardō* (stisl. *barda*, stvnm. *barta*, stsaks. *barda*, nem. *Barte*). To je sa čisto fonetskog gledišta moguće, ali u prilog mišljenja da je jslov. *\*bordy* germanska pozajmljenica govori ne samo što su Sloveni uzeli od Germana i druge nazive oružja kao *šelmǣ*, *\*brǣna* itd., nego i specifično germanski odnos naziva za „brǣdva“ i „brǣdu“, upor. napr. stisl. *skegija*, *skegia* „bradva“: *skegg* „brada“. Pitanje je prema tome, kojem sloju germanskih pozajmljenica pripada slov. reč *\*bordy*. Kluge, *Urgermanisch* 41, a za njim i Knutsson, *Lehnw.* 47 i sl. traže joj izvor u stnord. *barda*, a Stender-Petersen 223 u pragerm. *\*bardō*. I jedna i druga hipoteza otpada, jer je *\*bordy* isključivo južnoslovenska reč. Rus.-slov. *brǎdǔvǔ* je crkvenoslovenska pozajmljenica, stčeš. *bradatice* (odakle gluž.-srp. *brodačića calque* nem. *Bartaxst*, a polapski oblici *borděinǎ*, *burdagnia* dnem. porekla, upor. dnem. *barde*, *barden* Knutsson o. c. 51. Zbog toga što se ta slovenska reč germanskog porekla nahodi samo u jslovenskom i crkveno-slovenskom jeziku, ona mora biti balkanskogermanska pozajmljenica, kako je naslućivao još Loewe 318, iako got. oblik *\*bardō* nije dokumentovan, a ni gotska reč za „bradu“. Krimskogot. *bars* „brada“ odvaja se od svih ostalih germanskih naziva po korenskom determinativu, koji je isti kao u litavskom, upor. lit. *barzdā*, let. *barsda* „brada“.

Balkanskogerm. porekla bila bi po Loewe-u 316, 327 i sl. i Kiparskom 219 slov. *buky* „litera“ jer se „nalazi samo u jslov. jezicima i ruskom, u koji je ona bez sumnje ušla iz crk.-slov.“, što nije tačno. Kad ostavimo po strani recentan češ. naziv bosanske ćirilice *bukev*, kojim operiše Knutsson, *Lehnw.* 53 (ne registruje je ni Gebauer, ni Jungmann) ostaje do sada nezapažena

polapska reč *bükvoi* pl. „knjiga“ (: sloven. *bükve* pl. „id.“), koja svedoči o tom, da je *buky* „slovo“ pr a slovenska pozajmljenica.

U značenju „slovo“ *buky* ne može biti zapadnogermanskog porekla, već stoga što stvnem. *buoh*, ags. *bec* „knjiga“ ukazuje na konsonantsku osnovu, a zapadnogermanski dijalekti ne znaju više za značenje „slovo“, nego samo za „knjiga“, naravno u pluralnom obliku. Gubitak značenja „slovo“ je zajednička nordisko-zapadnogermanska inovacija koja se izvršila pre odlaska Anglosaksonaca u Britaniju, tj. još pre onog doba, kada su Sloveni došli u kontakt sa zapadnim Germanima. Nasuprot tome izvođenje slov. *buky* iz got. *bôkôs* ne nailazi na nikakve formalne teškoće, a u semantičkom pogledu u prilog gotskog porekla slov. reči je presudno, što se njeno singularno značenje „slovo“ (shrv. *bukva*, bug. *bükva*) tačno prekriva s gotskim, a isto tako i pluralno „knjiga“ (sloven. *bükve*). Balkanskogermanskog porekla neće biti ni crkslov. *bukvarb* gramaticus (: got. *bôkäreis* u napuljskim ispravama), nego slovenska izvedenica, isto kao i poznoruskokrkslov. *букварь* „abecedarium“.

Teško je zamisliti da je tuđa reč za „slovo“ ušla u jezik jednog naroda, a da on nije, bar jednim delom, usvojio i pismena onog naroda od kojeg je taj naziv primio. To je, vrlo verovatno, bio i razlog što J. Hamm, u zabludi da je slov. *buky* balk.-germ. pozajmljenica, nije odoleo napasti da poreklo glagoljice potraži u gotskim runama — na Balkanskom Poluostrvu, upor. N. Vjesn. 1939, 162 i d. Kako je slov. refleks plurala gotske reči „slovo“ u značenju „knjiga“ dopro čak do polapskih Slovena, pre će biti, da su se Sloveni upoznali s gotskim pismom mnogo ranije, tj. na Pontu, kada se još održavala veza sa njihovom severnijom braćom, a da se ukorenjeni tuđi naziv *buky* održao kod Južnih Slovena i onda kada je glagoljica, pismo grčkog tipa, kod njih istisnula i poslednje tragove uticaja germanskog runskog pisma, upor. Stender-Petersen 447 i d.

Opšte je mišljenje da je slov. *gobino* „εὐθηνία ubertas, πλησμονή copia“, \**gobbg̃* u stslov. *gobbz̃* „obilno“, \**gobig̃* u shrv. crkvslov. *gobizñ* „bogat“ germanskog porekla. Razmimoilaženja postoje samo u određivanju jezika iz kojeg su te reči ušle u slovenski. Schwarz *Arch. f. sl. Ph.* XLI 124 misli na gepidsko, Meillet *Études* 384 i Knutsson, *Palat.* 130 na gotsko, možda i balk.-gotško poreklo, dok Brückner, KZ XLIII 307, *Arch. f. sl. Ph.* XLII 125 i sl. ukazuje na lit. *gabana* „naručje“, *gebėti* „biti na što naviknut, običavati, biti imućan, biti kadar, biti u stanju, *gobùs* „gramžljiv“, koje treba da su srodne sa slov. rečima zbog apofonskog odnosa -o-:-e-:-ō- koji

svedoči da su one genuine slovenske reči. To važi bez sumnje za *gobino*, koje Uhlenbeck GW b52, Hirt BB XXIV 283 smatraju srodnima sa got. *gabei* „bogatstvo“, ali poređenje ostalih slovenskih oblika sa litavskim nailazi na velike semantičke teškoće. Koren na koji se svode lit. oblici, a i let. *gabano*, *gabane* „snop“ je *gabh-*, upor. i slov. *gabati* „ergreifen“ Berneker I 287, a značenje slov. i gotskih reči je izrazito apstraktno, tako da se sama po sebi nameće misao da je abstractum *gobьgъ* (= \**gobigъ*) od got. *gabeis* semantički uticao na genuini slov. oblik *gobino*.

Rasprostranjenje slov. *gobina* ne govori protiv balk.-germanskog porekla njenog. Rus. *гобженіе*, *гобзіиѣ*, *гобзоваѣѣ* su crk.-slov. pozajmljenice. Što se pak stčeš. oblika *hobezny* „obilat“ tiče, on se može svesti na pretfazu stnem. *kepigi* = *gabigi* „opulentia“. Češ. *obih* je po Zubatý, *Arch. f. sl. Ph.* XIV 402 pseudocompositum. Pre će biti da je Kiparsky u pravu, kad o. c. 198 izvodi *obih* od (*h*)*obih* > *gobigъ* pod uticajem češ. *obilí* (: stsllov. *obilьje*).

Pored *šlēmъ* „cassis; περικεφαλία, galea“ (praslov. \**šelmъ*, strus. *шеломъ*. stpolj. *szlom*, češ. dij. *šlem* „ženski nakit za glavu“, bug. *šlemъ* „galea“, srhrv. *šlijēm*, slov. *šlēm*, i d.) koje je ili pragerm. \**χelmaz* ili zapadnogerm. *helm* (v. o tom Janko, *Slavia* IX 346) ima u srhrv.-crkslov. i oblik *xlēmъ* „galea“, koji ne može biti germ. *xulma* „šlem“ kako hoće Stender-Petersen 275, jer refleksi te reči znače samo „brežuljak, ostrvo; more“, nego pozno \**χelmъ* od balkanskogerm. *hilms* upor. Kiparsky 189. U prilog toga govori i shrv.-crkslov. varijanta *xilemъ*, koju Stender-Petersen gubi iz vida.

Balkanskogermanskog porekla je van svake sumnje stsllov. *likъ* „χορός, χορεία, chorus“, *likovati* „χορεύειν saltare; κροτεῖν plaudere“, *likostvovati*, „χορεύειν saltare“ koje ne može biti got. *laiks* „χορός Tanz“ Schrader, *Reallex*<sup>2</sup>. II 510, jer je *ě* slov. zamena got. *ai*, a slov. refleks got. *laiks* — slov. *lěkъ* po Miklošiču LPS 349 „ludi genus, fortasse saltatio“, po Sreznjevskom II 71 „игра въ кости“, dokumentovano 12 v. Da bi objasnio to *i* u stsllov. *likъ* Hirt PBB XXIII 240 pomišlja na apofonski stepen, koji se inače nigde ne nahodi, a Uhlenbeck, *Arch. f. sl. Ph.* XV 490 i Mladenov 73 na srodstvo germ. i slov. reči pod pretpostavkom korenske varijante sa bezvučnim krajnjim *-k* u slov. prema germ. *-g*, što Kiparsky 220 odbija, jer se *-g* nahodi i u litavskim koradikalima stlit. *laigo* „igra, ples“, *áigyti* „juriti“. Loewe 315, koji bi to *i* (: got. *ai*) smatra balkanskogermanskim fonetskom crtom, ukazuje na krimsko-gotsko

*i* (u Busbecqovoj grafiji *ie*: vulf. *ai*, upor. *iel* „vita sive sanitas“, *ietsch* „vivus sive sanus“: got. *hails*, *hailisiks* Loewe, *Reste der Germanen: Zf. d. Ph.* XXX i sl, v. Grünberger, *Zfd Ph.* XXX 125. Jasnó je međutim, da se krimskogotski ne može identifikovati sa toliko vekova mlađim balkanskogotskim, iako su mu razvojne crte iste. Ja mislim da za objašnjenje *i* u gotsko-slov. *lik̃* treba poći od posredne faze *ei*, od koje je u slovenskim ustima moglo postati samo : lit. *ei-ti*, slov. *i-tb*. Značajno je naime, što se po Wrede, *Ostgoten* 165 za ulfil. got. *ai* u zapadnoromanskim imenima istočnogotskog, kao i zapadnogotskog porekla nahodi *e*, koje pretpostavlja mlađu gotsku fazu *ei*, upor. napr. *Gesualdo* (Avellino) *Geiswald* od ranijeg *Gaiswald*: got. *gais* koplje i iber. *Gesmundi Sachs*, *Die germanischen Ortsnamen in Spanien und Portugal* (= *Berliner Beitr. für roman. Philol.* II 1/4, 1932, 55/). Za određivanje hronologije got. prelaza *ai* u *e* ovi su primeri u toliko značajniji što got. *g* pred *e* (od *ai*) palatizuje isto kao i romansko *g* u istom položaju (ital. *gelo* „led“ od lat. *gelum*).

Prema svemu tome, balk. got. oblik glasio je *\*leiks*, a ne *\*liks*, kako povodeći se Loeweom, misli i Kiparsky 219, 221.

Odnos između jslov. *skut̃* (stsl. *skut̃* „περὺγιον, extrema vestis“; κρούσπεδον fimbria; ἀναβολή „amictus“, bug. *ckỹt̃* „Schoss, Saum Schürze“, shr. *skūt* „saum; ora, limbus) i got. *skauts* tumačen je na razne načine. Mladenov 108 smatra da su te dve reči srodne: slov. *skut̃* ≤ ievr. *\*sqouth-* (u grč. σκυτος „koža“, lat. *cūtis*, *scūtum*), a got. *skauts* — ievr. *\*sqoud-* (u stisl. *skaut*, ags. *sceat*), što je naravno, rekonstrukcija ad hoc, da bi se pomoću nje dokazala genuinost slov. oblika. Ništa više ne zadovoljava ni Brücknerov pokušaj SLE 186, *Arch. f. sl. Phil.* XLII 125 da stsl. *skut̃* dovede u vezu sa polj. *chusta* „Tuch, Wäsche“, jer je alternacija stsl. *sk*: polj. *ch* neobjašnjena. Stender-Petersen 395, kao pre njega Preobrazhenski j II 316 identifikuje jslov. *skut̃* „extrema vestis“ i rus. *skut̃* „warmer Fusslappen“, između kojih nikakve veze nema, jer se ruska reč ne može odvajati od rus. *скýлатъ, кýлатъ* „umotavati“, *скýтъ* „skrovište“ kako je tačno zapazio Kiparsky 221 nap. 1.

Svi staroruski primeri sa istim značenjem kao stsl. *skut̃* koje navodi Stender-Petersen, povađeni su iz tekstova verske sadržine, te su prema tome crkvenoslovenske. Izolovanost jslov. reči govori u prilog Schwarzove hipoteze (Reibel. 22), da ta germanska pozajmljenica datira iz 6. veka, kada su današnji Južni Sloveni bili susedi Germana na donjem Dunavu. S tim je u skladu i samo značenje jslov. reči, jer odela na skut pripadaju vizantisko-latinskoj kulturnoj sferi.

U balkanskogermanske elemente ubraja se i slov. \**smoky* (stsl. *smokove* gen. sing., bug. *смѡква*, shrv. *smòkva*, slov. *smòkev* iz tri razloga: a) što se ta reč ne da odvajati od got. *smakka* „*figus*“, a koja got. reč ne može biti slovenska pozajmljenica, kako misle Lottner KZ XIC 1862) 161 i sl., upor. i Oštir, *Beitr. zur alarod. Sprachw.* I 171, jer od slov. *-k-* nije u gotskom jeziku moglo postati *-kk-*; b) što je *smoky* isključivo južnoslovenska reč (polj. naziv *smakiew* „*Drachenbaum*“, kojim operiše Stender-Petersen 360 ide uz polj. *smok* „*Drache, zmaj*“ i c) što se got. *smakka* može objasniti germanskim sredstvima, po Johanssonu KZ XXXVI 383 kao „*ukusno voće*“, germ. *smakken* „*prijati*“, stnord. *smakka*, a po Loewe-u 325 možda kao ukrštaj germ. *smakka* i grč. pl. *σῦκα*.

Po Oštiru o. c. 1 i sl. got.-slov. *smakka* nije genuina germanska reč, nego pozajmljenica iz nekog predindoevropskog tj. mediteranskog jezika, kao što su zacelo grč. *σῦκον* i lat. *figus* Hirt, *Indogermanen* 568 i jerm. *t'uz* „*smokva*“ Meillet *Mém. soc. ling.* XV 162, s kojima Oštir dovodi u vezu i germ.-slov. *smakka*. Kako god i bilo, južni Sloveni su tu reč, zbog fonetskog odnosa germ. *-kk-* slov. *-k-* nesumnjivo primili od Germana. Ako je prema tome germanska reč starija od slovenske, ona mora da je isključivo got. jer je u zapadnogermanskom, gde je reč ja „*smokvu*“ severoital. i prov. *figa* — nema.

Balkanskogermanskog porekla je po Schwarz-u *Reibelante* 8, bel. 84 i Kiparskom 223 crkslov. *useręzъ, useręzъ* „*ἐνώνιον, inauris*“, koje još Šafařík, *Slov. starožitnosti* I 429 izvodi od got. *ausahriggs* ili *ausihriggs* s čim se većina ispitivača germanskoslovenskih jezičkih odnosa slaže, upor. Vondrák, *Vgl. Gramm*<sup>2</sup> I 123, 144, 629, Mladenov 22 i sl., Stender-Petersen 329 i sl., Mayer o. c. 30, 43 itd., a kako se ta reč nahodi samo u stsl. (dokum. od XI v. i rus.-crkslov. od XVI v.). Kiparsky je ubraja u južnoslovenske elemente balkanskogotskog porekla (o. c. 224).

U novije vreme postavljeno je, međutim, pitanje, da li je *useręzъ, useręzъ* uopšte got. reč. Knutsson *Palat.* 139 je sigurno u pravu, kad tvrdi da bi se za got. *ausahriggs* u slov. morao očekivati oblik \**usoręd'z'b*, a za got. *ausihriggs*—*usbręd'z'b*, a ne *useręd'z'b*, ali je Knutssonu promakao crkslov. oblik *usoręzъ* (od *usoręd'z'b*), Sobolevskij *Лекцију* 93, koji je pravilan refleks got. *ausahrriggs* sa slov. *o* za got. *a*, zbog čega bi se taj oblik, a ne *useręzъ* pripisao balkanskogotskom. Mišljenja kako da se objasni *useręzъ* su podvojena. Knutsson l. c. pomišlja na zap. germ. *ōse-ringe*, ali pre će biti da je Kiparsky na dobrom putu kada tvrdi da se *e*

u slov. *useręgъ* ima pripisati uticaju rus. *cep(б)и́а* koje nije slovenska reč, srodna sa *useręgъ*, nego staroturska pozajmljenica, upor. istčuv. *sürüg* „prsten“ na koje je ukazao V a s m e r, *Zt. f. sl. Ph.* I 64. — Ključ rešenju pitanja o poreklu stslav. *useręgъ* nahodi se, po mojem mišljenju, balt.-srvnem. *oesering* koje je dokumentovano samo u baltičkim spomenicima (upor. L e x e r 175), zbog čega se sama po sebi nameće misao da ta nemačka reč potiče od slov. *useręgъ*, s kojom su se Nemci mogli upoznati jedino preko Rusa. Značenje te nemačke pozajmljenice nije „naušnica“, upor. *et ostendit eis oseringos* gujngmaginta MGSS XXIII 209; *in chur- und lettischer Sprache eine silberne Hemdenschnalle, ein Bröschen mit Buckeln von gleichem Metalle, welches die Weiber vor der Brust zur Zierart tragen*, Schiller-Lübhen s. v. Prema tome vrlo je verovatno da se slov. *useręgъ* ima odvojiti od ievr. \**aus-* „uho“ i raščlaniti, kao predslovenska reč, u *user-ęgъ* od \**aus-er -or* ka \**ausom* u predlat. *aurum* „zlatο“, kako je to poodavno nagovestio O š t i r, Arhiv II 369. Naravno, rešenje pitanja o tome da li je slov. \**useręg-* staroevropska ili gotaska reč, odlučiće pre kulturna istorija, nego fonetska analiza. U svakom slučaju, *useręgъ* ne može biti, zbog balt.-srvnem. *oesering* balkanskogermanskog porekla.

Balkanskogermanskog porekla je zcelo i stslav. *vinogradъ* „ἀμπελος, vitis“ shrv. *vinogrād* „vinea“, slov. *vinógrad* „id.“; jer nema srodnika u ostalim slovenskim jezicima (rus. *виноградъ* i češ. *vinohrad* su jslov. pozajmljenice, a polj. dij. *winogród* adaptacija češke reči prema relaciji polj. *gród*: češ. *hrad*), a ne može se odvajati od got. *weingards*, s kojim se prekriva ne samo fonetski, nego i semantički, jer i gotski naziv ima oba značenja; got. *weingards* „vinea“, a krimskogot. *wingart* „vitis“, upor. L o e w e 317, 332, IF XIII 5, Kiparsky 226. Ishodna tačka je svakako donji Dunav, gde su se Sloveni mogli upoznati sa vinogradarstvom. Sporno je, međutim, da li je opšteslov. reč *vinō* gotskog ili latinskog porekla. S k o k *Zf. sl. Ph.* II 393 kategorički tvrdi da je lat. *vinum* direktni izvor slov. reči, jer je vinogradarska terminologija balkanskih Slovena romanska, dok S t e n d e r - P e t e r s e n 364 i sl. isto tako kategorički odbija to mišljenje, jer i ostali slovenski vinogradarski termini potiču samo iz gotskoga jezika. Romanski termini kao slov. *trta* „Weirebe“ ≤ lat. *torta*, *tratur* „levak“, ≤ lat. *trajectorium*, *kūpa* „čaša“ ≤ lat. *cuppa*, na koje se poziva S k o k l. c. od reda su recentne pozajmice, dok opšteslov. *ocētъ* „sirće“, stslav. *ocētъ*, bug. *оцетъ*, shrv. *òcat*, slov. *òcat* ne može poticati neposredno od lat. *acētum*., kako hoće S k o k *Zfr. Phil.* XLVI 394, jer bi se očekivao oblik *ocētъ*, niti od *acītum*, jer

nikakvog traga takovom obliku „transformé probablement sous influence de acidus „aigre“ Lehr-Spławinski, *Eos* XXXIII 706 u romanskim jezicima nema. Od tih opšteslovenskih termina iz te oblasti, balk.-latinskog porekla mogao bi biti jedino *māstz* „γλεῦκος mustum“, ako novorus. *mocūa*: *mocūa* nije nem. *Most* Kiparsky 117, u što je teško verovati, zbog *s* umesto *š* (upor. češ. *mošt*, Isrp. *mošt*, polj. *moszt*, *mosczt*, *muscz*). Presudno je, u pogledu na poreklo slov. *vino*, po mom mišljenju, njegov srednji rod = got. *wein* koji se u romanskom još u pred-slovensko doba izgubio.

Slov. refleks got. *akēt*, bio bi *\*ocētz*, a ne *ocbtz*. Zato Stender-Petersen 369 polazi od got. oblika *\*akit*, koji, istina, nije dokumentovan, ali je opravdan poznogermanskim skraćivanjem, upor. stvnem. *munizza* od lat. *mōneta* Kiparsky l. c. Kiparsky naginje ipak latinskoj hipotezi „zato što je lakše izvesti *c* u *ocbtz* direktno od latinskog nego od gotskog *k*“, jer se je po njegovom mišljenju „prelaz *k* u *c* ne objašnjava drugom slovenskom palatalizacijom nego romanskom asibilacijom“ (v. str. 289 i sl.), a to ne stoji, jer se slov. *cr̥bky* može izvesti jedino od got. *kirika*. Da tu teškoću otkloni Kiparsky l. c. pribegava hipotezi o „retoromanskom poreklu“ slov. *cr̥bky*, što je nemoguće: retoromanski refleks *k* pred palatalnim vokalom je *č*, a u retororomanskom stara reč za „crkvu“ je notarno *basilica*“.

### SKRAĆENICE

- Literatura navedena uz str. 74—86 nije unesena u ovaj spisak.
- A. Mayer, *Lehnwörter* = A. Mayer, *Die deutschen Lehnwörter im Tschechischen* (Forschungen zur Sudetendeutschen Heimatkunde, Heft 3), Reichenberg, 1927.
- Akad. Rječn. = Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika. Izd. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, I—XIII, Zagreb, 1882.
- Analele = Analele Academiei Române, București.
- Anuarul: Universitatea din Cluj. Anuarul Institutului de istorie natională, publicat de Alex. Lapedatu și Joan Lupas. Cluj 1922 ff.
- Arch. glott. = Archivio glottologico italiano, Roma, 1873 —
- Arch. sl. Phil. = Archiv. für slavische Philologie, Berlin, 1875 —
- Arhivă = Arhiva. Revistă trimestrială de filologie, istorie și cultura românească. Jași.
- Archivum: Archivum Romanicum, diretto da G. Bertoni, Genève, 1917—1942.
- Arch. Eur. = Archivum Europae Centro-Orientalis, dirigé... par M. E. Lukinich, Budapest, 1935 —



Arhiv = Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju, ur. H. Barić, Beograd, 1923 —

Arkiv = Arkiv for nordisk filologi, Cristiania 1882 —

Balkan-Archiv = Balkan-Archiv, hgg. v. G. Weigand, I—IV, Leipzig, 1925—1928.

Barić, Stud. = H. Barić, Albanorumänische Studien [= Zur Kunde der Balkanhalbinsel; Quellen und Forschungen, 7] Sarajevo, 1919.

Barić, Odnosi = H. Barić, Uzajamni odnosi balkanskih jezika [= Biblioteka Arhiva za arbanasku starinu, jezik i etnologiju III], Beograd, 1937.

Bartoli, Dalmat. = M. Bartoli, Das Dalmatische I—II [Schriften der Balkankommision. Linguist. Abt. IV—V] Wien, 1906.

Berneker, SiEW = E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch (A-mor̃) Heidelberg, 1908—1919.

Bibl. Arch. = Biblioteca dell' Archivum Romanicum, diretta da G. Bertoni, Genève.

Brüch, Einfluss = J. Brüch, Der Einfluss der germanischen Sprachen auf das Vulgärlatein, Heidelberg, 1913.

Brückner SŁE = A. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków, 1926—1927.

Brückner, Langobarden = W. Brückner, Die Sprache der Langobarden, Strassburg, 1895.

Bull. ling. = Bulletin linguistique, p. p. A. Rosetti, București-Paris-Copenhague, 1933 ff.

Bul. Soc. Fil. = Buletinul Societatii Filologice, I—III, București, 1905—1907.

Bul. Soc. Ling. = Bulletin de la Société de linguistique de Paris, Paris, 1871 ff.

CIL = Corpus inscriptionum Latinarum, Berolini, 1862 ff.

Cordignano = P. Fulvio Cordignano S. J. Dizionario albanese-italiano e italiano-albanese (il nuovo „Jung“). Parte albanese-italiana, Milano, 1934.

Čas. pro mod. fil. = Časopis pro moderni filologii. V Praze, 1911 ff.

Čas. za slov. jez. = Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, Ljubljana.

Čas. za zgod. = Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor.

Dacorom. = Dacoromania. Buletinul „Muzeului limbei române“ condus de Sextil Pușcariu, Cluj, 1921 —.

Denkschr. Wien = Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Classe, Wien.

**Densusianu**, Hist. l. roum. = **Ov. Densusianu**, Histoire de la langue roumaine I, Paris 1091.

**DLZ** = Deutsche Literaturzeitung. Berlin, 1880 —

**Don. Schrijnen** = Donum natalitium Schrijnen, Nijmegen-Utrecht, 1929.

**Du Cange** = Glossarium mediae et infimae latinitatis. Paris, 1883—1887.

**Eberts RL** = Reallexikon der Vorgeschichte hgg. von M. Ebert. Berlin, 1924—1929.

**Eos** = Eos Organ Towarystwa Filologicznego. We Lwówie, 1894 —

**Etnolog** = Etnolog. Glasnik etnografskega muzeja v Ljubljani.

**Falk-Torp** = H. Falk und A. Torp, Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1910—1911.

**Feist** = S. Feist, Etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache. 2. Aufl. Halle, 1923, 3. Aufl. Laiden, 1936.

**Miletičev Zbornik** = Сборникъ въ честь на проф. Л. Милетич, София 1933.

**Försterman**, Personennamen = E. Förstermann, Altdeutsches Namensbuch, I Personennamen. 2. Aufl. Bonn. 1900.

**G. Meyer**, Albanesische Studien I—IV (Sitzungsberichte der kais. Akad. d. Wissenschaften in Wien. Phil.-hist., Bd. CIV, CVII, CXXXII, CXXXIV, CXXXVII Wien, 1833—1897.

**G. Meyer, EW.** = G. Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strassburg, 1891.

**G. Meyer, Ngr. Stud.** = G. Meyer, Neugriechische Studien I—IV (= Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der. K. Akad. d. Wissen in Wien Bd. CXXX, 4—5, CXXXII, 3; 6) Wien, 1894, 1895.

**G. Weigand, Wb.** = Gustav Weigand, Albanisch-deutsches und deutsch-albanisches Wörterbuch, Leipzig, 1914.

**G. Rohlf's, EW** = Gerhard Rohlf's, Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität, Halle, 1930.

**Germ. Slav.** = Germanoslavica, Vierteljahrschrift für die Erforschung der germanischslavischen Kulturbeziehungen, hgg. von M. Janko und Fr. Spina, Prag, 1921. ff.

**Glas** = Glas Srpske akademije, Beograd.

**Glasnik Muz.** = Glasnik Zemaljskoga muzeja za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo.

**Glotta** = Glotta, Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache, Göttingen, 1909 —

**Godin** = Marie Aurelie Frein v. Godin, Wörterbuch der albanischen und deutschen Sprache Bd. I: Deutsch-Albanisch, Leipzig, 1930..

Gombocz-Melich, Et. Sz. = Magyar etymologiai szótár a Magyar Tudományos Akadémia megbizásából írta Gombocz Z. és Melich János, Budapest 1914.

Grai = Grăi și suflet, revista „Institutului de filologie și folklor“, publ. de Ov. Densusianu, I–VII, București, 1923–1937.

Gröbers Grundr. = Grundriss der romanischen Philologie herausgegeben von G. Gröber, Strassburg, 1906.

Hist. Jahrb. = Historische Jahrbücher.

IF = Indogermanische Forschungen, Strassburg – Berlin – Leipzig, 1892 —

IJ = Indogermanisches Jahrbuch im Auftrag der Indogermanischen Gesellschaft hgg. von Alb. Thumb u. W. Streitberg, Strassburg 1914 —

J. Fil. = Južnoslovenski filolog, Beograd, 1912 ff.

Jokl, Albanisch = N. Jokl, Albanisch u Grundriss der indogermanische Sprach- und Altertumskunde, begr. v. K. Brugmann und Christ. Bartolomae, Strassburg 1917.

Jokl, Studien = N. Jokl, Studien zur albanischen Etymologie und Wortbildung (= Sitzungsberichte der kais. Akad. der Wissenschaften in Wien. Phil.-hist. Kl., Bd. CLVIII). Wien. 1911.

Jokl, Untersuchungen = N. Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereich des Albanischen, Berlin – Leipzig, 1923.

Jordanes = Jordanis Romana et Getica recensuit Th. Mommsen, Berolini, 1882 (Monumenta Germaniae Historica, V, 1).

Kiparsky = V. Kiparsky, Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen (= Annales Academiae scientiarum Fennicae, BXXXII 2), Helsinki, 1934.

Kisch, Reflexe = G. Kisch, Reflexe romanogermanischer Kulturbehrungen im Wortschatz des Gotischen und Rumänischen. Festschrift für D. Dr. Friedrich Teutsch zum 31. Oktober 1931, Hermannstadt 1931.

Kluge, Urgerm. = F. Kluge, Urgermanisch. Vorgeschichte der altgermanischen Dialekte. 2. Aufl., Strassburg 1913.

Knutsson Lehnw. = K. Knutsson, Die germanischen Lehnwörter im Slavischen von Typus buky (Lunds Universitäs årsskrift NF. Avd. I., Bd. 24. No 9.) Lund 1929.

Knutsson, Palatalisierung = K. Knutsson, Ueber die sogenannte zweite Palatalisierung in den slavischen Sprachen, Diss., Lund 1926 (= Lunds Universitets Årsskrift, NF, Avd. I., Bd. 21, No 9).

Kretschmer, Einleitung = P. Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896.

KZ = (K u h n s) Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, Berlin und Güttersloh, 1852 ff.

Lukaj = L. Lukaj Fjaluer shqyp-srbohrvatisch, Beograd 1935.

Lex er = M. Lex er, Mittelhochdeutscher Handwörterbuch, Leipzig 1869—78.

M S L = Memoires de la Société de linguistique, Paris, 1868 ff.

Ma ž u r a n i ć = Pravno-povjesni rječnik, izd. J. Mažuranić, Zagreb.

Meillet, Etudes = A. Meillet, Etudes sur l'etymologie et le vocabulaire du vieux slave, I—II, Paris, 1902—1905.

Me l. Pedersen = Melanges linguistiques offerts à Holger Pedersen, Aarhus—Kopenhagen, 1937.

Meyer-Lübke, REW = W. Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch<sup>3</sup>, Heidelberg 1930—1932.

Miklosich, EW = F. Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien, 1886.

Miklosich, Lexicon = F. Miklosich, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum (emendatum auctum), Vindobonae, 1862.

Mladenow, Germ. elem. = Старитѣ германски елементи въ славянскитѣ езици [=Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. 25] София 1909.

N. Vjesn. = Nastavni vjesnik, Zagreb, 1893 —

Преображенскій = А. Преображенскій. Этимологическій словарь рускаго языка, Москва 1910—1916.

Pușcariu, Études = S. Pușcariu, Etudes de linguistique romaine..., Cluj-București, 1937.

Pușcariu, EWR = S. Pușcariu, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Heidelberg, 1905.

Pușcariu, Limba = S. Pușcariu, Limba româna, I, București, 1940.

Rad = Rad jugoslovenske Akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Rešetar = M. Rešetar, Der štokavische Dialekt [Schriften der Balkankommission. Lingvist. Abteilung Bd I] Wien.

Revista filol. = Revista filologică, organ al Cercului de studii filologice. Facultatea de filosofie și litere din Cernaui, 1927—1929.

Revue ét. sl. = Revue des études slaves, Paris, 1921 ff.

Revue ling. rom. = Revue de linguistique romane, Paris. 1925 ff.

R F V = Русскій филологическій вѣстникъ, Варшава.

Riv. alb. = Rivista d'Albania, d. d. Francesco Ercole, Milano, 1940 —



Rocz n. s ł a w. = Roczник slawistyczny (Revue slavistique), Kraków, 1908 —

R o m a n i a = Romania, Paris, 1872.

R o s e t t i, I storia = Rosetti, I storia limbii române I–II, Bucureşti, 1938.

S a n f e l d, Ling. balk. = Kr. Sanfeld Linguistique balkanique. Problèmes et résultats. Paris, 1930.

S b o r n i k = Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ. С. Петербургъ.

S c h i l e r - L ü b h e n = K. Schiller und A. Lübhen, Mittelniederdeutsch Wöserterbuch (fohot. izd.) Münster 1931.

S c h ö n f e l d, Wörterbuch = M. Schönfeld, Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen, Heidelberg, 1911.

S c h w a r z, Reibelaute = E. Schwarz, Die Germanischen Reibelaute *s, f, ch* im Deutschen (Schriften der Deutschen Wissenschaftlichen Gesellschaft in Reichenberg, Heft 1) Reichenberg, 1926.

S e n n, Beziehungen = A. Senn, Die ältesten Beziehungen zu den Slaven und Balten (= Germanische Lehnwortstudien, Diss. Heidelberg, 1925, str. 41–53).

S l a v i a, Časopis pro slovanskou filol. Praha.

S l o v o = Slovo. Organ Staroslavenske akademije na Krku. Zagreb 1952.

S l o v o = Slovo. Časopis staroslovenskog instituta Zagreb, 1952.

S p o m e n i k = Споменик Српске академије наука, Београд.

S t e n d e r - P e t e r s e n, Lehnwortkunde = A. Stender-Petersen, Slavisch-Germanische Lehnwortkunde (Göteborgs Kungl. Vetenskaps-och Vitterhetssamhälles Handligar, IV följden, 31, No 4). Göteborg, 1927.

S t u d. a l b. = Studi albanesi. (Publicazioni dell' Istituto per l'Europa Orientale, Sezione Albanese) I–IV, Roma, 1930–1934.

S t u d. r u m. = Studi rumeni, publ. a cura della Sezione Rumena dell' Instituto per l'Europa Orientale. Dir. Prof. C. Tagliavini, I–IV Roma, 1926–1934.

S ü d - o s t f o r s c h. = Südostforschungen, im Auftrag des Südostinstituts München und des deutschen Auslandswissenschaftlichen Instituts (Berlin) geleitet und hgg. von Fritz Valjavec, Leipzig, 1935 ff.

T h e s. = Thesaurus linguae latinae. Lipsiae, 1900 ff.

V a s m e r, Stud. = Studien zur albanischen Wortforschung I. (Acta et commentationes Universitatis Dorpatensis). Dorpat, 1921.

V o n d r á k, Vergl. Gramm<sup>2</sup>, = Vergleichende slavische Grammatik<sup>2</sup> I–II, Göttingen, 1924–1928.

W a l d e-H o f f m a n n = A. W a l d e, Lateinisches etymologisches Wörterbuch 3. neubearbeitete Auflage von J. B. Hoffmann, Heidelberg, 1938.

W a l d e-P o k o r n y = A. W a l d e Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen herausgegeben und bearbeitet von J. Pokorny I - III, Berlin - Leipzig, 1926 - 1931.

W e i g a n d s J a h r e s b. = Jahresberichte des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig, hgg. v. G. Weigand, Leipzig, I-XXIX, 1894 - 1921.

W r e d e, Ostgoten = F. W r e d e, Die Sprache der Ostgoten in Italien (= Quellen und Forschungen zur Sprach- und Kulturgeschichte der germ. Völker, LXVIII) 1891.

Z f r P h i l. = Zeitschrift für romanische Philologie, Halle.

Z f s l. P h i l. = Zeitschrift für slavische Philologie, hgg. v. Max Vasmer, Leipzig.

Z O N F = Zeitschrift für Ortsnamenforschung, hgg. v. Jos. Schütz, München - Berlin, 1925 -

Z e u s s = Die Deutschen = K. Z e u s s, Die Deutschen und die Nachbarstämme<sup>2</sup>, Göttingen, 1904.





# REGISTRI

## I. PREDMETNI REGISTAR

Alternacije. Mediteranske ~ vokalske: *a/o* 69; *ā/ē* 19; konsonantske: *p/b* 68.

Arbanasi. Poreklo imena *Arbēn*, *Arbēr* 8, 34; lokalizacija ranije postojbine u unutrašnjosti Balkanskog Poluostrva 26; arbanasko-prarumunska simbioza 25; seoba u istorisku postojbinu pada u predsl. epohu 28—29.

Arbanaski jezik je jedan jako ilirizovan tračkom najbliži ievr. dijalekt 12; arbanasko-baltičkoslovenske crte 23; arbanasko-jermenske genetičke veze 13; hipoteza o skitskim uticajima 38, 40; prarumunski i pozniji primorsko staroromanski uticaji 27, 28; gotski leksički elementi 29, 87—91. *Fonetika: Vokalizam*: palatalizacija *u* ≥ *ū*, *ō* ≥ (*ō*) ≥ *e*, *a* ≥ *e* 18; ievr. *ay*, *ey* ≥ *a*, *e* 20; ievr. *ā*, *ē* ≥ *o*, 19; ievr. *ō* pod glavnim akcentom *a*, pod sporednim *u* 19; ievr. *ṃ*, *ṅ* ≥ *a*; ievr. *r* ≥ *ri* 17, *ur* 18; *en+s* ≥ *i* 20. *Konsonantizam*: tragovi triju redova prajezičkih guturala 12; dvojaki refleksi ievr. *ḷ*- 14; odvojeni refleksi ievr. *sk* i *šk* 15;

*sr* ≥ *štr* 16; ievr. *kt* ≥ *t*, *ks* ≥ *š* 16, 26; lat. *ct* ≥ *it*. *ft* 26; ievr. *gn-* ≥ *gr-* 27; asimilacija grupa *s+nazal*, *s+l* 14; ievr. *-t* ≥ *θ* 23; rotacizam 29. *Morfologija*: postponovani član 20, 21, 40; prepozitivni član 43; redukcija ievr. padeža 21; gen.-dat. nastavak *-i*, *u-* 21; gen.-dat. nastavak *-e* 22; lok. na *-t* 22; *-ve* < ievr. *-dm* 22; gen. *-š* ≤ ievr. *-sam*, lok. *-š* ≤ ievr. *su* 22; ievr. *-dhi* ≥ arb. *-t* (lok. sing. i plur. m. i f.) 22; ievr. *-dhi* = arb. *-z* 22.

Član. Postponovani ~ u arbanaskom jeziku 20, 21, 40, u rumunskom 26, 43; arbañ. prepozitivni član je demonstrativ, a staroiranski relativ 40.

Dalmatski jezik. Arbanasko-romansko-dalmatske zajedničke jezičke crte 27—28.

Frigiski jezik. Odnos prema jermenskom 18, 24; tragovi prelaza ievr. *ū* ≥ *ü* 18.

Gepidi u Dakiji 82 Tobožnji gepidski leksički elementi u sevrumunskom 94—113; hipoteza o gepidskoj metafonezi *a-i*, *o-i*, *u-i* ≥ *e*, *ö*, *i* 106—107.



Goti na Balkanskom Poluostrvu 74—80.

Gotski jezik. Tragovi metafoneze 95; gotski tragovi u balkanskoj i sedmogradskoj toponomastici 76—79, 82; balkanskogotski elementi u arban. jeziku 87—91; u rumunskom 82, u južnoslov. jezicima 113—119; got. *ai*  $\cong$  balkgot. *ei*  $\cong$  jslov. *i* 115.

Heruli na Balkanskom Poluostrvu 76.

Iliri. Starobalkansko poreklo njihova imena 36.

Ilirski jezik pripada centumskoj grupi 9—12; odnos između ilirskog i venetskog jezika 35—37.

Jermenski jezik. Položaj jermenskog prema frigiskom, tračkom i arbanaskom jeziku 15, 18, 24, 40. *Vokalizam*: palatalizacija velara posle *u* i *w* pretpostavlja fazu *ü* 18, 19; ievr. *ŋ*  $\cong$  *an* i *-n* 17; *r*  $\cong$  *ar* 18. *Konsonantizam*: odvojeni refleksi ievr. labijala i labiovelara 13, 38, 39; dvojaka zamena ievr. *l*- 14; refleksi ievr. grupa *sk* i *šk* 15. *Morfologija*: postponovani član 20; lok. suf. *-j*  $\leq$  ievr. *-dhi* 22.

Langobardi u Panoniji 108; langobardskih leksičkih elemenata u sev. rumunskom nema 108—113.

Leponti v. Liguri.

Liguri. Njihova postojbina 52—54.

Ligurski jezik nije keltski, niti „latinskom najbliži italiski dijalekat“ 70. *Fonetika*: *Vokalizam*: ievr. *āi*  $\cong$  lep. *-ai*, ievr. *-ai*  $\cong$  lep. *e* 63. *Konsonantizam*: ievr. *-m*  $\cong$  lep. *-m* 66; ievr. *qʷ*  $\cong$  lep. *qʷ* (keltizovano u *p*) 67; alternacija *d/š* 69, *d/r* 70. *Morfologija*: gen. nastavak osnova na *-o* = *-ī* 61; nominalni oblici na *-ui*, *-ai* i *ei* su dativi 54—56; lep. *-te*: grč *-ται* 63, 70. *Sintaksa*: adnominalni dativ 58, 65.

Rumuni. Kolevka rumunskog naroda i učenje o dakoromanском kontinuitetu 32—34, 47; drimski Vlasi 46; Βλαχορρηγίνοι 45.

Rumunski jezik se individualizovao na Balkanskom Poluostrvu u kontaktu sa Arbanasima 30; zajedničke rumunsko-arbanaske jezičke crte 26 preko-dunavski dijalekat i istrorum. dijalekat su balkanskorumunskog porekla 30, 31; rano izdvajanje južnorumunskih dijalekata iz prarumunske jezičke zajednice i njihovo odvajanje od staroarb. adstrata 45.

Trački jezik. Odnos prema arbanaskom 12; prema jermenskom 15, 18, 24, 40.

Venetski jezik prema ilirskom 35—37; prelaz ievr. *d*  $\cong$  *z* 70; dativus commodi 65.

## II. REGISTAR REČI

### Arbanaski jezik

afer 37  
 arđi 22  
 avuļ 14, 39  
 bređ 98  
 diftój 42  
 drek' 28  
 dzgezem 89  
 eg'ełe 17  
 esełe 17  
 fal' 16  
 fang 87, 88  
 faře 109  
 fat 88  
 fryit 27  
 guše 90  
 gjuhe 41  
 grep 98  
 grofte 27  
 ġet 89  
 ġize 39  
 ha 22  
 hař 16  
 hardel'e 15  
 hengra 23  
 hoıs 15  
 (h)rek 17, 27  
 kl'oke 109  
 kohe 13  
 košere 46, 89  
 kuvend 28  
 langim 89

lof 24  
 l'eš 46, 89  
 l'ođ 19  
 mat 17  
 mergoń 28  
 mok(ε)ne 20  
 mok(ε)re 20  
 mušk 15  
 nis 20  
 pęse 17  
 piše 26  
 přar 15  
 pune 40  
 püļ 28  
 řani 24  
 rendes 24  
 sinze 89  
 škas 15  
 šker 15  
 škop 15  
 škumb 89  
 šoh 91  
 štalb 24  
 štate 17  
 šterpiń 16  
 štrund 16  
 štrunge 111  
 šuk 89  
 tirk 91, 106, 108  
 t(r)aftár 42  
 trajtój 42  
 trase 46

treve 14  
 tufe 91  
 veš 22  
 vište 23  
 vjeđułe 38, 98  
 vre 45  
 vrerete 45  
 zġeđe 23  
 zmojle 27

### Baskiski jezik

ardo 41  
 arno 41  
 dan 41  
 tegi 12

### Dački jezik

διέσεμα 15, 17  
 κοαδάμα 17, 20  
 σαλία 15

### Frigiski jezik

κίκλην 18  
 κίμερος 18  
 ví 18  
 ρίσκος 18

### Germanski jezici

barda (langb.) 108  
 bars (krimgot.) 113  
 baúrþei (got.) 95



bigitan (got.) 89  
 boka (ags.) 107  
 bær (dan.) 94  
 brystl (ags.) 95  
 cudgel (engl.) 98, 109  
 cycgel (ags.) 98, 109  
 fara (langb.) 108, 111  
 gabei (got.) 115  
 hruf (stvnem.) 100  
 hundafaps (got.) 88  
 koghele (hol.) 109  
 kogl (hol.) 109  
 krangl (srvnem.) 97  
 krimman (stvnem.) 101  
 krine (srvnem.) 97  
 kringr (stnord.) 97  
 kveina (stnord.) 96  
 laiks (got.) 115  
 marrjan (langb.) 111  
 nestila (stvnem.) 98  
 puggs (got.) 99  
 pung (stfriz.) 99  
 punge (srdnem.) 99  
 pungr (stisl.) 99  
 punz (ags.) 99  
 rapfen (bav.) 100  
 saíh:a (got.) 89  
 sceat (ags.) 116  
 schmicke (stvnem.) 110  
 skant (stisl.) 116  
 skubla (got.) 101  
 skudojan (langb.) 110  
 skulka (norv.) 80  
 skutilon (stvnem.) 102  
 smika (šved.) 110  
 stallra (stnord.) 24  
 stearna (koruš.) 102  
 stjjerne (norv.) 102  
 þiubrökis (got.) 90, 105  
 þufboere (stas) 91  
 þusundifaps (got.) 88  
 wagg (got.) 87

weingards (got.) 118  
 weingart (krimgot.) 118  
 wrotan (ags.) 95  
 zapfo (srvnem.) 104  
 zarge (srvnem.) 105

#### Grčki jezik

βαρύτης 94  
 ἐδάνη 41  
 ζύμη 39  
 μερίς 69  
 νάστουλον (srgrč.) 99  
 πουγγίον (srgrč.) 100  
 πουρνάρι (ngrč.) 15  
 σκοδλκα (srgrč.) 80  
 σκουλκευειν (srgrč.) 80  
 τάραγη 105

#### Hirski jezik

-acros 11  
 aplus 12  
 barb- 45  
 σιβύνη 10  
 σιύνη 10

#### Jermenski jezik

asem 14  
 čim 13  
 čork 39  
 đarjay 15  
 đarjam 15  
 dustr 18  
 husk 15  
 jil 39  
 jur 14  
 kin 13  
 lois 18, 19  
 lusó j 19  
 ort' 22, 41  
 p'un 40  
 skund 15  
 srskel 15

**Keltski jezici**  
 arsecha (stirs.) 90  
 karnitu (gal.) 63  
 palu (kimr.) 67  
 qala (kelt.) 67  
 rosc (stirs.) 90

#### Latinski jezik

\*aptābiliare 94  
 borea 94  
 bruta 92  
 brutis 92  
 contoprire 96  
 exculcatores 80  
 nassula 98  
 rūtiare 95  
 scūma 90

#### Ligurski jezik

(a)ravicellus 67  
 ιουπίκελλος 67  
 karite (lep.) 63  
 meride 69  
 pala 54  
 pe 66  
 saliuca 15

#### Likiski jezik

βρίγα 24

#### Litavski jezik

bredù 18  
 gabana 114  
 gebėti 114  
 gobùs 114  
 jure 14  
 laigo (stlit.) 115  
 láigyti 115  
 lazda 24  
 vašsius 24

**Makedonski jezik**

βάραρα 16  
Δύστρος 16

**Mesapski jezik**

argorapandes 11  
argorian 11  
βίοςβη 10

**Romanski jezici**

abur (rum.) 14, 39  
(a)lájte (krč.) 27  
arapune (arum.) 100  
areapini (rum.) 100  
ateiã (rum.) 94  
bardã (rum.) 108  
beregatã (arum.) 109  
berikote (istrrom.) 109  
bertãjn (krč.) 92  
bîlcã (rum.) 107  
biotto (ital.) 95  
boare (rum.) 94  
bora (mlet.) 37  
brad (rum.) 98  
brusture (rum.) 95  
burduf (rum.) 95  
buric (megl.) 95  
burtã (rum.) 94  
cãiná (rum.) 96  
cõnsegro (dalm.) 28  
crãng (rum.) 96  
cus cru (rum.) 28  
cutropí (rum.) 96  
cuvînt (rum.) 28  
çol (krč.) 93  
deda (mlet.) 37  
dop (rum.) 97  
drac (rum.) 28  
escolca (stport.) 80  
farã (rum.) 108  
gard (rum.) 98

gãsi (rum.) 97  
gatã (rum.) 46  
ghioagã (rum.) 98, 109  
gradinã (rum.) 98  
gradîşte 98  
grãpã (rum.) 98  
iskolka (logod.) 80  
karvijãl (krč.) 28  
kõito (istrrom.) 27  
lena (dalm.) 27  
merg (rum.) 28  
naster (romanj.) 98  
nastro (ital.) 98  
nastur (olimpol.) 92  
nãsture (rum.) 99, 107  
padure (rum.) 28  
palãura (krč.) 28  
palavrã (rum.) 44  
pod (jevršpan.) 44  
pãrãu (rum.) 46  
pen (dalm.) 27  
piãkno (krč.) 43, 92  
pit (istrrom.) 27  
pungã (rum.) 99, 100  
rapãn (rum.) 100  
rapanos (rum.) 100  
rapor (rum.) 100  
rapurã (arum.) 100  
rãncaciu (rum.) 101  
rãu (rum.) 46  
rek (krč.) 93  
remo (dalm.) 27  
rofii (rum.) 100  
screm (rum.) 101  
sculã (rum.) 101  
scruntã (rum.) 110  
scuma (stital.) 91  
sguduf (rum.) 102, 110  
skãjna (krč.) 93  
smetie (rum.) 110  
smicea (rum.) 110  
smicui (rum.) 110, 111

stal (krč.) 93  
stãrnut (rum.) 102  
steamafã (rum.) 103  
stinghe (rum.) 103  
strugme (rum.) 104  
strungã (rum.) 110  
ştimã (rum.) 103  
sulã (rum.) 101  
targã (rum.) 105  
teggia (lomb.) 12  
tezza (mlet.) 12  
tureci (rum.) 91, 105,  
112  
uãpto (krč.) 43  
urdã (rum.) 39  
vjezure (rum.) 38, 98

**Sikalski jezik**

durom 66  
iemitom 66

**Slovenski jezici**

barda (srp.) 108  
брãдвã (bug.) 112  
brãdva (shrv.) 113  
buky (stsllov.) 112  
bükvoi (polap.) 114  
chusta (polj.) 116  
дох(ъ)tor (stsllov.) 42  
gobina (sloven.) 115  
гобъзь (stsllov.) 114  
hlъmъ (shrv.-crslov.)  
115  
kopsa (shrv.) 43  
likъ (stsllov.) 115  
mъstъ (stsllov.) 118  
ðcat (shrv.) 118  
çcat (sloven.) 118  
оцетъ (bug.) 118  
осътъ (stsllov.) 118  
otrõbiti (stsllov.) 96

otrzebiti (polj.) 96  
 poroi (bug.) 46  
 pąk (polj.) 100  
 pogy (stslov.) 100  
 rango (shrv.) 92  
 slémo (shrv.) 93  
 suka (rus.) 89  
 škljet (shrv.) 94  
 trájta (shrv.) 27  
 trakta (shrv.) 92  
 useręǵъ (stslov.) 117  
 useręzъ (stslov.) 117  
 vinogradъ (stslov.) 118  
 vīnogrād (slov.) 118  
 vinógrad (sloven) 118

### Trački jezik

ἀργίλος 13  
 -aspos 12  
 βρίζα 17  
 δίζα 12  
 -espos 12  
 ζέτραια 20  
 γέντον 17  
 νίβα 14, 15  
 σαλία 15  
 simpeax 18  
 σκάλη 15  
 σκιάρη 15  
 ζαλμός 12  
 ζειποιτής 18

### Turski jezici

doğdor (bug.) 42  
 doxs (dun. bug.) 42  
 donuz (osm.) 42  
 domuz (osm.) 42  
 şğdar (čuvas.) 42  
 toğuz (kuman) 42

### Venetski jezik

eço 9  
 ke 67  
 vhaxsto 37  
 vhiila 57



### III. IMENA LICA (I APELATIVA) I GEOGRAFSKA IMENA

Abrud 34	Berginio 11	Γοτθολογαῖκοι 74
Acrabanus 11	Βετιάσιος 12	Gotin bor 82
'Αγγρος 11	Βίβαστος 20	Γότιστα 79
'Αθύρας 17	Bormita 68	Γουδοβάστα 79
'Ακροκεραυνοί 12	Βουδόργις 12	Γουόλος 68
'Αλβανοί 7	Brgud 77	Hartnod 86
'Αλβανόπολις 7	Βρίγες 24	Hrgud 77
Albi 7	Burdipta 18	Ika 82
Aldea 81	Cipodi 70	Iller 36
Aldiharis 81	Cipošis 70	'Ιλλυριοί 36
Aldomir 81	Coesius 69	Isla 36
Alicaniburgo 80	Coridorgis 12	Κακασβος 38
Alutus 33	Crisius 32, 47	Κεραυνία 12
Angitula 11	Criş 32	Κεραυνοί 12
Aquae Bormiae 68	Δάνειον 20	Koiša 69
Arbnesh 34	Δάρσιοι 18	Kúdna 10
'Αργυρίνοι 11	Desiates 25	Lakoburgo 80
Argyruntum 11	Dunäre 23	Λίγυρ 52
'Αστίβος 26	Enochia 36	Λίγυρος 52
Ašmina 69	'Εγγελάνες 36	Loire 52
Atekua 67	'Ελεμούνδος 106	Magaplinus 12
Atepe 67	Elemunt 107	Magla 12
Attolobus 16	Epicadus 11	Manea 81
Αύθιπαρος 16	Ernot 86	Μάργος 75
Badea 81	Fastida 107	Mariscus 80
Balacros 11	Fridumir 95	Marjane 78
Bândea 81	Friþumêrs 95	Morava 75
Βάνες 20	Germisara 13	Merania 77
Barbanna 29, 45	Γερμζίργα 13	Merechani 75
Barbanne 45	Gessilafossatum	Meticanio 69
Βάστειρα	Gestistyrum 41	Meticoni 69
Berea 81	Gotenegg 78	Metubarbis 45



Morafa 78  
 Morahwa 78  
 Morjane 78  
 Naparis 33  
 Nisija 26  
 Niš 26  
 Ohrid 26  
 Οἴβαλος 36  
 Olt 33  
 Onogošt 76  
 Ottobalus 16  
 Οὐτάσιος 12  
 Pelianio  
 Pelioni  
 Perustae 25  
 Πευκέστας 11  
 Πευκετιάντες 11

Peucetii 11  
 Porcobera 53  
 Porma 68  
 Praedenecenti 75  
 Πόδνα 10  
 Quariates 67  
 Quiamelia 67  
 Radnot 86  
 Recidiva 107  
 Recimer 109  
 Reptila 106  
 Ricimer 107  
 Skulkoburgo 80  
 Stiliburgo  
 Stoniceli 67  
 Στρανβάστα 20  
 Stravianae 16

Στρεύντια 16  
 Škupi 26  
 Šk'iptār 8  
 Štip 26  
 Τριβαλλοί 17  
 Thermidava 24  
 Vaicareatos 11  
 Venia 69  
 Vipacco 78, 79  
 Vipava 78  
 Welamunt 107  
 Wippach 78, 79  
 Ζάραž 10, 37  
 Ζάραž 37  
 Ζερμιζιργα 13  
 Zeta 9

